

PRAYAAS

PRAYAAS TIMES

MPSC CA CAPSULE

May - June

MPSC 2025-26

(मराठी माध्यम)

अनुक्रमणिका

राजकीय आणि राष्ट्रीय.....	7	उच्च न्यायालयांचे नवीन मुख्य न्यायाधीश (२०२५).....	10
तामिळनाडू केंद्र-राज्य संबंध समिती (२०२५).....	7	आर्थिक घडामोडी.....	10
समितीच्या अभ्यासाचे मुख्य मुद्दे (Terms of Reference):.....	7	भारताचे मुक्त व्यापार करार (FTA).....	10
केंद्र-राज्य संबंधांशी संबंधित इतर महत्वाचे आयोग.....	7	महाराष्ट्र अर्थव्यवस्था: GDP आणि गुंतवणूक.....	10
डिजिटल प्रवेश : मूलभूत अधिकार (एप्रिल २०२५).....	7	जागतिक गुंतवणूक अहवाल २०२५ (World Investment Report).....	10
जातीय जनगणना (Caste Census): केंद्रीय मंजूरी.....	7	भारतात थेट परकीय गुंतवणूक (FDI) - २०२४-२५.....	10
डॉ. अजय कुमार यांची UPSC अध्यक्षपदी नियुक्ती.....	7	क्षेत्रनिहाय FDI वाटा.....	10
भारतात जन्म आणि मृत्यू नोंदणी.....	7	परीक्षेसाठी महत्वाचे 'Static' संदर्भ:.....	10
PMLA कायद्यांतर्गत I4C चा समावेश.....	8	नीती आयोग: १० वी प्रशासकीय परिषद बैठक (२०२५) ..	10
'सार्वजनिक सेवक' (Public Servant) - नवीन व्याख्या.....	8	RBI चलनविषयक धोरण (MPC) - जून २०२५.....	11
आंध्र प्रदेश: अनुसूचित जातींचे (SC) उप-वर्गीकरण.....	8	भारताची जागतिक आर्थिक स्थिती (२०२५).....	11
निवडणूक: निर्विरोध विजयासाठी किमान मतांची अट.....	8	न्यू डेव्हलपमेंट बँक (NDB / BRICS Bank).....	11
चिप-आधारित बायोमेट्रिक ई-पासपोर्ट.....	8	परीक्षेसाठी 'क्विक रिव्हिजन' मुद्दे:.....	11
NALSA - राष्ट्रीय विधी सेवा प्राधिकरण.....	8	GST संकलन: २०२४-२५ मधील आकडेवारी.....	11
पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांचा ऐतिहासिक विक्रम.....	8	ऊर्जा आणि तंत्रज्ञान क्षेत्रातील महत्वाचे उपक्रम.....	11
लोकपाल: नवीन ब्रीदवाक्य (२०२५).....	8	आंतरराष्ट्रीय व्यापार आणि स्टार्ट-अप्स.....	11
सिक्कीम राज्याची ५० वर्षे (Suvarna Mahotsav).....	9	बँकिंग आणि वित्त संस्थांमधील बदल.....	11
राजभाषा विभाग आणि घटनात्मक तरतुदी.....	9	सुशासन: ४८ वी PRAGATI बैठक.....	11
POCSO कायदा आणि सर्वोच्च न्यायालयाचे निर्देश.....	9	Static Linkages (परीक्षेसाठी महत्वाचे):.....	11
राष्ट्रीय आणीबाणी: ५० वर्षांचा घटनाक्रम (१९७५-२०२५).....	9	जागतिक राखीव मालमत्ता: सोने दुसऱ्या क्रमांकावर.....	12
लक्षात ठेवण्यासारखी 'सुवर्ण महोत्सवी' वर्षे (२०२५):.....	9	RBI बँकिंग आणि धोरणात्मक निर्णय.....	12
PESA कायदा आणि आदिवासी अधिकार.....	9	पायाभूत सुविधा आणि गुंतवणूक.....	12
निवडणूक सुधारणा आणि तंत्रज्ञान (२०२५).....	9	जागतिक दारिद्र्य रेषा - नवीन निकष (World Bank).....	12
संसदेची अंदाज समिती (Estimates Committee).....	9	इतर महत्वाच्या घडामोडी.....	12
न्यायपालिका आणि कायदेविषयक निर्णय.....	9	बँकिंग आणि अर्थव्यवस्था (RBI व कॉर्पोरेट).....	12
लडाखसाठी नवीन नियम आणि प्रशासकीय बदल (२०२५).....	10	पायाभूत सुविधा आणि गुंतवणूक (Infrastructure).....	12
महाराष्ट्र आणि इतर महत्वाच्या नियुक्त्या.....	10	तंत्रज्ञान आणि संरक्षण (S&T and Defence).....	12
		कॉर्पोरेट आणि संस्थात्मक घडामोडी.....	13
		आंतरराष्ट्रीय व्यासपीठ.....	13

लक्षात ठेवण्यासारखे महत्वाचे 'Static' मुद्दे:.....	13	आगामी सर्वेक्षणांची माहिती.....	16
भारत-अमेरिका कच्चे तेल व्यापार.....	13	परीक्षेसाठी महत्वाचे 'Keywords':.....	16
बँकिंग आणि अर्थव्यवस्था (SBI व इतर).....	13	आंतरराष्ट्रीय सहकार वर्ष - २०२५ (IYC).....	16
तंत्रज्ञान आणि उद्योग क्षेत्र.....	13	वार्षिक जैवविविधता अहवाल - २०२४.....	16
भारताची निर्यात (२०२४-२५).....	13	अर्थव्यवस्था आणि रेमिटन्स (Remittances).....	16
महत्वाचे 'वन-लाइनर्स' (Quick Revision).....	13	सामाजिक सुरक्षा आणि आरोग्य.....	16
निर्देशांक आणि अहवाल.....	13	वाहतूक आणि पायाभूत सुविधा.....	16
जागतिक शांतता निर्देशांक २०२५ (Global Peace Index).....	13	अहवाल आणि निर्देशांक (Reports).....	16
शाश्वत विकास अहवाल २०२५ (SDG Report).....	13	सन्मान आणि व्यक्ती.....	16
जागतिक लिंगभेद निर्देशांक २०२५ (Global Gender Gap).....	14	ग्लोबल मिथेन ट्रॅकर २०२५ (IEA).....	16
कामगिरी श्रेणी निर्देशांक २.० (PGI 2023-24).....	14	CareEdge राज्य मानांकन २०२५ (State Rankings).....	16
जागतिक राहणीमान निर्देशांक २०२५ (Liveability Index).....	14	जन मन सर्वेक्षण (Jan Man Survey).....	17
इतर महत्वाचे निर्देशांक.....	14	दक्षिण आशिया प्रेस स्वातंत्र्य अहवाल २०२४-२५.....	17
जागतिक लोकसंख्या स्थिती अहवाल २०२५ (UNFPA).....	14	महत्वाचे वन-लाइनर्स (Quick Revision).....	17
भारताची १६ वी जनगणना (Census of India).....	14	भारतातील पहिले फुलपाखरू अभयारण्य.....	17
हवामान बदल कामगिरी निर्देशांक (CCPI 2025).....	14	कृषी व पर्यावरण.....	17
गरिबीविषयक अहवाल: जागतिक बँक (जून २०२५).....	14	फुलपाखरे - महत्वाची तथ्ये:.....	17
EnviStats India 2025 (पर्यावरण सांख्यिकी).....	14	राष्ट्रीय हळद मंडळ (National Turmeric Board).....	17
जैवविविधता (Biodiversity) - २०२५ ची आकडेवारी.....	14	आंतरराष्ट्रीय बटाटा केंद्र (IPC) - प्रादेशिक कार्यालय.....	17
जगातील सर्वाधिक बोलल्या जाणाऱ्या भाषा (२०२५).....	15	फेनोम इंडिया नॅशनल बायोबँक (Phenome India).....	17
गिनी निर्देशांक (Gini Index) आणि आर्थिक समानता.....	15	व्यवस्थापन प्रभावीपणा मूल्यांकन (MEE) अहवाल २०२५.....	17
जागतिक युनिकॉर्न इंडेक्स २०२५.....	15	आंतरराष्ट्रीय बिग कॅट अलायन्स (IBCA).....	17
नमुना नोंदणी प्रणाली (SRS) अहवाल - २०२१.....	15	अरावली ग्रीन वॉल प्रकल्प.....	17
परीक्षेसाठी महत्वाचे 'Static' संदर्भ:.....	15	रामसर करार आणि नवीन पाणथळ स्थळे (२०२५).....	18
लोकसंख्या आणि सामाजिक कल (Demographic Trends).....	15	'याला' हिमनदी मृत घोषित (नेपाळ).....	18
जागतिक प्रेस स्वातंत्र्य निर्देशांक २०२५.....	15	१६ वी सिंह गणना २०२५ (गुजरात).....	18
पर्यावरण आणि ऊर्जा (Environment & Energy).....	15	भारताच्या किनारपट्टीची सुधारित लांबी.....	18
अर्थव्यवस्था आणि पर्यटन (Economy & Tourism).....	15	स्वदेशी हवामान अंदाज प्रणाली: भारत फोरकास्ट सिस्टीम.....	18
पोषण आणि सुशासन निर्देशांक.....	16		

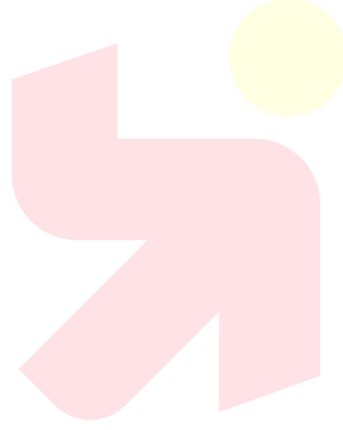
पर्यावरण आणि जैवविविधता (नवीन शोध व प्रकल्प)	18	ऊर्जा आणि हरित तंत्रज्ञान.....	21
तंत्रज्ञान आणि संशोधन (S&T).....	18	कृत्रिम बुद्धिमत्ता (AI) आणि सायबर सुरक्षा.....	21
ऊर्जा आणि पायाभूत सुविधा.....	18	महत्वाचे डिजिटल पोर्टल्स (२०२५).....	21
भूगोल आणि कृषी.....	18	आरोग्य आणि कृषी संशोधन.....	21
पर्यावरण संरक्षण आणि संवर्धन प्रकल्प.....	18	सुशासन आणि वारसा.....	22
व्याघ्र आणि वन्यजीव कॉरिडॉर.....	19	वैद्यकीय आणि आरोग्य विज्ञान (Medical Science).....	22
कृषी आणि नवीन वाण.....	19	माहिती तंत्रज्ञान आणि कृत्रिम बुद्धिमत्ता (AI).....	22
प्राणी आणि प्रजाती संवर्धन.....	19	ऊर्जा आणि पर्यावरण तंत्रज्ञान.....	22
जागतिक भूगोल आणि नैसर्गिक घटना.....	19	डिजिटल पोर्टल्स आणि ॲप्स (२०२५).....	22
महत्वाचे निर्देशांक आणि तथ्ये.....	19	जागतिक आणि राष्ट्रीय विशेष तथ्ये.....	22
परीक्षेसाठी 'वन-लाइनर' उजळणी:.....	19	विज्ञान व तंत्रज्ञान: वन-लाइनर्स.....	22
हवामान आणि पर्यावरण (Climate & Environment).....	19	ऑपरेशन सिंधू (Operation Sindhu).....	22
जैवविविधता आणि नवीन प्रजाती (New Species Discovery).....	19	भारतीय नौदल: नवीन युद्धनौका.....	23
कृषी आणि सिंचन घडामोडी (Agriculture).....	19	हवाई दल: MiG-21 'बायसन' निवृत्ती.....	23
चक्रीवादळे आणि नैसर्गिक आपत्ती (Natural Disasters).....	20	क्षेपणास्त्र चाचण्या (Missile Tests 2025).....	23
संवर्धन आणि वन्यजीव (Conservation & Wildlife).....	20	भारतीय नौदल: नवीन युद्धनौका आणि मोहिमा.....	23
महत्वाच्या संस्था आणि उपक्रम.....	20	भारतीय तटरक्षक दल (ICGS).....	23
विज्ञान व तंत्रज्ञान.....	20	संरक्षण तंत्रज्ञान आणि क्षेपणास्त्रे.....	23
भारताला ट्रॅकोमा (खुपरी) निर्मूलनाचे प्रमाणपत्र.....	20	कारगिल विजय दिन - २६ वा वर्धापन दिन (२०२५).....	23
वैद्यकीय संशोधन व लसी.....	20	कारगिल युद्ध (Static Revision).....	23
माहिती तंत्रज्ञान आणि कृत्रिम बुद्धिमत्ता (AI).....	20	क्षेपणास्त्रे आणि संरक्षण तंत्रज्ञान.....	23
अंतराळ आणि दूरसंचार (Space & Telecom).....	20	भारतीय नौदल आणि जहाजे.....	23
ऊर्जा आणि वाहतूक (Green Energy).....	20	जागतिक अण्वस्त्र स्थिती: SIPRI Yearbook 2025.....	24
इतर महत्वाच्या संस्था.....	20	लष्करी सराव आणि आंतरराष्ट्रीय संघर्ष.....	24
आरोग्य आणि वैद्यकीय तंत्रज्ञान.....	20	इतर महत्वाच्या घडामोडी.....	24
कृत्रिम बुद्धिमत्ता (AI) आणि डिजिटल उपक्रम.....	21	जागतिक हवाई संरक्षण प्रणाली (Air Defense Systems).....	24
ऊर्जा आणि पर्यावरण तंत्रज्ञान.....	21	भारतीय संरक्षण उत्पादन आणि करार.....	24
वाहतूक आणि संरक्षण तंत्रज्ञान.....	21	ड्रोन आणि अत्याधुनिक तंत्रज्ञान.....	24
अंतराळ आणि इतर विशेष शोध.....	21	लष्करी आणि धोरणात्मक घडामोडी.....	24

आंतरराष्ट्रीय संघर्ष (इसायल-इराण २०२५).....	24	आंतरराष्ट्रीय नेमणुका.....	27
महत्वाचे लष्करी सराव (२०२५).....	24	महत्वाच्या संस्था आणि त्यांचे संक्षिप्त तपशील.....	27
अंतर्गत सुरक्षा आणि विशेष ऑपरेशन्स.....	25	१६ वा वित्त आयोग (Quick Facts).....	28
संरक्षण आणि विज्ञान-तंत्रज्ञान (वन-लाइनर्स).....	25	राष्ट्रीय आर्थिक आणि नियामक नेमणुका.....	28
आंतरराष्ट्रीय घडामोडी आणि शस्त्रे.....	25	कॉर्पोरेट क्षेत्रातील ऐतिहासिक नेमणुका.....	28
विशेष प्रादेशिक सराव.....	25	आंतरराष्ट्रीय राजकीय आणि वित्तीय घडामोडी.....	28
अंतर्गत सुरक्षा आणि दहशतवादविरोधी ऑपरेशन्स (भारत).....	25	शिक्षण, संरक्षण आणि सामाजिक क्षेत्र.....	28
आंतरराष्ट्रीय संघर्ष आणि गुप्त मोहिमा (२०२५).....	25	महत्वाच्या संस्थांचे 'Static' तपशील:.....	28
सायबर सुरक्षा आणि गुन्हे अन्वेषण (CBI/Interpol).....	25	राष्ट्रीय महत्वाच्या नेमणुका (भारत).....	28
पर्यावरण, सामाजिक आणि आपत्कालीन मोहिमा.....	25	आंतरराष्ट्रीय क्रीडा आणि संस्थात्मक नेमणुका.....	28
महत्वाचे आंतरराष्ट्रीय संदर्भ (तुलनात्मक).....	26	भारतीय वंशाचे जागतिक नेतृत्व.....	29
अंतराळ.....	26	ऐतिहासिक महिला नेतृत्व (जागतिक).....	29
NISAR उपग्रह प्रक्षेपण (ISRO-NASA संयुक्त मोहीम).....	26	न्यायव्यवस्था आणि इतर.....	29
अॅक्सिऑम-४ (Axiom-4) मोहीम आणि भारत.....	26	राष्ट्रीय महत्वाच्या नेमणुका (भारत).....	29
शुभांशु शुक्ला – मुख्य तथ्ये:.....	26	आंतरराष्ट्रीय राजकीय नेमणुका.....	29
महत्वाच्या आंतरराष्ट्रीय अंतराळ मोहिमा (२०२५).....	26	कॉर्पोरेट आणि तांत्रिक क्षेत्रातील नेमणुका.....	29
उपग्रह सांख्यिकी आणि व्यावसायिक घडामोडी.....	26	वन-लाइनर उजळणी (Quick Revision).....	29
खगोल शिक्षण आणि यश.....	26	महत्वाच्या संस्थांचे 'Static' तपशील:.....	29
जागतिक अंतरिक्ष विशेष घडामोडी.....	26	राजकीय क्षेत्रातील व्यक्ती.....	29
भारतीय अंतरिक्ष घडामोडी आणि संस्था.....	26	विज्ञान आणि तंत्रज्ञान.....	30
ऐतिहासिक आणि भावी अंतराळवीर.....	27	कला आणि संस्कृती.....	30
जागतिक अंतरिक्ष उपक्रम (Global Space Ventures).....	27	उद्योग आणि क्रीडा.....	30
महत्वाच्या अंतराळ वेधशाळा (Space Observatories).....	27	पर्यावरण आणि समाज.....	30
भारतीय अंतराळ आणि तंत्रज्ञान घडामोडी.....	27	आंतरराष्ट्रीय आणि इतर महत्वाचे.....	30
ISS (आंतरराष्ट्रीय अंतराळ स्थानक) वरील विशेष तथ्ये.....	27	महत्वाच्या संस्थांचे 'Static' तपशील:.....	30
नेमणुका.....	27	विज्ञान, क्रीडा आणि योग क्षेत्र.....	30
राष्ट्रीय महत्वाच्या नेमणुका.....	27	राजकीय आणि सामाजिक क्षेत्र.....	30
आर्थिक आणि संस्थात्मक नेमणुका.....	27	कला आणि चित्रपट क्षेत्र.....	30
		वन-लाइनर उजळणी (निधन २०२५).....	31

क्रीडा.....	31	इतर महत्वाच्या घडामोडी.....	34
विंबल्डन टेनिस स्पर्धा २०२५.....	31	महत्वाचे 'Firsts' आणि विक्रम:.....	34
जागतिक कसोटी अजिंक्यपद (WTC) २०२५.....	31	महत्वाचे राष्ट्रीय पुरस्कार २०२५.....	34
ICC हॉल ऑफ फेम २०२५.....	31	साहित्य अकादमी युवा व बाल साहित्य पुरस्कार (२०२५)	34
इंडियन प्रीमियर लीग (IPL) २०२५.....	31	लोकमान्य टिळक राष्ट्रीय पुरस्कार २०२५.....	34
फ्रेंच ओपन २०२५.....	31	३९ वा राजर्षी शाहू पुरस्कार २०२५.....	34
आशियाई अॅथलेटिक्स अजिंक्यपद २०२५.....	31	तुलनात्मक तक्ता: २०२५ चे प्रमुख पुरस्कार.....	34
तुलनात्मक तक्ता: ग्रॅंडस्लॅम २०२५.....	31	पंतप्रधान नरेंद्र मोदींना मिळालेले आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार (२०२५).....	34
खेळो इंडिया उपक्रम २०२५.....	31	शौर्य पुरस्कार प्रदान (२०२५).....	34
दिग्गज क्रिकेटपटूंची कसोटी निवृत्ती.....	32	संसदरत्न पुरस्कार २०२५.....	35
इतर महत्वाच्या स्पर्धा.....	32	आंतरराष्ट्रीय बुकर पुरस्कार २०२५.....	35
जागतिक कसोटी अजिंक्यपद (WTC) - आगामी यजमान.....	32	कान्स चित्रपट महोत्सव २०२५.....	35
पदकतालिका तुलना: खेळो इंडिया युवा स्पर्धा २०२५.....	32	AIFF पुरस्कार २०२४-२५ (फुटबॉल).....	35
बुद्धिबळ (Chess) घडामोडी.....	32	पुरस्कार उजळणी (Quick Facts):.....	35
कुस्ती आणि हॉकी (Wrestling & Hockey).....	32	सामाजिक आणि नागरी सन्मान (२०२५).....	35
नेमबाजी आणि अॅथलेटिक्स (Shooting & Athletics).....	32	साहित्य क्षेत्रातील पुरस्कार.....	35
जागतिक पोलिस व फायर गेम्स (World Police & Fire Games) 32		कला, चित्रपट आणि मनोरंजन.....	35
इतर महत्वाच्या घडामोडी.....	32	विज्ञान, आरोग्य आणि पर्यावरण.....	36
महत्वाचे 'Firsts' (परीक्षेसाठी):.....	32	क्रीडा सन्मान आणि इतर.....	36
क्रिकेट विशेष घडामोडी.....	33	शासकीय योजना.....	36
नीरज चोप्रा: नवे विक्रम आणि सन्मान.....	33	साक्षरता आणि शैक्षणिक उपक्रम (२०२५).....	36
अॅथलेटिक्स आणि इतर क्रीडा प्रकार.....	33	साक्षरता दर २०२४ (प्रमुख राज्ये).....	36
फुटबॉल आणि बॅडमिंटन.....	33	आदिवासी कल्याण आणि नागरी सेवा.....	36
जागतिक सांख्यिकी आणि विक्रम.....	33	कृषी आणि पर्यावरण क्षेत्र.....	36
महत्वाचा तुलनात्मक तक्ता: आगामी मोठे इव्हेंट.....	33	आरोग्य आणि महिला कल्याण.....	36
क्रिकेट विशेष घडामोडी.....	33	महत्वाच्या योजनांचे 'Static' तपशील:.....	36
नीरज चोप्रा आणि अॅथलेटिक्स.....	33	केंद्र सरकारच्या प्रमुख योजना आणि निर्णय.....	36
बुद्धिबळ (Chess) आणि टेनिस.....	33	राज्य सरकारच्या महत्वाच्या योजना (२०२५).....	37
खेळो इंडिया आणि फुटबॉल.....	34		

आरोग्य आणि पोषण मोहिमा.....	37	५१ वी G7 शिखर परिषद २०२५.....	40
तंत्रज्ञान, शिक्षण आणि पर्यावरण.....	37	QUAD (चतुष्कोन सुरक्षा संवाद) घडामोडी.....	40
महत्त्वाचे वन-लाइनर (Quick Revision):.....	37	CITES करार - ५० वर्षे पूर्ण.....	40
शैक्षणिक आणि कौशल्य विकास उपक्रम.....	37	भारताची ECOSOC वर निवड.....	41
पर्यावरण आणि जलसंधारण मोहिमा.....	37	युनेस्को क्रिएटिव्ह सिटीज नेटवर्क (UCCN).....	41
आदिवासी आणि सामाजिक कल्याण.....	37	सार्क (SAARC) ची सद्यस्थिती.....	41
कृषी, उद्योग आणि तंत्रज्ञान.....	37	भारत - IAS अध्यक्षपद (२०२५-२०२८).....	41
आरोग्य आणि नागरी विकास.....	38	७८ वी जागतिक आरोग्य असेंब्ली (WHA).....	41
महत्त्वाच्या योजनांचे 'Static' व तांत्रिक तपशील:.....	38	७२ वी मिस वर्ल्ड २०२५.....	41
महिला आणि बाल विकास उपक्रम.....	38	IORA आणि सागरी घडामोडी.....	41
युवा आणि रोजगार प्रोत्साहन.....	38	बलुचिस्तान स्वातंत्र्य घोषणा (पाकिस्तान).....	41
शिक्षण आणि सामाजिक कल्याण.....	38	५८ वी आशियाई विकास बँक (ADB) बैठक.....	41
कृषी, सिंचन आणि ग्रामविकास.....	38	जगातील सर्वात मोठे धरण (प्रस्तावित).....	41
नागरी सुविधा आणि आरोग्य.....	38	अन्न प्रक्रिया आणि कृषी क्षेत्र.....	41
महत्त्वाच्या योजनांचे 'Static' व तांत्रिक तपशील:.....	38	आंतरराष्ट्रीय आणि द्विपक्षीय शिखर परिषदा.....	41
सामाजिक आणि विवाह प्रोत्साहन योजना.....	39	पर्यावरण आणि वन्यजीव संवर्धन.....	42
राज्यनिहाय आर्थिक आणि कल्याणकारी योजना.....	39	सांस्कृतिक आणि युवा महोत्सव.....	42
आरोग्य आणि महिला सक्षमीकरण.....	39	तंत्रज्ञान आणि उद्योग.....	42
उद्योग, कृषी आणि पर्यावरण.....	39	महत्त्वाच्या परिषदा: एका नजरेत.....	42
महत्त्वाचे वन-लाइनर (Quick Revision):.....	39	९९ वे अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलन.....	42
ऐतिहासिक आणि सांस्कृतिक वारसा.....	39	आंतरराष्ट्रीय शिखर परिषदा (जिनिव्हा, स्विट्झर्लंड).....	42
पायाभूत सुविधा आणि रेल्वे (जम्मू-काश्मीर).....	39	पर्यावरण आणि हवामान बदल.....	42
प्रवास आणि तंत्रज्ञान.....	39	संरक्षण आणि अंतराळ तंत्रज्ञान.....	42
समित्या आणि कायदे.....	40	डिजिटल इंडिया आणि ई-गव्हर्नन्स.....	42
आंतरराष्ट्रीय.....	40	आरोग्य, आयुष्य आणि संस्कृती.....	42
युनेस्को जागतिक वारसा समिती (WHC) बैठक २०२५.....	40	आंतरराष्ट्रीय आणि द्विपक्षीय संवाद.....	42
अमेरिका आणि युनेस्को (UNESCO).....	40	दिनविशेष.....	43
बिम्सटेक पोर्ट्स कॉन्क्लेव्ह २०२५.....	40	मे २०२५: महत्त्वाचे दिनविशेष.....	43
१७ वी ब्रिक्स (BRICS) शिखर परिषद २०२५.....	40	जून २०२५: महत्त्वाचे दिनविशेष.....	43

पुस्तके.....	44
राजकीय आणि प्रशासनविषयक पुस्तके.....	44
आत्मचरित्रे आणि चरित्रे.....	44
क्रीडाविषयक पुस्तके.....	44
इतिहास आणि समाजकारण.....	44
विविध आणि महत्त्वपूर्ण लेखन.....	44
MPSC परीक्षेसाठी 'Must Watch' पुस्तके:.....	44

PRAYAAS

राजकीय आणि राष्ट्रीय

तामिळनाडू केंद्र-राज्य संबंध समिती (२०२५)

- घोषणा: १५ एप्रिल २०२५ रोजी मुख्यमंत्री एम. के. स्टॅलिन यांनी तामिळनाडू विधानसभेत या समितीची घोषणा केली.
- समितीचे स्वरूप: ही एक तीन सदस्यीय उच्चस्तरीय समिती आहे.
- अध्यक्ष: माजी सर्वोच्च न्यायालय न्यायाधीश न्या. कुरियन जोसेफ.
- सदस्य: * के. अशोक वर्धन शेट्टी (माजी IAS अधिकारी).
 - प्रा. एम. नागनाथन (माजी उपाध्यक्ष, राज्य नियोजन आयोग).
- मुख्य उद्देश: केंद्र-राज्य संबंधांचा अभ्यास करून राज्य स्वायत्तता मजबूत करणे आणि संघराज्य व्यवस्थेचे (Federalism) रक्षण करणे.
- अहवाल: या समितीचा अहवाल दोन भागांत येणार आहे. पहिला भाग २०२६ च्या विधानसभा निवडणुकीपूर्वी, तर अंतिम भाग एप्रिल २०२७ पर्यंत सादर होईल.
- ऐतिहासिक संदर्भ: १९६९ मधील राजमन्नार समितीच्या धर्तीवर या समितीची स्थापना करण्यात आली आहे.

समितीच्या अभ्यासाचे मुख्य मुद्दे (Terms of Reference):

- विषय सूची: शिक्षण, वने आणि आरोग्य यांसारखे विषय जे राज्य सूचीतून समवर्ती सूचीत (Concurrent List) गेले आहेत, ते पुन्हा राज्यांना देण्याबाबत उपाय सुचवणे.
- ४२ वी घटनादुरुस्ती: १९७६ च्या ४२ व्या घटनादुरुस्तीचा राज्यांच्या अधिकारांवर झालेला परिणाम तपासणे.
- महत्त्वाचे कायदे व धोरणे: NEET, NEP 2020 आणि GST मुळे राज्यांच्या स्वायत्ततेवर येणाऱ्या मर्यादांचा अभ्यास करणे.
- आर्थिक आणि राजकीय मुद्दे: महसूल वाटपातील विषमता, राज्यपालांची भूमिका आणि भविष्यातील मतदारसंघ पुनर्रचना (Delimitation) यांमुळे राज्यांच्या प्रतिनिधित्वावर होणारा परिणाम तपासणे.

केंद्र-राज्य संबंधांशी संबंधित इतर महत्त्वाचे आयोग

खालील तक्त्यात केंद्र-राज्य संबंधांचा अभ्यास करण्यासाठी आतापर्यंत स्थापन झालेल्या प्रमुख समित्यांची माहिती दिली आहे:

आयोग / समिती	स्थापना वर्ष	अध्यक्ष
पहिला प्रशासकीय सुधारणा आयोग	१९६६	मोरारजी देसाई
राजमन्नार समिती (तामिळनाडू)	१९६९	न्या. पी. व्ही. राजमन्नार
सरकारिया आयोग	१९८३	न्या. आर. एस. सरकारिया
संविधान पुनरावलोकन आयोग	२०००	न्या. एम. एन. वेंकटचलैया
पुंछी आयोग	२००७	न्या. मदन मोहन पुंछी

डिजिटल प्रवेश : मूलभूत अधिकार (एप्रिल २०२५)

- सर्वोच्च न्यायालयाचा निकाल: Association of Indian Universities vs. India (2025) या प्रकरणात न्यायालयाने महत्त्वपूर्ण निकाल दिला.
- घटनात्मक तरतूद: इंटरनेट आणि डिजिटल प्रवेश (Digital Access) हा अनुच्छेद २१ अंतर्गत 'जीवन आणि वैयक्तिक स्वातंत्र्याचा' अविभाज्य भाग असल्याचे घोषित केले.
- दिव्यांगांसाठी (PwDs) विशेष निर्देश: डिजिटल KYC प्रक्रिया अधिक सुलभ करण्याचे निर्देश दिले आहेत, जेणेकरून तांत्रिक अडचणींमुळे दिव्यांग व्यक्ती मूलभूत सेवांपासून वंचित राहणार नाहीत.
- निष्कर्ष: डिजिटल साक्षरता आणि उपलब्धता हा आता केवळ सुविधेचा भाग नसून तो एक मूलभूत अधिकार आहे.

जातीय जनगणना (Caste Census): केंद्रीय मंजूरी

- मंजूरी: ३० एप्रिल २०२५ रोजी पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांच्या अध्यक्षतेखाली केंद्रीय मंत्रिमंडळाने जातीय जनगणनेस मंजूरी दिली.
- जनगणना - ऐतिहासिक व घटनात्मक तथ्य:
 - पहिली जनगणना: १८७२ (मेयो); पहिली समकालीन (पद्धतशीर) जनगणना: १८८१ (रिपन).
 - संबंधित कायदा: Census Act, 1948.
 - घटनात्मक स्थान: जनगणना हा केंद्रीय सूचीतील (Union List) विषय असून अनुच्छेद २४६ अंतर्गत येतो.
 - जबाबदार संस्था: Registrar General and Census Commissioner of India.
- जातीय जनगणनेचा इतिहास:
 - १९३१: शेवटची पूर्ण जातनिहाय जनगणना पार पडली.
 - १९५१ नंतर: केवळ SC (अनुसूचित जाती) आणि ST (अनुसूचित जमाती) यांची जातनिहाय माहिती गोळा केली जाते.
 - SECC 2011: सामाजिक-आर्थिक जातीय जनगणना २०११ मध्ये झाली, परंतु त्याचा जातीय डेटा त्रुटीमुळे प्रसिद्ध करण्यात आला नाही.

- आव्हाने: जात-आधारित ओळखीमुळे सामाजिक विभाजन वाढण्याची भीती, आरक्षणाच्या ५०% मर्यादेवर (इंदिरा साहनी निकाल) होणारा परिणाम आणि एकाच जातीचे विविध राज्यांतील वेगवेगळे वर्गीकरण (उदा. मीना जात राजस्थानमध्ये ST तर मध्य प्रदेशात OBC आहे).

डॉ. अजय कुमार यांची UPSC अध्यक्षपदी नियुक्ती

- नियुक्ती: १५ मे २०२५ रोजी माजी संरक्षण सचिव डॉ. अजय कुमार यांनी UPSC च्या अध्यक्षपदाचा कार्यभार स्वीकारला.
- नियुक्तीचे अधिकार: भारताचे राष्ट्रपती (द्रौपदी मुर्मू) यांनी ही नियुक्ती केली.
- कार्यकाळ: ऑक्टोबर २०२७ पर्यंत (UPSC अध्यक्षकाळाचा कार्यकाळ ६ वर्षे किंवा वयाची ६५ वर्षे, यापैकी जे आधी पूर्ण होईल तोपर्यंत असतो).
- पार्श्वभूमी: ते १९८५ बॅचचे केरळ कॅडचे IAS अधिकारी असून त्यांनी 'अग्निवीर' धोरणाच्या नेतृत्वाखाली संरक्षण सचिव म्हणून काम केले आहे.
- ई-गव्हर्नन्स मधील योगदान: त्यांनी myGov प्लॅटफॉर्म, Pragati प्रणाली आणि बायोमेट्रिक उपस्थिती प्रणाली (BAS) सुरू करण्यात महत्त्वाची भूमिका बजावली.

UPSC बाबत घटनात्मक तरतुदी:

- भाग: १४ (Part XIV)
- अनुच्छेद: ३१५ ते ३२३
- स्वरूप: स्वतंत्र घटनात्मक संस्था (Constitutional Body).

महत्त्वाचे तुलनात्मक मुद्दे (Quick Revision)

घटक	डिजिटल अधिकार	जातीय जनगणना	UPSC अध्यक्ष
संबंधित अनुच्छेद	अनुच्छेद २१	अनुच्छेद २४६	अनुच्छेद ३१५-३२३
महत्त्वाची तारीख	एप्रिल २०२५	३० एप्रिल २०२५	१५ मे २०२५
मुख्य व्यक्ती/संस्था	सर्वोच्च न्यायालय	केंद्रीय मंत्रिमंडळ	डॉ. अजय कुमार

भारतात जन्म आणि मृत्यू नोंदणी

- मुख्य संस्था: Registrar General of India (RGI) ही भारतातील जन्म-मृत्यू नोंदणीची सर्वोच्च संस्था आहे.

- **संबंधित कायदा:** Registration of Births and Deaths Act, 1969. या कायद्यात २०२३ मध्ये महत्वाची सुधारणा करण्यात आली असून आता नोंदणी पूर्णपणे अनिवार्य आहे.
- **नोंदणीची सद्यस्थिती:** सध्या भारतात सुमारे ९०% नोंदणी होते, तर १०% नोंदणी अजूनही प्रलंबित आहे.
- **अधिकारी संरचना (उत्तरत्या क्रमाने):**
 1. Registrar General of India (राष्ट्रीय स्तर)
 2. Chief Registrar (राज्य स्तर)
 3. District Registrar (जिल्हा स्तर)
 4. Sub-Registrar (स्थानिक स्तर)
- **डिजिटल प्रणाली:** ऑक्टोबर २०२३ पासून Civil Registration System (CRS) पोर्टलद्वारे सर्व नोंदी डिजिटल पद्धतीने करणे बंधनकारक आहे.
- **वेळमर्यादा:** जन्म किंवा मृत्यूची सामान्य नोंदणी २१ दिवसांच्या आत करणे आवश्यक आहे. त्यानंतर नोंदणी केल्यास विलंब शुल्क किंवा दंड आकारला जातो.
- **परदेशातील नोंदणी:** भारतीय नागरिकांचा परदेशात जन्म/मृत्यू झाल्यास भारतीय दूतावासात नोंद करावी लागते. भारतात परतल्यानंतर ६० दिवसांच्या आत त्याची नोंद करणे आवश्यक असते.
- **दंड:** नोंदणी न केल्यास निबंधकांना (Registrar) १,००० रुपयांपर्यंत दंड आकारण्याचा अधिकार आहे.

PMLA कायद्यांतर्गत I4C चा समावेश

- **संस्था:** Indian Cyber Crime Coordination Centre (I4C).
- **मंत्रालय:** गृह मंत्रालयाचा उपक्रम, मात्र PMLA अंतर्गत समावेश अर्थ मंत्रालयाने केला आहे.
- **कायदेशीर तरतूद:** PMLA, 2002 च्या कलम 66 अंतर्गत I4C चा समावेश करण्यात आला आहे.
- **उद्देश:** आंतरराष्ट्रीय सायबर फसवणूक रोखणे आणि बेकायदेशीर पैशांच्या व्यवहारांचा (Money Trails) मागोवा घेणे.
- **परिणाम:** आता प्रवर्तन संचालनालय (ED) आणि I4C यांच्यात माहितीचे अधिक कार्यक्षमतेने आदान-प्रदान होईल.

'सार्वजनिक सेवक' (Public Servant) - नवीन व्याख्या

- **संदर्भ:** भ्रष्टाचार प्रतिबंधक कायदा, 1988 (कलम 2(c)).
- **न्यायालयीन निष्कर्ष:** जर एखाद्या व्यक्तीचा संबंध सार्वजनिक सेवेशी असेल आणि ती सरकारकडून कमिशन किंवा मोबदला मिळवत असेल, तर ती 'सार्वजनिक सेवक' मानली जाईल.
- **व्याप्ती:** परवानाधारक आणि मुद्रांक विक्रेते (Stamp Vendors) यांचाही समावेश आता सार्वजनिक सेवक म्हणून होऊ शकतो.

आंध्र प्रदेश: अनुसूचित जातींचे (SC) उप-वर्गीकरण

- **अध्यादेश:** आंध्र प्रदेश अनुसूचित जाती (उप-वर्गीकरण) अध्यादेश, २०२५.
- **आयोग:** न्यायमूर्ती रंजीत राज मिश्र आयोग.
- **स्वरूप:** ५९ अनुसूचित जातींचे तीन श्रेणींमध्ये उप-वर्गीकरण करण्याचा निर्णय.
- **उद्देश:** आरक्षणाचा लाभ अधिक प्रभावीपणे आणि न्याय्य पद्धतीने तळागाळातील उप-जातींपर्यंत पोहोचवणे.

निवडणूक: निर्विरोध विजयासाठी किमान मतांची अट

- **सर्वोच्च न्यायालयाचा निकाल (एप्रिल २०२५):** जर निवडणुकीत एकच उमेदवार असेल, तर त्याला विजयासाठी किमान १०% ते १५% मते मिळवणे अनिवार्य आहे.
- **तर्क:** लोकशाही केवळ अनुपस्थितीवर नाही, तर बहुमताने आधारित असावी.
- **कायदा:** लोकप्रतिनिधी कायदा, १९५१ (कलम ५३-२) मध्ये बदल करण्याचा अधिकार संसदेला आहे.

चिप-आधारित बायोमेट्रिक ई-पासपोर्ट

- **तंत्रज्ञान:** RFID (Radio Frequency Identification) चिपचा वापर.
- **भारत:** पासपोर्ट सेवा कार्यक्रम २.० अंतर्गत एप्रिल २०२४ पासून अंमलबजावणी सुरू.
- **शहरे:** नागपूर, पुणे (नागपूरसह इतर प्रमुख शहरे), चेन्नई इत्यादी ठिकाणी सुविधा उपलब्ध.
- **फायदा:** सीमा सुरक्षा मजबूत करणे आणि इमिग्रेशन प्रक्रिया वेगवान करणे.

NALSA - राष्ट्रीय विधी सेवा प्राधिकरण

- **अध्यक्ष:** १४ मे २०२५ पासून नवीन कार्यकारी अध्यक्षांची नियुक्ती (हिमाचल प्रदेशचे माजी मुख्य न्यायाधीश).
- **घटनात्मक आधार:** अनुच्छेद ३१-A (गरीब व वंचितांना मोफत कायदेशीर मदत).
- **मुख्यालय:** नवी दिल्ली.
- **कार्य:** लोकअदालतीचे आयोजन आणि कायदेशीर साक्षरता प्रसार.

पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांचा ऐतिहासिक विक्रम

२५ जुलै २०२५ रोजी नरेंद्र मोदी यांनी इंदिरा गांधी यांचा विक्रम मोडीत काढत सलग सर्वाधिक काळ पंतप्रधान राहणारे दुसरे नेते ठरले आहेत.

पंतप्रधानांचा तुलनात्मक कालावधी:

क्रमांक	पंतप्रधान	कालावधी (सलग)	एकूण दिवस (अंदाजे)
१	पं. जवाहरलाल नेहरू	१६ वर्षे २८६ दिवस	६,१३०
२	नरेंद्र मोदी	११ वर्षे ६० दिवस+	४,०७८
३	इंदिरा गांधी	११ वर्षे ५९ दिवस	४,०७७
४	मनमोहन सिंग	१० वर्षे ४ दिवस	३,६५६

विशेष टिपणे:

- स्वातंत्र्यानंतर जन्मलेले पहिले आणि एकमेव पंतप्रधान.
- सर्वाधिक काळ पद भूषवणारे बिगर-काँग्रेस पंतप्रधान.
- मुख्यमंत्री आणि पंतप्रधान म्हणून सलग सहा निवडणुका जिंकणारे एकमेव नेते.

लोकपाल: नवीन ब्रीदवाक्य (२०२५)

- **नवीन ब्रीदवाक्य:** "नागरिकांना सक्षम करा, भ्रष्टाचार उघड करा" (इंग्रजी: Empower Citizens, Expose Corruption).
- **अध्यक्ष:** सध्याचे अध्यक्ष न्या. अजय खानविलकर आहेत. (पहिले अध्यक्ष: पिनाकी चंद्र घोष).
- **स्थापना:** १६ जानेवारी २०१४ (कायदा: लोकपाल व लोकायुक्त अधिनियम, २०१३).
- **रचना:** १ अध्यक्ष + ८ सदस्य (४ न्यायिक आणि ४ गैर-न्यायिक).

ब्रीदवाक्य तुलनात्मक तक्ता

वैशिष्ट्य	जुनी माहिती	नवीन माहिती (२०२५)
ब्रीदवाक्य	"मा गृधः कस्यस्विद्धनम्"	"नागरिकांना सक्षम करा, भ्रष्टाचार उघड करा"
मूळ स्रोत	ईशावास्य उपनिषद (संस्कृत)	लोकपाल पूर्ण पीठ
अर्थ	कोणाच्याही धनाची हाव धरू नका	भ्रष्टाचार रोखण्यासाठी नागरिकांना शक्ती देणे

सिक्कीम राज्याची ५० वर्षे (Suvarna Mahotsav)

- सुवर्ण महोत्सव: १६ मे २०२५ रोजी सिक्कीमच्या स्थापनेला ५० वर्षे पूर्ण झाली.
- ऐतिहासिक संदर्भ: १६ मे १९७५ रोजी सिक्कीम भारताचे २२ वे राज्य बनले.
- घटनादुरुस्ती: ३६ व्या घटनादुरुस्तीने सिक्कीमला पूर्ण राज्याचा दर्जा मिळाला (३५ वी घटनादुरुस्ती 'सहयोगी राज्य' साठी होती).
- विशेष तरतूद: संविधानातील कलम ३७१-F अंतर्गत सिक्कीमला विशेष दर्जा प्राप्त आहे.
- महत्त्वाची ओळख: भारतातील पहिले १००% सेंद्रिय (Organic) राज्य.

राजभाषा विभाग आणि घटनात्मक तरतुदी

- स्थापना: २६ जून १९७५ (गृह मंत्रालय). २०२५ मध्ये या विभागाला ५० वर्षे पूर्ण झाली.
- विशेष कार्यक्रम: ११ जुलै २०२५ रोजी हैदराबाद येथे 'दक्षिण संवाद' हा कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला.
- महत्त्वाची कलमे:
 - कलम ३४३(१): हिंदी ही भारताची राजभाषा असेल.
 - कलम ३४८: सर्वोच्च आणि उच्च न्यायालयांची भाषा प्रामुख्याने इंग्रजी असेल.
 - कलम ३५१: हिंदी भाषेच्या विकासासाठी निर्देश.

POCSO कायदा आणि सर्वोच्च न्यायालयाचे निर्देश

- POCSO Act: २०१२ मध्ये अंमलबजावणी (१८ वर्षाखालील मुलांच्या संरक्षणासाठी).
- नवीन निर्देश (मे २०२५): बाललैंगिक गुन्ह्यांच्या खटल्यांचा जलद निकाल लावण्यासाठी स्वतंत्र POCOS न्यायालये स्थापन करण्याचे आदेश सर्वोच्च न्यायालयाने दिले आहेत.
- पहिले न्यायालय: २०१३ मध्ये गोव्यात पहिले विशेष पॉक्सो न्यायालय सुरू झाले होते.

राष्ट्रीय आणीबाणी: ५० वर्षांचा घटनाक्रम (१९७५-२०२५)

- घोषणा: २५ जून १९७५ (पंतप्रधान इंदिरा गांधी यांच्या कार्यकाळात).
- ५० वर्षे पूर्ण: २५ जून २०२५. केंद्र सरकारने २५ जून हा दिवस 'संविधान हत्या दिन' म्हणून पाळण्याचे घोषित केले आहे.
- कलम: ३५२ (राष्ट्रीय आणीबाणी - कारण: अंतर्गत अस्थिरता).
- महत्त्वाचे बदल:
 - आणीबाणी दरम्यान ४२ वी घटनादुरुस्ती (१९७६) करण्यात आली, जिला 'मिनी कॉन्स्टिट्यूशन' म्हणतात.
 - ४४ वी घटनादुरुस्ती (१९७८): या दुरुस्तीने 'अंतर्गत अस्थिरता' हा शब्द बदलून 'सशस्त्र बंड' (Armed Rebellion) असा करण्यात आला.

लक्षात ठेवण्यासारखी 'सुवर्ण महोत्सवी' वर्षे (२०२५):

- सिक्कीम राज्य स्थापना - ५० वर्षे.
- राजभाषा विभाग - ५० वर्षे.
- राष्ट्रीय आणीबाणी - ५० वर्षे.

PESA कायदा आणि आदिवासी अधिकार

- पूर्ण नाव: Panchayats (Extension to Scheduled Areas) Act, १९९६.
- अंमलबजावणी: २४ डिसेंबर १९९६ पासून.
- उद्देश: संविधानाच्या ५ व्या अनुसूचीतील आदिवासी क्षेत्रांमधील ग्रामसभांना स्वशासनाचे विशेष अधिकार देणे.
- व्याप्ती: भारतातील १० राज्यांमध्ये लागू.
- मध्य प्रदेश विशेष: PESA लागू करण्यात हे राज्य आघाडीवर असून, येथील २० जिल्ह्यांतील ८८ गटामध्ये याची प्रभावी अंमलबजावणी सुरू आहे.

निवडणूक सुधारणा आणि तंत्रज्ञान (२०२५)

- बिहार - नवीन उपक्रम:
 - ई-मतदान: C-DAC च्या मदतीने 'e-Voting SECBHR' हे अँड्रॉइड ॲप विकसित करणारे बिहार देशातील पहिले राज्य ठरले.
 - मतदान केंद्र सुधारणा: केंद्रांवरील गर्दी कमी करण्यासाठी १,२०० पेक्षा कमी मतदार असलेल्या केंद्रांची संख्या वाढवून ती ७७,८९५ वरून ९०,७१२ केली.
 - SIR (Special Intensive Re-verification): मतदार पात्रता पडताळणीसाठी सर्वोच्च न्यायालयाने या विशेष सखोल फेरतपासणीला मंजूरी दिली.
- NeVA (National e-Vidhan Application):
 - पुडुचेरी विधानसभा ९ जून २०२५ रोजी देशातील २९ वे NeVA-सक्षम विधिमंडळ ठरले.
 - पहिली NeVA विधानसभा: नागालँड (२०२२).

संसदेची अंदाज समिती (Estimates Committee)

- निमित्त: समितीला १० एप्रिल २०२५ रोजी ७५ वर्षे पूर्ण झाली (सुवर्ण महोत्सवी परिषद मुंबईत आयोजित).
- स्थापना: १९५० (शिफारस: जॉन मथाई समिती).
- रचना: एकूण ३० सदस्य (हे सर्व सदस्य केवळ लोकसभेतील असतात, राज्यसभेला प्रतिनिधित्व नसते).
- अध्यक्ष (२०२५-२६): संजय जयस्वाल.
- इतर नियुक्ती: सार्वजनिक उपक्रम समिती (PUC) अध्यक्ष - वैजयंत पांडा.

न्यायपालिका आणि कायदेविषयक निर्णय

- डिजिटल प्रवेश: 'अमर जैन विरुद्ध केंद्र सरकार' खटल्यात सर्वोच्च न्यायालयाने कलम २१ अंतर्गत डिजिटल प्रवेशाला मूलभूत हक्क मानले.
- न्यायाधीश पात्रता: कनिष्ठ दिवाणी न्यायाधीश पदासाठी आता किमान ३ वर्षांचा वकिली सराव अनिवार्य असेल.
- परदेशी वकिल: Bar Council of India ने परदेशी वकिलांना भारतात केवळ आंतरराष्ट्रीय कायदा आणि लवादावर सल्ला देण्याची परवानगी दिली आहे (न्यायालयात प्रॅक्टिस करता येणार नाही).
- COTPA सुधारणा (२०२५): तंबाखू खरेदीचे वय १८ वरून २० वर्षे केले असून दंड ₹१,००० पर्यंत वाढवला आहे.

लडाखसाठी नवीन नियम आणि प्रशासकीय बदल (२०२५)

केंद्रशासित प्रदेश लडाखसाठी कलम २४० अंतर्गत ५ नवीन नियम लागू झाले:

- भारती नियम:** सरकारी नोकऱ्यांमध्ये अधिवास-आधारित (Domicile) आरक्षण.
- आरक्षण:** EWS १०% आणि जाती-आधारित आरक्षण ८५% पर्यंत वाढवले.
- महिला आरक्षण:** LAHDC मध्ये महिलांसाठी १/३ आरक्षण अनिवार्य.
- अधिकृत भाषा:** इंग्रजी, हिंदी, उर्दू, भोटी आणि पुर्गी यांना मान्यता.

महाराष्ट्र आणि इतर महत्त्वाच्या नियुक्त्या

- महाराष्ट्र अनुसूचित जमाती आयोग:** राज्य मंत्रिमंडळाने स्वतंत्र वैधानिक आयोगाला मंजुरी दिली (१ अध्यक्ष + ४ सदस्य).
- छगन भुजबळ:** अन्न व नागरी पुरवठा मंत्री म्हणून पुनरागमन. १९९१ पासून मंत्री होण्याची ही त्यांची ९ वी वेळ आहे.
- सौर ऊर्जा:** दिल्ली विधानसभा ही भारतातील पूर्णपणे सौरऊर्जेवर चालणारी पहिली विधानसभा ठरली (क्षमता: ५०० किलोवॉट).

उच्च न्यायालयांचे नवीन मुख्य न्यायाधीश (२०२५)

उच्च न्यायालय	मुख्य न्यायाधीश
राजस्थान	न्या. के. आर. श्रीराम
मद्रास	न्या. मनिंदर मोहन श्रीवास्तव
मध्य प्रदेश	न्या. संजीव सचदेव
कर्नाटक	न्या. विभु बाखरू

आर्थिक घडामोडी

भारताचे मुक्त व्यापार करार (FTA)

भारताने द्विपक्षीय आणि बहुपक्षीय पातळीवर अनेक महत्त्वाचे व्यापार करार केले आहेत:

- देश:** श्रीलंका, भूतान, थायलंड, सिंगापूर, मलेशिया, दक्षिण कोरिया, जपान, ऑस्ट्रेलिया, UAE, मॉरिशस.
- गट:** * ASEAN: (१० आग्नेय आशियाई देश).
 - EFTA: (आइसलंड, लिक्टेस्टाइन, नॉर्वे, स्वित्झर्लंड - २०२४ मधील महत्त्वाचा करार).

महाराष्ट्र अर्थव्यवस्था: GDP आणि गुंतवणूक

- लक्ष्य:** २०३० पर्यंत \$१ ट्रिलियन अर्थव्यवस्थेचे उद्दिष्ट.
- सद्यस्थिती:**
 - GDP:** \$५३६ अब्ज (भारतीय राज्यांमध्ये प्रथम क्रमांक).
 - जागतिक तुलना:** महाराष्ट्राचा GDP सिंगापूरच्या बरोबरीचा असून जगात २८ व्या क्रमांकावर आहे.
- FDI मध्ये आघाडी:** देशातील एकूण थेट परकीय गुंतवणुकीत (FDI) महाराष्ट्राचा वाटा सर्वाधिक ३९.२% (\$१९.६ अब्ज) आहे.

महाराष्ट्राचा क्षेत्रनिहाय GDP वाटा:

- सेवा क्षेत्र (Services):** ६४.३% (सर्वाधिक)
- उद्योग क्षेत्र (Industry):** २२.५%
- कृषी क्षेत्र (Agriculture):** १३.२%

जागतिक गुंतवणूक अहवाल २०२५ (World Investment Report)

- संस्था:** UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development).
- शीम:** "डिजिटल अर्थव्यवस्थेत आंतरराष्ट्रीय गुंतवणूक".
- जागतिक कल:** सर्वाधिक FDI प्राप्त करणारा आणि बाहेर गुंतवणूक करणारा (Outflow) देश अमेरिका आहे.
- भारताचे स्थान:** FDI प्राप्तीत भारत जगात १५ व्या क्रमांकावर आहे.

भारतात थेट परकीय गुंतवणूक (FDI) - २०२४-२५

- एकूण प्रवाह:** २०२४-२५ मध्ये \$८१.०४ अब्ज (गेल्या वर्षाच्या तुलनेत १४% वाढ).
- गुंतवणूक करणारे प्रमुख देश:**
 - सिंगापूर (३०%) - सर्वाधिक गुंतवणूक.
 - मॉरिशस (१७%).
 - अमेरिका (११%).

सर्वाधिक FDI मिळवणारी भारतीय राज्ये (२०२४-२५)

राज्य	गुंतवणूक (\$)	वाटा (%)
महाराष्ट्र	\$१९.६ अब्ज	३९%
कर्नाटक	\$६.६२ अब्ज	२०%
दिल्ली	\$६.० अब्ज	१२%
गुजरात	\$५.७१ अब्ज	११%

क्षेत्रनिहाय FDI वाटा

भारतातील गुंतवणुकीत सेवा क्षेत्राचा वरचष्मा कायम आहे:

- सेवा क्षेत्र:** १९% (यामध्ये ४०.७७% ची वार्षिक वाढ दिसून आली).
- संगणक सॉफ्टवेअर व हार्डवेअर:** १६%.
- व्यापार (Trading):** ८%.

परीक्षेसाठी महत्त्वाचे 'Static' संदर्भ:

- UNCTAD बढल: मुख्यालय - जिनिव्हा, स्वित्झर्लंड.
- FDI मर्यादा: संरक्षण, विमा आणि रेल्वे यांसारख्या क्षेत्रांतील बदललेली FDI मर्यादा परीक्षेसाठी पाठ असावी.
- महाराष्ट्र: देशाच्या एकूण निर्यातीत गुजरातनंतर महाराष्ट्र दुसऱ्या क्रमांकावर आहे.

नीती आयोग: १० वी प्रशासकीय परिषद बैठक (२०२५)

- दिनांक:** २४ मे २०२५ | ठिकाण: भारत मंडपम, नवी दिल्ली.
- शीम:** "विकसित राज्ये फॉर विकसित भारत @2047".
- सहभाग:** २४ राज्ये आणि ७ केंद्रशासित प्रदेशांचे प्रतिनिधी.
- महत्त्वाची घोषणा:** भारताने जपानला मागे टाकून जगातील चौथी सर्वात मोठी अर्थव्यवस्था होण्याचा मान मिळवला आहे.

नीती आयोग — धोरणात्मक संस्था (Static Context)

- स्थापना:** १ जानेवारी २०१५ (योजना आयोगाच्या जागी).
- स्वरूप:** भारत सरकारचा धोरणात्मक 'थिंक टँक' (सहकारी संघराज्यवादावर आधारित).
- प्रमुख पदे:**
 - अध्यक्ष: पंतप्रधान (नरेंद्र मोदी).
 - उपाध्यक्ष: सुमन बेरी.
 - CEO: बी. व्ही. आर. सुब्रमण्यम.

RBI चलनविषयक धोरण (MPC) – जून २०२५

रिझर्व्ह बँकेने महागाई नियंत्रणात ठेवण्यासाठी आणि आर्थिक वाढीला चालना देण्यासाठी रेपो दरात ५० बेसिस पॉइंट्सची कपात केली आहे.

RBI चे नवीन धोरणात्मक दर (Policy Rates):

दराचे नाव	दर (%)	परिणाम (कपातीचा)
रेपो दर (Repo Rate)	५.५०%	कर्ज स्वस्त होणार, गुंतवणूक वाढणार.
रिव्हर्स रेपो दर	३.३५%	बँकांची RBI कडील ठेव सुलभता.
MSF आणि बँक दर	५.७५%	आपत्कालीन कर्जावरील दर.
CRR (रोख राखीव प्रमाण)	३.०%	बँकांकडील तरलतेचे प्रमाण.
SLR	१८%	बँकांना स्वतःकडे ठेवावा लागणारा साठा.

भारताची जागतिक आर्थिक स्थिती (२०२५)

- क्रमवारी:** जगातील ४ थी सर्वात मोठी अर्थव्यवस्था (जपानला मागे टाकले).
- GDP (Nominal):** \$४.१९ ट्रिलियन (IMF - World Economic Outlook नुसार).
- प्रति व्यक्ती उत्पन्न:** \$२,८८० (जगात १४३ वा क्रमांक).
- विशेष:** नीती आयोगाच्या मते, भारताची ही झेप 'विकसित भारत @2047' कडील महत्त्वाचे पाऊल आहे.

न्यू डेव्हलपमेंट बँक (NDB / BRICS Bank)

- मुख्यालय:** शांघाय, चीन. | अध्यक्ष: दिलमा रुस्सेफ.
- उद्देश:** उदयोन्मुख अर्थव्यवस्थांमध्ये पायाभूत सुविधांचा विकास करणे.
- भारत कार्यालय:** अहमदाबाद (गुजरात).

नवीन सदस्य देश (२०२५):

२०२५ मध्ये NDB ची व्याप्ती वाढली असून आता एकूण १३ सदस्य झाले आहेत:

- अल्जेरिया (१९ मे २०२५)
- कोलंबिया (५ जुलै २०२५)
- उझबेकिस्तान (५ जुलै २०२५)

सदस्य विस्तार: BRICS (५ देश) + बांगलादेश, इजिप्त, UAE, उरुग्वे, अल्जेरिया, कोलंबिया आणि उझबेकिस्तान.

परीक्षेसाठी 'क्विक रिव्हिजन' मुद्दे:

- रेपो दर कपात म्हणजे काय?** जेव्हा RBI दर कमी करते, तेव्हा बँकांना कमी दराने कर्ज मिळते, पर्यायाने ग्राहकांसाठी गृहकर्ज/वाहन कर्ज स्वस्त होतात.
- NDB ची संकल्पना** २०१२ च्या नवी दिल्ली BRICS परिषदेत मांडली गेली होती, तर स्थापना २०१४ च्या फोर्टालेझा परिषदेत झाली.

GST संकलन: २०२४-२५ मधील आकडेवारी

- देश पातळीवर:** आर्थिक वर्ष २०२४-२५ मध्ये एकूण GST संकलन ₹१६.७५ लाख कोटी झाले आहे, जे गेल्या वर्षाच्या तुलनेत ९.९८% जास्त आहे.
- महाराष्ट्र (देशात प्रथम):** महाराष्ट्र राज्य संकलनात देशात पहिल्या क्रमांकावर असून राज्याचे संकलन सुमारे ₹३.६० लाख कोटी (अंदाजे) आहे.

राज्यानुसार सर्वाधिक GST संकलन (टॉप ५)

क्रमांक	राज्य	संकलन (₹ कोटी)
१	महाराष्ट्र	३,१८,४९७

क्रमांक	राज्य	संकलन (₹ कोटी)
२	गुजरात	१,७४,९३८
३	कर्नाटक	१,४३,०२३
४	तामिळनाडू	१,१२,४५६
५	उत्तर प्रदेश	१,०५,७८९

ऊर्जा आणि तंत्रज्ञान क्षेत्रातील महत्त्वाचे उपक्रम

- गोविंदा सौर ऊर्जा प्रकल्प:** १९ जुलै २०२५ रोजी बीकानेर (राजस्थान) येथे ४३५ MW क्षमतेच्या प्रकल्पाचे उद्घाटन करण्यात आले.
- NMEO-OP (पाम तेल मिशन):** भारताच्या एकूण खाद्यतेल आयातीपैकी ५६% वाटा पाम तेलाचा आहे. आंध्र प्रदेश हे देशातील आघाडीचे उत्पादन राज्य असून २०२९-३० पर्यंत २८ लाख टन उत्पादनाचे उद्दिष्ट आहे.
- स्वदेशी SSD उत्पादन:** MiPhi Semiconductors ही कंपनी भारतात 'Solid State Drive' (SSD) उत्पादन करणारी पहिली स्वदेशी कंपनी ठरली आहे.
- CAFE-III आणि IV नियम:** २०२७ ते २०३७ या कालावधीसाठी लागू हे नियम वाहनांची इंधन कार्यक्षमता वाढवण्यासाठी आणि SCO₂ उत्सर्जन कमी करण्यासाठी अनिवार्य आहेत.

आंतरराष्ट्रीय व्यापार आणि स्टार्ट-अप्स

- भारत-ब्राझील व्यापार:** २०३० पर्यंत द्विपक्षीय व्यापार \$२० अब्ज करण्याचे उद्दिष्ट ठेवण्यात आले आहे. (सध्या \$१२.२ अब्ज).
- WAVEX चॅलेंज २०२५:** माहिती व प्रसारण मंत्रालयाने AI-आधारित बहुभाषिक भाषांतरासाठी (भाषा सेतु) हे स्टार्ट-अप चॅलेंज सुरू केले आहे.
- UAE-India CEPA:** भारतीय स्टार्ट-अप्सना UAE च्या बाजारपेठेशी जोडण्यासाठी जून २०२५ पासून विशेष मालिका सुरू करण्यात आली आहे.

बँकिंग आणि वित्त संस्थांमधील बदल

- SBI ग्लोबल ट्रेड फायनान्स केंद्रे:** कोलकाता आणि हैदराबाद येथे नवीन केंद्रे सुरू. येथे Blockchain आणि AI सारख्या तंत्रज्ञानाचा वापर केला जाईल.
- SMFCL (Sagarmala Finance Corp. Ltd.):** २६ जून २०२५ रोजी उद्घाटन. ही सागरी क्षेत्राला वित्तपुरवठा करणारी भारतातील पहिली NBFC (Non-Banking Financial Company) आहे.
- EMC 2.0 (इलेक्ट्रॉनिक्स क्लस्टर):** गौतम बुद्ध नगर (UP) येथे ₹४१७ कोटींच्या गुंतवणुकीसह नवीन क्लस्टरला मंजुरी देण्यात आली आहे.

सुशासन: ४८ वी PRAGATI बैठक

- अध्यक्ष:** पंतप्रधान नरेंद्र मोदी.
- पूर्ण नाव:** Pro-Active Governance and Timely Implementation.
- उद्देश:** केंद्राच्या महत्त्वाच्या योजनांच्या अंमलबजावणीचा आढावा घेणे. हे व्यासपीठ २०१५ मध्ये डिजिटल इंडिया उपक्रमांतर्गत सुरू झाले होते.

Static Linkages (परीक्षेसाठी महत्त्वाचे):

- GST परिषद:** अनुच्छेद २७९-A नुसार गठित (अध्यक्ष - केंद्रीय अर्थमंत्री).
- अक्षय ऊर्जा:** राजस्थान हे देशातील सौर ऊर्जा निर्मितीत आघाडीवर आहे.
- १७ वी घटनादुरुस्ती (GST):** १०१ वी घटनादुरुस्ती अधिनियम, २०१६ नुसार १ जुलै २०१७ पासून लागू.

जागतिक राखीव मालमत्ता: सोने दुसऱ्या क्रमांकावर

- **स्रोत:** युरोपियन सेंट्रल बँक (ECB).
 - **निष्कर्ष:** जागतिक राखीव चलनांमध्ये (Global Reserve Assets) सोने आता दुसऱ्या क्रमांकावर पोहोचले आहे.
 - **क्रमवारी:** 1. अमेरिकी डॉलर (USD): ४७%
2. सोने (Gold): १९% (युरोला मागे टाकले)
3. युरो (Euro): १६%

- **महत्त्व:** भू-राजकीय अनिश्चिततेमुळे जगभरातील मध्यवर्ती बँकांचा कल सोन्याकडे वाढत आहे.

RBI बँकिंग आणि धोरणात्मक निर्णय

SFBs साठी PSL नियम शिथिल

- स्मॉल फायनान्स बँकांसाठी (SFBs) प्राधान्य क्षेत्र कर्ज (Priority Sector Lending - PSL) लक्ष्य ७५% वरून ६०% करण्यात आले आहे.
- हे बदल आर्थिक वर्ष २०२५-२६ पासून लागू होतील.

STRIPS ट्रेडिंगला राज्यांसाठी परवानगी

- **STRIPS:** Separate Trading of Registered Interest and Principal of Securities.
- आता राज्य सरकारांच्या रोख्यांचे (G-Secs) मुद्दल आणि व्याज यांचे स्वतंत्रपणे ट्रेडिंग करता येईल.
- **अट:** रोख्याची परिपक्वता १४ वर्षांपर्यंत आणि किमान शिल्लक ₹१,००० कोटी असणे आवश्यक.

विश्वेश्वर सहकारी बँक (VSBL) - अनुसूचित बँक

- पुणे येथील विश्वेश्वर सहकारी बँकेला अनुसूचित बँकेचा (Scheduled Bank) दर्जा मिळाला.
- **कलम:** RBI कायदा, १९३४ चे कलम ४२(६)(a).
- **विशेष:** ही पुण्यातील तिसरी आणि भारतातील ५० वी सहकारी अनुसूचित बँक ठरली आहे.

पायाभूत सुविधा आणि गुंतवणूक

- **नागपूर हेलिकॉप्टर कारखाना:** ₹८,००० कोटींच्या गुंतवणुकीसह नागपूरमध्ये हेलिकॉप्टर उत्पादन युनिट सुरू करण्यासाठी महाराष्ट्र शासन आणि Max Aerospace मध्ये करार झाला.
- **सर्वात मोठी Rail Siding:** मारुती सुझुकीने मानेसर (हरियाणा) येथे देशातील सर्वात मोठी इन-प्लॉट ऑटोमोबाईल रेल्वे सायडिंग सुरू केली आहे. (लक्ष्य: २०३० पर्यंत ३५% वाहने रेल्वेने पाठवणे).
- **RBI प्रादेशिक कार्यालय:** आंध्र प्रदेशचे प्रादेशिक कार्यालय हैदराबादवरून विजयवाडा येथे स्थलांतरित करण्यात आले.

जागतिक दारिद्र्य रेषा - नवीन निकष (World Bank)

जागतिक बँकेने जीवनखर्चातील बदल लक्षात घेऊन PPP २०२१ (Purchasing Power Parity) नुसार दारिद्र्य रेषेचे निकष बदलले आहेत:

देशांचा गट	जुनी रेषा (\$)	नवी रेषा (\$)
कमी उत्पन्न देश	\$२.१५	\$३.००
कमी-मध्यम उत्पन्न देश	\$३.६५	\$४.२०
उच्च-मध्यम उत्पन्न देश	\$६.८५	\$८.३०

इतर महत्त्वाच्या घडामोडी

- **FSDC २९ वी बैठक:** मुंबईत पार पडली. अध्यक्ष निर्मला सीतारामन. (FSDC ची स्थापना २०१० मध्ये रघुराम राजन समितीच्या शिफारशीवरून झाली).
- **UPI आंतरराष्ट्रीय विस्तार:** NPCI ने सायप्रस (Cyprus) मधील 'Eurobank' सोबत करार केला. आता तेथे भारतीय प्रवाशांना UPI वापरता येईल.
- **जेंडर बजेटिंग हब:** महिला व बाल विकास मंत्रालयाने लिंग-संबेदनशील योजनांसाठी 'Gender Budgeting Knowledge Hub' नावाचे डिजिटल प्लॅटफॉर्म सुरू केले.
- **गोआ फेणी (Goan Feni):** ही भारतातील पहिली GI-टॅग प्राप्त फेणी आहे (काजू किंवा नारळापासून बनवली जाते).

बँकिंग आणि अर्थव्यवस्था (RBI व कॉर्पोरेट)

- **RBI चा विक्रमी लाभांश:** मे २०२५ मध्ये RBI ने केंद्र सरकारला ₹२.६८ लाख कोटी लाभांश जाहीर केला. हा गेल्या वर्षाच्या तुलनेत २७.४% अधिक आहे.
- **Flipkart ला NBFC परवाना:** Flipkart ही भारतातील पहिली मोठी ई-कॉमर्स कंपनी ठरली आहे जिला RBI कडून NBFC (Non-Banking Financial Company) परवाना मिळाला आहे. यामुळे ग्राहकांना थेट कर्ज सुविधा उपलब्ध होईल.
- **जर्मनी: जगातील सर्वात मोठा कर्जदाता:** १९९१ नंतर प्रथमच जर्मनीने जपानला मागे टाकून जगातील सर्वात मोठा धनको देश होण्याचा मान मिळवला आहे.

RBI लाभांश तुलना (आर्थिक वर्षानुसार)

आर्थिक वर्ष	लाभांश (₹ कोटी)
२०२२-२३	८७,४१६
२०२३-२४	२.१ लाख
२०२४-२५	२.६८ लाख

पायाभूत सुविधा आणि गुंतवणूक (Infrastructure)

- **महाराष्ट्रातील पहिला ग्रीन म्युनिसिपल बॉड:** पिंपरी-चिंचवड महानगरपालिकेने (PCMC) ₹२०० कोटीचे ग्रीन बॉड BSE वर जारी केले. हरित प्रकल्पांसाठी निधी उभारणारी ही राज्यातील पहिली महापालिका ठरली आहे.
- **६ वा सेमिकंडक्टर प्रकल्प:** उत्तर प्रदेशातील जेवर (नोएडा) येथे भारताचा सहावा सेमिकंडक्टर प्रकल्प स्थापन करण्यास केंद्रीय मंत्रिमंडळाने मंजुरी दिली (गुंतवणूक: ₹३,७०६ कोटी).
- **ADB ची भारतासाठी योजना:** आशियाई विकास बँकेने भारताच्या 'शहरी परिवर्तनासाठी' (Urban Transformation) \$१० अब्ज निधीची योजना जाहीर केली आहे.
- **NIIF प्रशासकीय बैठक:** National Investment and Infrastructure Fund ची बैठक निर्मला सीतारामन यांच्या अध्यक्षतेखाली नवी दिल्लीत पार पडली. (मुख्यालय: मुंबई).

तंत्रज्ञान आणि संरक्षण (S&T and Defence)

- **मिनिरत्न - Category-I दर्जा:** संरक्षण मंत्रालयाने पुण्यातील Munitions India Limited (MIL) सह तीन कंपन्यांना (AVNL, IOL) मिनिरत्न दर्जा दिला असून यामुळे त्यांना अधिक आर्थिक स्वायत्तता मिळेल.

- **भारतीय AI स्टार्टअप:** MeitY ने १० भारतीय AI स्टार्टअपची निवड केली असून त्यांना पॅरिसमधील 'Station F' (जगातील सर्वात मोठे स्टार्टअप कॅम्पस) येथे ४ महिन्यांचे प्रशिक्षण मिळेल.
- **RBI-CRIS:** हवामानाशी संबंधित आर्थिक जोखमीचे विश्लेषण करण्यासाठी RBI ने 'Climate Risk Information System' नावाचे डेटा प्लॅटफॉर्म जाहीर केले आहे.

- **जागतिक गौरव:** 'World's Best Consumer Bank 2025' म्हणून SBI चा गौरव झाला आहे.

तंत्रज्ञान आणि उद्योग क्षेत्र

- **अत्याधुनिक चिप डिझाइन:** नोएडा आणि बेंगळुरू येथे भारताच्या पहिल्या ३-नॅनोमीटर चिप डिझाइन सुविधेचे उद्घाटन अश्विनी वैष्णव यांच्या हस्ते करण्यात आले.
- **वाहन उत्पादन:** भारत आता जगातील ३ रा सर्वात मोठा वाहन उत्पादक देश ठरला आहे.
- **क्रिप्टो पर्यटन:** पर्यटकांसाठी राष्ट्रीय स्तरावर 'क्रिप्टो पेमेंट सिस्टम' सुरू करणारा भूतान हा जगातील पहिला देश ठरला आहे.

भारताची निर्यात (२०२४-२५)

- **एकूण निर्यात:** \$८२४.९ अब्ज (६.०१% वाढ).
- **सेवा निर्यात:** \$३८७.५ अब्ज (१३.६% वाढ).
- **पेट्रोलियम उत्पादने:** \$३७४.१ अब्ज.

महत्त्वाचे 'वन-लाइनर्स' (Quick Revision)

- **नामिबिया:** आफ्रिकेतील पहिली UPI-आधारित डिजिटल पेमेंट प्रणाली सुरू करणारा देश.
- **लिथियम निर्यात:** भारताने पहिली लिथियम निर्यात पंजाब ते दोहा (कतार) अशी केली.
- **गुजरात:** १ ट्रिलियन रुपयांची शेअर बाजार गुंतवणूक असलेले देशातील तिसरे राज्य.
- **Eri Silk (GI Tag):** मेघालय राज्याला या सिल्कसाठी भौगोलिक मानांकन मिळाले.
- **PM MITRA पार्क:** तामिळनाडूतील विरुधुनगर येथे ₹१,९०० कोटीच्या गुंतवणुकीसह टेक्स्टाईल पार्क स्थापन होणार.
- **NSE International:** गिफ्ट सिटीमधील NSE ने सायप्रस (Cyprus) स्टॉक एक्सचेंजसोबत करार केला.

कॉर्पोरेट आणि संस्थात्मक घडामोडी

- **LIC चा गिनीज वर्ल्ड रेकॉर्ड:** २४ मे २०२५ रोजी LIC ने एका दिवसात ५.८८ लाखंहून अधिक विमा पॉलिसीची विक्री करून जागतिक विक्रम नोंदवला.
- **IICA शिलाँग कॅम्पस:** ईशान्य भारतासाठी इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ कॉर्पोरेट अफेअर्सचा प्रादेशिक कॅम्पस शिलाँग येथे स्थापन होणार आहे (PM-DevINE योजना).
- **NLC India शुभंकर:** तामिळनाडूतील नेवेली येथील NLC India ने 'Neyon' (सिंह) हा नवीन शुभंकर लाँच केला आहे.

आंतरराष्ट्रीय व्यासपीठ

- **TOURISE प्लॅटफॉर्म:** सौदी अरेबियाने पर्यटन आणि तंत्रज्ञानाचा मेळ घालण्यासाठी हे जागतिक व्यासपीठ सुरू केले आहे.

लक्षात ठेवण्यासारखे महत्त्वाचे 'Static' मुद्दे:

- **NBFC बहल:** या कंपन्यांना बँकिंग परवाना नसतो, परंतु त्या कर्ज देतात (उदा. फ्लिपकार्ट आता हे करू शकेल).
- **मिनिरत्न दर्जा:** ही श्रेणी त्या सार्वजनिक उपक्रमांना दिली जाते ज्यांनी सलग तीन वर्षे नफा कमावला आहे.
- **PM-DevINE:** ईशान्य भारताच्या विकासासाठी असलेली ही विशेष केंद्रीय योजना आहे.

भारत-अमेरिका कच्चे तेल व्यापार

- **स्थिती:** अमेरिका आता UAE ला मागे टाकून भारताचा ४था सर्वात मोठा कच्चा तेल पुरवठादार देश ठरला आहे.
- **आयात आकडेवारी:** एप्रिल २०२५ मध्ये अमेरिकेकडून दररोज ०.३३ दशलक्ष बॅरल (MBD) तेल आयात करण्यात आले.

भारताची कच्चे तेल आयात - देशनिहाय वाटा (%)

देश	एप्रिल-२०२४ (%)	एप्रिल-२०२५ (%)
रशिया	४०.५	३७.८
सौदी अरेबिया	१३.२	१०.४
इराक	१७.९	९.१
अमेरिका	३.६	७.३
UAE	७.७	६.४
आफ्रिका	७.०	१२.२

बँकिंग आणि अर्थव्यवस्था (SBI व इतर)

- **SBI चा जागतिक विक्रम:** \$९.२ अब्ज नफ्यासह State Bank of India जगातील सर्वाधिक नफा कमावणाऱ्या कंपन्यांत ९८ व्या क्रमांकावर पोहोचली आहे.
- **भारतातील स्थान:** रिलायन्स इंडस्ट्रीज आणि ONGC नंतर ही भारतातील तिसरी 'टॉप-१००' नफा कमावणारी कंपनी ठरली आहे.

निर्देशांक आणि अहवाल

जागतिक शांतता निर्देशांक २०२५ (Global Peace Index)

- **संस्था:** Institute for Economics and Peace (IEP).
- **भारत: ११५ वा क्रमांक** (१६३ देशांपैकी). गेल्या वर्षीच्या तुलनेत (११६) एका स्थानाने सुधारणा.
- **सर्वात शांत देश:** १. आइसलँड, २. आयर्लंड, ३. न्यूझीलंड.
- **सर्वात अशांत देश:** १६३. रशिया, १६२. युक्रन (युद्धामुळे रशिया शेवटच्या स्थानी).
- **शेजारी देश:** भूतान (२१) हा दक्षिण आशियातील सर्वात शांत देश आहे, तर अफगाणिस्तान (१५८) सर्वात अशांत.

शाश्वत विकास अहवाल २०२५ (SDG Report)

- **भारत:** प्रथमच 'टॉप १००' मध्ये प्रवेश करत ९९ व्या क्रमांकावर (स्कोअर: ६७).
- **जागतिक स्थिती:** १७ पैकी कोणतेही उद्दिष्ट २०३० पर्यंत पूर्णपणे साध्य होण्याची शक्यता कमी आहे (फक्त १७% उद्दिष्टे मार्गावर).
- **टॉप देश:** १. फिनलँड, २. स्वीडन, ३. डेन्मार्क.
- **विशेष:** चीन ४९ व्या क्रमांकासह पहिल्या ५० मध्ये आला आहे.

जागतिक लिंगभेद निर्देशांक २०२५ (Global Gender Gap)

- **संस्था:** World Economic Forum (WEF).
- **भारत: १३१ वा क्रमांक** (१४८ देशांपैकी), गेल्या वर्षीपेक्षा दोन स्थानांची घसरण.
- **पैलू:** भारताने 'शिक्षण' (९७.१%) क्षेत्रात चांगली कामगिरी केली, मात्र 'आर्थिक सहभाग' (१४४ वा) आणि 'आरोग्य' मध्ये अजूनही पिछाडीवर आहे.
- **टॉप देश:** १. आइसलँड (सलग १६ व्या वर्षी प्रथम), २. फिनलँड, ३. नॉर्वे.
- **शेजारी:** बांगलादेश (२४ वा) दक्षिण आशियात अव्वल, तर पाकिस्तान (१४८ वा) जगात शेवटचा.

कामगिरी श्रेणी निर्देशांक २.० (PGI 2023-24)

- **जाहीर:** केंद्रीय शिक्षण मंत्रालय.
- **सर्वोत्कृष्ट कामगिरी:** चंदीगड (७१.९ गुण) - 'प्रचंड १' श्रेणी मिळवणारा एकमेव प्रदेश.
- **श्रेणी:** दक्ष (९४१-१०००) श्रेणीत अद्याप कोणत्याही राज्याला स्थान मिळालेले नाही.
- **सुधारणा:** बिहार आणि तेलंगणाने 'शिक्षण उपलब्धता' (Access) या क्षेत्रात सर्वाधिक सुधारणा केली आहे.
- **तळचे स्थान:** मेघालय.

जागतिक राहणीमान निर्देशांक २०२५ (Liveability Index)

- **संस्था:** Economist Intelligence Unit (EIU).
- **टॉप शहरे:** १. कोपनहेगन (डेन्मार्क), २. व्हिएन्ना (ऑस्ट्रिया).
- **आशिया:** ओसाका (जपान) हे टॉप १० मधील एकमेव आशियाई शहर आहे.
- **सर्वात कमी राहण्यायोग्य:** दमास्कस (सीरिया).

इतर महत्त्वाचे निर्देशांक

- **ऊर्जा संक्रमण निर्देशांक (ETI):** भारत ७१ व्या क्रमांकावर (११८ देशांपैकी), स्वीडन प्रथम स्थानी.
- **विद्यापीठ प्रभाव क्रमवारी (THE Impact):** भारताचे अमृता विश्व विद्यापीठ (४१ वे) आणि लवली प्रोफेशनल युनिव्हर्सिटी (४८ वे) जागतिक टॉप ५० मध्ये.
- **जागतिक दुष्काळ अंदाज:** OECD नुसार जगातील ४०% क्षेत्र दुष्काळ ग्रस्त आहे, ज्यामुळे २०३५ पर्यंत आर्थिक नुकसान ३५% ने वाढू शकते.

जागतिक लोकसंख्या स्थिती अहवाल २०२५ (UNFPA)

- **विषय:** "The Real Fertility Crisis"
- **मुख्य निष्कर्ष:** जगभरात प्रजनन दर (Fertility Rate) वेगाने घटत असून लोकसंख्येचा असमतोल हे नवीन आव्हान ठरत आहे.
- **भारत:** एप्रिल २०२५ मध्ये भारताची लोकसंख्या १४६.३९ कोटी झाली असून भारत जगातील सर्वाधिक लोकसंख्येचा देश आहे.
- **प्रजनन दर (TFR):** भारताचा एकूण प्रजनन दर १.९ वर पोहोचला आहे (जो प्रतिस्थापन पातळी २.१ पेक्षा कमी आहे).

भारताची १६ वी जनगणना (Census of India)

- **अधिसूचना:** १६ जून २०२५ (गृह मंत्रालय).
- **क्रमांक:** एकूण १६ वी आणि स्वातंत्र्यानंतरची ८ वी.

- **वैशिष्ट्य:** या जनगणनेत लोकसंख्येसोबत **जातनिहाय माहिती** (Caste Data) गोळा केली जाणार आहे.
- **टप्पे:**
 1. **पहिला टप्पा (१ ऑक्टोबर २०२६):** जम्मू-काश्मीर, लडाख, हिमाचल प्रदेश आणि उत्तराखंड.
 2. **दुसरा टप्पा (१ मार्च २०२७):** उर्वरित भारत.
- **ऐतिहासिक संदर्भ:** पहिली जनगणना १८७२ मध्ये झाली. मागील जनगणना २०११ मध्ये पार पडली होती.

हवामान बदल कामगिरी निर्देशांक (CCPI 2025)

- **संस्था:** Germanwatch, NewClimate Institute आणि CAN.
- **भारत: १० वा क्रमांक** (स्कोअर ६७.९९). भारत आणि UK हे G20 गटातील टॉप १० मध्ये असणारे एकमेव देश आहेत.
- **क्रमवारी:** पहिल्या तीन क्रमांकावर कोणताही देश पात्र ठरलेला नाही.
 - ४ थे - डेन्मार्क (सर्वोत्कृष्ट)
 - शेवटचे (६५ वे) - UAE.

गरिबीविषयक अहवाल: जागतिक बँक (जून २०२५)

- **निष्कर्ष:** गेल्या दशकात भारतातील तीव्र गरिबीत (Extreme Poverty) मोठी घट झाली आहे.
- **तीव्र गरिबी दर:** २०११-१२ मधील २७.१% वरून २०२२-२३ मध्ये तो ५.३% वर आला आहे.
- **लोकसंख्या:** सुमारे २६.९ कोटी लोक गरिबी रेषेच्या बाहेर आले आहेत.
- **MPI (बहुआयामी दारिद्र्य):** २०२२-२३ मध्ये भारताचा MPI १५.५% इतका नोंदवण्यात आला.

सुधारित आंतरराष्ट्रीय दारिद्र्यरेषा (\$ प्रति दिवस)

देशांचा गट	जुनी रेषा (PPP 2017)	नवी रेषा (PPP 2021)
कमी उत्पन्न देश	\$२.१५	\$३.००
कमी-मध्यम उत्पन्न	\$३.६५	\$४.२०
उच्च-मध्यम उत्पन्न	\$६.८५	\$८.४०

EnviStats India 2025 (पर्यावरण सांख्यिकी)

- **जाहीर:** सांख्यिकी व कार्यक्रम अंमलबजावणी मंत्रालय (५ जून २०२५).
- **अक्षय ऊर्जा:** २०१३-१४ च्या तुलनेत अक्षय ऊर्जा निर्मितीमध्ये लक्षणीय वाढ होऊन ती २,२५,८३५ GWb वर पोहोचली आहे.
- **मत्स्य उत्पादन:** अंतर्देशीय मत्स्य उत्पादनात मोठी झेप (६१.३६ लाख टनांवरून १३९.०७ लाख टन).
- **तापमान वाढ:** २००१ मधील सरासरी तापमान २५.०५°C होते, जे २०२४ मध्ये २५.७४°C नोंदवण्यात आले (०.६९°C वाढ).
- **पर्जन्यमान:** २०२४ मध्ये १२०६.६ मिमी पाऊस नोंदवला गेला, जो २००१ च्या तुलनेत अधिक आहे.

जैवविविधता (Biodiversity) - २०२५ ची आकडेवारी

भारतातील जैवविविधता जगाच्या तुलनेत अत्यंत समृद्ध आहे:

- **एकूण प्राणी प्रजाती:** जगात १६,७३,६२७ प्रजाती आहेत, त्यापैकी १,०४,५६९ भारतात आढळतात.
- **सागरी प्रजाती:** भारतात २०,६१३ सागरी प्रजातींची नोंद आहे.
- **परिसंस्था निहाय प्रजाती (भारत):**
 - मृदा परिसंस्था: २२,४०४
 - गोड्या पाण्यातील प्रजाती: ९,४३६
 - खारफुटी (Mangrove): ५,०२३

- खाडी (Estuary): ३,३२३

जगातील सर्वाधिक बोलल्या जाणाऱ्या भाषा (२०२५)

- सर्वात जास्त बोलली जाणारी भाषा: इंग्रजी (१.५ अब्ज).
- टॉप १० मधील भारतीय भाषा: हिंदी (३ री) आणि बंगाली (७ वी).

जगातील टॉप १० भाषा

क्रमांक	भाषा	बोलणारे (दशलक्ष/अब्ज)
१	इंग्रजी	१.५ अब्ज
२	मंडारिन चिनी	१.२ अब्ज
३	हिंदी	६०९.१ दशलक्ष
४	स्पॅनिश	५५८.५ दशलक्ष
७	बंगाली	२८४.३ दशलक्ष

प्रमुख भारतीय भाषा (बोलणाऱ्यांच्या संख्येनुसार)

१. हिंदी (६०९.१ द.)
२. बंगाली (२८४.३ द.)
३. उर्दू (२४६.० द.)
४. मराठी (९९.३ द.)
५. तेलुगू (९५.८ द.)

गिनी निर्देशांक (Gini Index) आणि आर्थिक समानता

- संस्था: जागतिक बँक (२०२२-२३).
- भारताचा निर्देशांक: २५.५ (हा आकडा 'मध्यम-कमी' असमानता दर्शवतो).
- तुलना: भारताने अमेरिका (४१.८) आणि चीन (३५.७) यांच्यापेक्षा उत्पन्नाच्या समानतेत चांगली कामगिरी केली आहे.
- संकल्पना: गिनी निर्देशांक उत्पन्न किंवा संपत्तीतील असमानता मोजण्यासाठी वापरला जातो. (० = पूर्ण समानता, १०० = पूर्ण असमानता).

जागतिक युनिकॉर्न इंडेक्स २०२५

- संस्था: हुरुन संशोधन संस्था (Hurun Research Institute).
- भारत: ६४ युनिकॉर्नसह जगात तिसऱ्या क्रमांकावर.
- अव्वल देश: १. अमेरिका (७५८), २. चीन (३४३).
- व्याख्या: ज्या खाजगी स्टार्ट-अपचे मूल्य \$१ अब्ज पेक्षा जास्त असते, त्याला 'युनिकॉर्न' म्हणतात.
- युनिकॉर्न राजधानी: सॅन फ्रान्सिस्को (१९९ युनिकॉर्न).

नमुना नोंदणी प्रणाली (SRS) अहवाल - २०२१

- जाहीर तारीख: ७ मे २०२५ (Registrar General of India द्वारे).
- भारताचा TFR (एकूण प्रजनन दर): २.० (२०२१).
- राज्यनिहाय TFR:
 - सर्वाधिक: बिहार (३.०)
 - सर्वात कमी: दिल्ली व पश्चिम बंगाल (१.४)
 - महाराष्ट्र: १.५

लोकसंख्या वयोगट बदल (१९७१ ते २०२१)

भारतात सध्या आर्थिकदृष्ट्या सक्रिय (Working Age) लोकसंख्येचे प्रमाण वाढत आहे.

- १५-५९ वयोगट: १९७१ मधील ५३.४% वरून २०२१ मध्ये ६६.२% पर्यंत वाढले आहे.
- ०-१४ वयोगट: १९७१ मधील ४१.२% वरून २०२१ मध्ये २४.८% पर्यंत घटले आहे.

- ६०+ वयोगट: ६% वरून ९% पर्यंत वाढले आहे (वृद्धत्वाकडे झुकणारी लोकसंख्या).

परीक्षेसाठी महत्वाचे 'Static' संदर्भ:

- हिंदी भाषेची वाढ: १९७१ (३६.९९%) ते २०११ (४३.६३%) या काळात हिंदी मातृभाषा असणाऱ्यांच्या संख्येत सातत्याने वाढ झाली आहे.
- युनिकॉर्न संज्ञा: २०१३ मध्ये Aileen Lee यांनी ही संज्ञा प्रथम वापरली.
- गिनी इंडेक्स: हा निर्देशांक 'लॉरेन्झ वक्रावर' (Lorenz Curve) आधारित असतो.

लोकसंख्या आणि सामाजिक कल (Demographic Trends)

- ६०+ वयोगट (वृद्ध लोकसंख्या): भारतात वृद्धत्वाकडे झुकणाऱ्या लोकसंख्येचे प्रमाण दक्षिणेकडील राज्यांत सर्वाधिक आहे.
 - सर्वाधिक: केरळ (१४.४%), तामिळनाडू (१२.९%), हिमाचल प्रदेश (१२.३%).
 - सर्वात कमी: बिहार (६.९%), आसाम (७%), दिल्ली (७.१%).
- विवाहाचे वय: महिलांच्या प्रथम विवाहाचे सरासरी वय १९९० मधील १९.३ वर्षांवरून २०२१ मध्ये २२.५ वर्षे झाले आहे. हा बदल 'लोकसंख्याशास्त्रीय संक्रमण' (Demographic Transition) दर्शवतो.
- जन्मदर: तामिळनाडू, दिल्ली आणि केरळमध्ये राष्ट्रीय सरासरीपेक्षा दुप्पट वेगाने जन्मदर (Birth Rate) घटत आहे.

जागतिक प्रेस स्वातंत्र्य निर्देशांक २०२५

- संस्था: Reporters Without Borders (RSF).
- भारत: १५१ वा क्रमांक (१८० देशांपैकी), २०२४ मध्ये भारत १५९ व्या स्थानावर होता, म्हणजेच भारताच्या स्थितीत सुधारणा झाली आहे.
- अव्वल देश: १. नॉर्वे, २. एस्टोनिया, ३. नेदरलँड्स.
- तळचे देश: १८०. इरिट्रिया, १७९. उत्तर कोरिया, १७८. चीन.
- जागतिक प्रेस स्वातंत्र्य दिवस: ३ मे.

पर्यावरण आणि ऊर्जा (Environment & Energy)

- जैवइंधन (Biofuels): भारत आता जगातील चौथा सर्वात मोठा जैवइंधन ग्राहक देश ठरला आहे (USA, ब्राझील आणि इंडोनेशियानंतर). भारताच्या वापरात सुमारे ४०% वार्षिक वाढ झाली आहे.
- अक्षय ऊर्जा: २०२४ मध्ये जागतिक वीज निर्मितीमध्ये ७४% वाटा पर्यावरणपूरक स्रोतांचा होता. नवीन वीज क्षमतेपैकी ९२.५% हिस्सा अक्षय ऊर्जेचा आहे.
- पाणथळ प्रदेश (Wetlands): रामसर कराराच्या अहवालानुसार १९७० पासून जगातील २२% पाणथळ क्षेत्र नष्ट झाले आहे.

अर्थव्यवस्था आणि पर्यटन (Economy & Tourism)

- सर्वोत्कृष्ट विमानतळ: मुंबईचे छत्रपती शिवाजी महाराज आंतरराष्ट्रीय विमानतळ (CSMIA) जगातील टॉप १० व्यस्त विमानतळांच्या यादीत सलग तिसऱ्या वर्षी स्थान मिळवणारे एकमेव भारतीय विमानतळ ठरले आहे.
- पर्यटन प्रभाव: जागतिक पर्यटन व प्रवास क्षेत्रात भारत \$२३१.६ अब्ज योगदानासह जगात १० व्या क्रमांकावर आहे.

पोषण आणि सुशासन निर्देशांक

- जिल्हा SDG निर्देशांक २०२३-२४: नीती आयोगाच्या अहवालानुसार मिझोराममधील Hnahthial हा जिल्हा सर्वोत्तम कामगिरी करणारा जिल्हा ठरला आहे.
- अन्नघटक सेवन अहवाल (MoSPI): शहरी भागात ग्रामीण भागापेक्षा प्रथिने (Proteins) आणि फॅट्सचे सेवन अधिक असल्याचे दिसून आले आहे.

दैनंदिन पोषण घटक (२०२३-२४)

घटक	ग्रामीण	शहरी
कॅलरी (Kcal)	२२१२	२२४०
प्रथिने (Proteins - gm)	६१.८	६३.४
फॅट (Fats - gm)	६०.४	६९.८

आगामी सर्वेक्षणांची माहिती

- Household Income Survey (HIS): NSS द्वारे २०२६ मध्ये भारताचे पहिले व्यापक कौटुंबिक उत्पन्न सर्वेक्षण आयोजित केले जाणार आहे.

परीक्षेसाठी महत्वाचे 'Keywords':

- रामसर करार (Ramsar Convention): २ फेब्रुवारी १९७१ (जागतिक पाणथळ दिन).
- RSF (Reporters Without Borders): मुख्यालय - पॅरिस, फ्रान्स.
- CBR (Crude Birth Rate): दर १००० लोकसंख्येमागे जन्माला येणाऱ्या मुलांची संख्या.

आंतरराष्ट्रीय सहकार वर्ष - २०२५ (IYC)

- घोषणा: संयुक्त राष्ट्रे (UN).
- थीम: "Cooperatives Build a Better World" (सहकारातून समृद्ध जगाची निर्मिती).
- लक्ष्य: दुग्धव्यवसाय (Milk), PACS, FPO आणि SHG च्या माध्यमातून पोषण सुरक्षा व जैववैविध्य क्षेत्रात सहकाराला प्रोत्साहन देणे.

वार्षिक जैवविविधता अहवाल - २०२४

- जाहीर: ३० जून २०२५, कोलकाता (भूपेंद्र यादव यांच्या हस्ते).
- नवीन प्रजातींचा शोध: एकूण ६८३ नवीन प्राणी आणि ४३३ नवीन वनस्पती प्रजाती शोधल्या गेल्या.
- राज्यनिहाय अव्वल शोध:
 - प्राणी: १. केरळ (१०१), २. कर्नाटक (८२), ३. तमिळनाडू (५०).
 - वनस्पती: १. केरळ (५८), २. महाराष्ट्र (४५), ३. उत्तराखंड (४०).

अर्थव्यवस्था आणि रेमिटन्स (Remittances)

- भारताचा जागतिक विक्रम: भारत जगातील सर्वाधिक रेमिटन्स (परदेशातून भारतात पाठवलेला पैसा) प्राप्त करणारा देश ठरला आहे.
- आकडेवारी: २०२४-२५ मध्ये ₹१.६० लाख कोटी (\$१.३५.४६ अब्ज) भारतात आले.
- वाढ: मागील ८ वर्षांत ही रक्कम दुप्पट झाली आहे.
- मुख्य स्रोत देश: USA, UK आणि सिंगापूर (एकूण ४५% हिस्सा).
- लाभार्थी राज्ये: केरळ, तमिळनाडू, पंजाब, आंध्र प्रदेश आणि उत्तर प्रदेश.

सामाजिक सुरक्षा आणि आरोग्य

- ILOSTAT डेटाबेस: सामाजिक सुरक्षेच्या बाबतीत भारत जगात दुसऱ्या क्रमांकावर आहे.
- कव्हेरेज: २०१५ मधील १९% वरून २०२५ मध्ये ६४.३% पर्यंत वाढ झाली असून ९४ कोटींहून अधिक लोक सामाजिक सुरक्षेखाली आले आहेत.
- शून्य डोस मुले (Zero-dose children): लॅन्सेट (Lancet) नुसार, भारतात १.४४ कोटी मुलांना एकही आवश्यक लस मिळालेली नाही. या बाबतीत भारत जगात दुसऱ्या क्रमांकावर आहे (नायजेरियानंतर).

वाहतूक आणि पायाभूत सुविधा

- हवाई वाहतूक: भारत जगातील तिसरा सर्वात मोठा हवाई प्रवासी वाहतूक देश ठरला आहे. (१. अमेरिका, २. चीन).
 - लक्ष्य: २०४७ पर्यंत ३५०+ विमानतळांचे उद्दिष्ट.
- ZET (Zero Emission Trucking): अवजड ट्रक क्षेत्रातील कार्बन उत्सर्जन कमी करण्यासाठी प्रधान वैज्ञानिक सल्लागार कार्यालयाने धोरणात्मक मार्गदर्शन अहवाल प्रसिद्ध केला.

अहवाल आणि निर्देशांक (Reports)

- राजकारणातील महिला २०२५: IPU नुसार, भारताच्या केंद्रीय मंत्रिमंडळात महिलांचे प्रमाण ९.७% आहे. फक्त ९ देशांमध्ये महिला मंत्र्यांचे प्रमाण ५०% पेक्षा जास्त आहे.
- झऱ्यांची गणना (Springs Census): नीती आयोगाच्या पुढाकाराने भारताची पहिली झऱ्यांची गणना होत आहे. पश्चिम घाट (महाराष्ट्र, गोवा इ.) हे प्रमुख कार्यक्षेत्र आहे.
- अनुसूचित जातींचे सर्वेक्षण: कर्नाटक सरकारने अंतर्गत आरक्षणासाठी न्या. एच. एन. नागमोहन दास आयोगाची स्थापना केली आहे.

सन्मान आणि व्यक्ती

- TIME100 यादी २०२५: जगातील १०० प्रभावशाली व्यक्तींमध्ये मुकेश अंबानी, नीता अंबानी, अजीम प्रेमजी आणि निखिल कामथ या भारतीयोंचा समावेश झाला आहे.

ग्लोबल मिथेन ट्रॅकर २०२५ (IEA)

- संस्था: इंटरनॅशनल एनर्जी एजन्सी (IEA).
- निष्कर्ष: २०२४ मध्ये जागतिक मिथेन उत्सर्जन १४५ दशलक्ष टन इतके झाले.
- वाटा: ऊर्जा क्षेत्रातील तेल व वायू उद्योगाचा वाटा ८० दशलक्ष टनांपेक्षा अधिक आहे.
- परिणाम: औद्योगिक क्रांतीपासून झालेल्या एकूण जागतिक तापमानवाढीपैकी सुमारे ३०% मिथेनमुळे झाली आहे.
- प्रमुख स्रोत: कृषी, ऊर्जा आणि कचरा व्यवस्थापन.

CareEdge राज्य मानांकन २०२५ (State Rankings)

- निकष: आर्थिक, वित्तीय, पायाभूत सुविधा, सामाजिक, प्रशासन आणि पर्यावरण.
- अव्वल ३ राज्ये:
 - महाराष्ट्र (सर्वात वरचढ कामगिरी)
 - गुजरात
 - कर्नाटक

- तळाची मोठी राज्ये: १५. मध्य प्रदेश, १६. झारखंड, १७. बिहार.

जन मन सर्वेक्षण (Jan Man Survey)

- पुढाकार: पंतप्रधान नरेंद्र मोदी.
- विषय: केंद्र सरकारच्या गेल्या ११ वर्षांच्या कामगिरीचे मूल्यमापन.
- उद्देश: प्रशासन, राष्ट्रीय सुरक्षा आणि विकास या विषयांवर सामान्य नागरिकांचा थेट अभिप्राय (Feedback) घेणे.

दक्षिण आशिया प्रेस स्वातंत्र्य अहवाल २०२४-२५

- प्रकाशक: Free Press Unlimited (२३ वी आवृत्ती).
- थीम: "Democracy: Media and Political Churn".
- क्षेत्र: दक्षिण आशियाई देशांमधील माध्यमांची स्थिती आणि राजकीय बदल.

महत्वाचे वन-लाइनर्स (Quick Revision)

- टाटा समूह: ३० अब्ज डॉलर्सपेक्षा जास्त ब्रँड व्हॅल्यू असलेली **भारतातील पहिली कंपनी**. (Brand Finance 2025).
- इंटरनेट गुणवत्ता: भारताचा जागतिक क्रमांक १३ वा आहे.
- वीज निर्मिती: गेल्या ५ वर्षांत वीज निर्मिती क्षमतेत सर्वाधिक वाढ करणारा देश - भारत. (IEA अहवाल).
- विमानतळ: दिल्लीचे इंदिरा गांधी आंतरराष्ट्रीय विमानतळ जगातील ९ वे सर्वात व्यस्त विमानतळ ठरले. (ACI अहवाल).
- कार्बन प्रायसिंग २०२५: अहवाल प्रसिद्ध करणारी संस्था - **जागतिक बँक**.
- विशेष ३०१ रिपोर्ट (Special 301): अमेरिकेच्या USTR द्वारे प्रकाशित (बौद्धिक संपदा अधिकारांशी संबंधित).
- प्राणी आरोग्य अहवाल: पहिला स्टेट ऑफ द वर्ल्ड्स अॅनिमल हेल्थ अहवाल WOAHP ने प्रसिद्ध केला.
- ETRA (Energy Transition Roadmap): विज्ञान आणि तंत्रज्ञान क्षेत्र बळकट करण्यासाठी **नीती आयोगाने** प्रसिद्ध केला.

भारतातील पहिले फुलपाखरू अभयारण्य

- स्थळ: आरालम (Aralam), कन्नूर जिल्हा, केरळ.
- जाहीर: जुलै २०२५.
- विशेष: फुलपाखरांच्या संरक्षणासाठी घोषित केलेले हे देशातील पहिले अधिकृत अभयारण्य आहे.

कृषी व पर्यावरण

फुलपाखरे - महत्वाची तथ्ये:

- फुलपाखरांचे गाव: परशोली (सिंधुदुर्ग, महाराष्ट्र).
- संवर्धन केंद्र: महाबळेश्वर (सातारा).
- राज्य फुलपाखरू (महाराष्ट्र): ब्ल्यू मॉर्मन.
- आकाराने मोठी प्रजाती: साउदर्न बर्डविंग.
- सर्वात लहान प्रजाती: ग्रास ज्वेल.

राष्ट्रीय हळद मंडळ (National Turmeric Board)

- मुख्यालय: निजामाबाद, तेलंगणा.
- उद्घाटन: २९ जून २०२५ (अमित शाह यांच्या हस्ते).

- पहिले अध्यक्ष: पल्ले गंगा रेड्डी.
- उत्पादन: भारत जगातील ७०% हळद उत्पादन करतो आणि जागतिक निर्यातीत ६२% वाटा भारताचा आहे.
- आघाडीची राज्ये: तेलंगणा, महाराष्ट्र, तामिळनाडू, आंध्र प्रदेश.
- हळद संशोधन संस्था: * राष्ट्रीय: कोझिकोड (केरळ).
 - महाराष्ट्र: **हिगोली** (बाळासाहेब ठाकरे हळद संशोधन केंद्र).

आंतरराष्ट्रीय बटाटा केंद्र (IPC) - प्रादेशिक कार्यालय

- ठिकाण: आग्रा (सिंगना), उत्तर प्रदेश.
- स्वरूप: हे IPC चे दक्षिण आशिया प्रादेशिक केंद्र असेल.
- IPC मुख्यालय: लिमा (पेरू), स्थापना १९७९.
- उद्दिष्ट: हवामान-सहनशील, रोगमुक्त आणि प्रक्रिया-सुलभ बटाटा वाण विकसित करणे.
- उत्पादन: जगात चीन प्रथम तर **भारत दुसऱ्या क्रमांकावर** आहे.
- भारतातील अग्रणी राज्ये: १. उत्तर प्रदेश, २. पश्चिम बंगाल, ३. बिहार.
- संशोधन संस्था: केंद्रीय बटाटा संशोधन संस्था - **शिमला**.

फेनोम इंडिया नॅशनल बायोबँक (Phenome India)

- उद्घाटन: ६ जुलै २०२५ (नवी दिल्ली).
- उद्देश: भारतीयांच्या जीनोमिक, जैविक आणि क्लिनिकल डेटाचा साठा करून आजारांचा दीर्घकालीन अभ्यास करणे.
- PI-CheCK प्रकल्प: १०,००० हून अधिक व्यक्तींच्या आरोग्य डेटाचा अभ्यास करण्यासाठी CSIR द्वारे कार्यान्वित.

व्यवस्थापन प्रभावीपणा मूल्यांकन (MEE) अहवाल २०२५

- मंत्रालय: पर्यावरण, वन व हवामान बदल मंत्रालय.
- व्याप्ती: ४३८ राष्ट्रीय उद्याने व अभयारण्ये आणि प्रथमच ११३ किनारी व सागरी क्षेत्रांचा समावेश.
- सर्वोच्च कामगिरी:
 - राज्य: केरळ (७६.२२%) - खूप चांगले रेटिंग मिळवणारे एकमेव राज्य.
 - केंद्रशासित प्रदेश: चंदीगड.
 - उद्याने: एराविकुलम (केरळ) आणि दाचीगाम (J&K).

आंतरराष्ट्रीय बिग कॅट अलायन्स (IBCA)

- पहिली सभा: १६ जून २०२५ (नवी दिल्ली).
- अध्यक्ष: भूपेंद्र यादव (पहिले अध्यक्ष).
- मुख्यालय/सचिवालय: नवी दिल्ली, भारत.
- लक्ष्य: ७ मोठ्या मांजरांचे (Big Cats) संरक्षण - वाघ, सिंह, बिबट्या, हिमबिबट्या, चित्ता, जॅंगार, प्यूमा.
- सदस्य: भारत, भूतान, कंबोडिया, लायबेरिया यांसह एकूण ९ देश सुरुवातीला सहभागी.

अरावली ग्रीन वॉल प्रकल्प

- उद्घाटन: ५ जून २०२५ (जागतिक पर्यावरण दिन).
- उद्दिष्ट: अरावली पर्वतरांगांमधील वाळवंटीकरण रोखण्यासाठी आणि थार वाळवंटाचा विस्तार पूर्वेकडे होऊ नये यासाठी **१,४०० किमी लांब** आणि **५ किमी रुंद** हरित पट्टा विकसित करणे.
- व्याप्ती: गुजरात, राजस्थान, हरियाणा आणि दिल्ली.

अरावली पर्वतरांगा (Static Facts):

- **प्राचीनत्व:** जगातील सर्वात प्राचीन वली (Fold) पर्वतरांगांपैकी एक (वय: २.५ अब्ज वर्षे).
- **सर्वोच्च शिखर:** गुरु शिखर (१,७२२ मीटर), माउंट अबू.
- **ओळख:** दिल्लीचे फुफ्फुस (Lungs of Delhi).

- **फायदा:** पूर्वीच्या १२ किमी मॉडेलच्या तुलनेत ही प्रणाली अधिक अचूक हवामान अंदाज वर्तवण्यास सक्षम आहे.

पर्यावरण आणि जैवविविधता (नवीन शोध व प्रकल्प)

- **नवीन कोळी प्रजाती:** पालघर जिल्ह्यातील गोड्या पाण्यात क्रस्टेशियन कोळी प्रजाती आढळली. स्थानिक आदिवासींच्या सन्मानार्थ तिला 'वारली' असे नाव देण्यात आले आहे.
- **हॉर्नबिल उत्कृष्टता केंद्र:** तमिळनाडूतील कोडम्बतूर येथे भारतातील पहिले 'हॉर्नबिल सेंटर ऑफ एक्सलन्स' स्थापन होणार आहे. (हॉर्नबिल हा केरळ आणि अरुणाचल प्रदेशचा राज्य पक्षी आहे).
- **RhoDIS डेटाबेस:** आसाम सरकारने गॅड्यांच्या संरक्षणासाठी आणि त्यांच्या शिकारीवर नियंत्रण मिळवण्यासाठी Rhino DNA Index System सुरू केली आहे.
- **अरावली जंगल सफारी:** हरियाणात सुमारे १०,००० एकर क्षेत्रावर आशियातील सर्वात मोठी जंगल सफारी विकसित केली जात आहे.

तंत्रज्ञान आणि संशोधन (S&T)

- **WIFEX प्रयोग:** 'Winter Fog Experiment' या १० वर्षांच्या प्रकल्पाचा समारोप झाला. हा प्रयोग नवी दिल्लीतील IGIA विमानतळावर हिवाळी धुक्याचा अभ्यास करण्यासाठी IITM द्वारे राबवण्यात आला होता.
- **अननसाची नवीन जात:** बोस इन्स्टिट्यूटने 'AcSERK3' ही बुरशी-प्रतिरोधक जात विकसित केली आहे, जी फ्युजेरियम रोगावर प्रभावी ठरेल.
- **वुल्ला चहा (Woolah Tea):** आसाममधील जगातील पहिल्या बॉम्बू (बांबू) चहा ब्रँडला २० वर्षांचे पेटंट मिळाले आहे.

ऊर्जा आणि पायाभूत सुविधा

- **इथेनॉल मिश्रण:** पेट्रोलमध्ये २०% इथेनॉल मिश्रणाचे २०३० चे उद्दिष्ट भारताने ५ वर्षे आधीच म्हणजे २०२५ मध्ये साध्य केले आहे.
- **ई-वॉटर टॅक्सी:** १ ऑगस्ट २०२५ पासून गेटवे ऑफ इंडिया ते JNPT या मार्गावर पर्यावरणपूरक ई-वॉटर टॅक्सी सेवा सुरू होत आहे.
- **झिरो वेस्ट सिटी: लखनौ** हे १००% कचरा प्रक्रिया करणारे उत्तर प्रदेशातील पहिले शहर ठरेल आहे.

भूगोल आणि कृषी

- **रशियातील भूकंप:** २० जुलै २०२५ रोजी कामचटका द्वीपकल्पात ७.४ रिश्टर स्केलचा तीव्र भूकंप झाला.
- **बटाटा उत्पादन:** २०२४-२५ च्या आकडेवारीनुसार, बटाटा उत्पादनात गुजरातने उत्तर प्रदेशला मागे टाकून देशात प्रथम क्रमांक मिळवला आहे.

पर्यावरण संरक्षण आणि संवर्धन प्रकल्प

- **भोपाळ गॅस दुर्घटनेचा रासायनिक कचरा:** १९८४ च्या दुर्घटनेतील ३३७ टन कचऱ्याची विल्हेवाट भोपाळमध्ये ५ मे ते ३० जून २०२५ दरम्यान लावली गेली. (वायू: मिथाइल आयसोसायनेट).
- **भारतातील पहिले 'माहूत गाव':** तमिळनाडूतील मुदुमलाई व्याघ्र प्रकल्पात हत्तीची काळजी घेण्यासाठी ४४ घरांचे पहिले माहूत गाव स्थापन झाले.
- **बेंगळुरू - 'बिबट्यांची राजधानी':** ८०-८५ बिबट्यांच्या संख्येमुळे बेंगळुरूला 'Leopard Capital' म्हणून घोषित करण्यात आले.
- **देशातील पहिले ई-कचरा इको पार्क:** उत्तर दिल्लीतील होलांबी कलान येथे ११.४ एकरवर हे पार्क उभारले जाणार आहे.

रामसर करार आणि नवीन पाणथळ स्थळे (२०२५)

- **करार:** २ फेब्रुवारी १९७१ (रामसर, इराण).
- **भारतातील एकूण संख्या:** ९१ (जगात तिसरा क्रमांक).
- **सर्वात जास्त स्थळे:** तमिळनाडू (२० स्थळे).

२०२५ मधील नवीन भर (राजस्थान): ५ जून २०२५ रोजी राजस्थानमधील दोन स्थळांना रामसर दर्जा मिळाला:

1. **मेनार (Menar):** उदयपूर जिल्हा.
2. **खिचन (Khichan):** फलोदी जिल्हा (स्थलांतरित पक्ष्यांसाठी प्रसिद्ध).

महाराष्ट्रातील रामसर स्थळे:

- **नांदूर मध्यमेश्वर (नाशिक)** - २०१९.
- **लोनार सरोवर (बुलढाणा)** - २०२०.
- **ठाणे खाडी (ठाणे)** - २०२२.

'याला' हिमनदी मृत घोषित (नेपाळ)

- **स्थान:** लांगटांग क्षेत्र, नेपाळ.
- **कारण:** हवामान बदलामुळे बर्फ साठ्यात ६६% घट झाली.
- **विशेष:** या हिमनदीसाठी प्रतीकात्मक 'हिमनदी अंत्यसंस्कार' (Glacier Funeral) आयोजित करण्यात आला. असा पहिला अंत्यसंस्कार २०१९ मध्ये आइसलॅंडमधील 'ओकजोकुल' हिमनदीसाठी झाला होता.

१६ वी सिंह गणना २०२५ (गुजरात)

- **निष्कर्ष:** आशियाई सिंहांच्या संख्येत मोठी वाढ झाली आहे.
- **आकडेवारी:** २०२० मधील ६७४ वरून २०२५ मध्ये ८९१ सिंह झाले आहेत.
- **मुख्य अधिवास:** गिर राष्ट्रीय उद्यान आणि आजूबाजूचा परिसर (सौराष्ट्र).
- **जिल्हानिहाय:** सर्वाधिक सिंह अमरेली जिल्ह्यात (३३९) आढळले आहेत.

भारताच्या किनारपट्टीची सुधारित लांबी

केंद्रीय जलशक्ती मंत्रालयाने आधुनिक मोजणी पद्धतीनुसार भारताच्या किनारपट्टीची नवीन अधिकृत लांबी जाहीर केली आहे.

- **नवीन लांबी:** ११,०९८.८१ किमी (यापूर्वी ७,५१६.६ किमी मानली जात होती).
- **वाढ:** १९७० च्या मोजणीपेक्षा सुमारे ५०% वाढ झाली आहे.

सर्वाधिक किनारपट्टी असलेले घटक (किमी):

1. **अंदमान आणि निकोबार:** ३,०८३.५० किमी (केंद्रशासित).
2. **गुजरात:** २,३४०.६२ किमी (राज्यांमध्ये प्रथम).
3. **तामिळनाडू:** १,०६८.६९ किमी.
4. **आंध्र प्रदेश:** १,०५३.०७ किमी.
5. **महाराष्ट्र:** ८७७.९७ किमी.

स्वदेशी हवामान अंदाज प्रणाली: भारत फोरकास्ट सिस्टीम

- **उद्घाटन:** २६ मे २०२५ (नवी दिल्ली).
- **विकसित संस्था:** IITM, पुणे आणि NCMRWF, दिल्ली.
- **वैशिष्ट्य:** ही भारताची पहिली स्वदेशी हाय-रेझोल्यूशन (६ किमी) हवामान अंदाज प्रणाली आहे.

- महाराष्ट्राचा 'हवामान परिणाम शुल्क' (Climate Impact Fee): हवामान बदल अनुकूलनासाठी असा निधी उभारणारे महाराष्ट्र हे देशातील पहिले राज्य ठरले आहे. (२७ मे २०२५).

व्याघ्र आणि वन्यजीव कॉरिडॉर

- पहिली वन्यजीव कॉरिडॉर (NH): दिल्ली-मुंबई एक्सप्रेसवेवर रणथंभोर व्याघ्र प्रकल्पात १२ किमी लांबीचा कॉरिडॉर NHAI द्वारे विकसित.
- पहिली आंतरराज्य चित्ता कॉरिडॉर: मध्य प्रदेश आणि राजस्थान यांच्यात १७,००० चौ. किमी क्षेत्रात हा कॉरिडॉर विकसित केला जात आहे (कुनो आणि गांधी सागर दरम्यान).
- 'टायगर आउटसाइड टायगर रिझर्व्ह' प्रकल्प: NTCA द्वारे १७ राज्यांत राखीव क्षेत्राबाहेरील वाघांच्या संरक्षणासाठी पायलट प्रकल्प सुरू.

कृषी आणि नवीन वाण

- स्वदेशी कृषी-ड्रोन केंद्र: चेन्नई येथे देशातील पहिले कृषी-ड्रोन स्वदेशीकरण केंद्र सुरू.
- स्वच्छ वनस्पती कार्यक्रम (Clean Plant Programme): महाराष्ट्र सरकार पुणे (द्राक्ष), नागपूर (संत्री) आणि सोलापूर (डाळिंब) येथे रोगमुक्त रोपे केंद्र स्थापन करणार आहे.
- नवीन आंबा जाती: संरक्षण मंत्री राजनाथ सिंह यांच्या नावाने 'राजनाथ आंबा' (मँगो मॅन कलीमुल्ला खान यांनी विकसित) आणि आंध्र प्रदेशातील 'तोतापुरी' आंबा चर्चेत.
- जीआय (GI) टॅग: राजस्थानच्या थार वाळवंटातील 'सांगरी बीन' (भाजीसाठी वापर) याला भौगोलिक मानांकन मिळाले.
- जनुकीय संपादित तांदूळ: ICAR ने CRISPR-Cas9 तंत्रज्ञानाचा वापर करून 'DRR Dhan 100' हा ताण सहनशील वाण विकसित केला.

प्राणी आणि प्रजाती संवर्धन

- मगर संवर्धन प्रकल्प (५० वर्षे): १ एप्रिल १९७५ रोजी सुरू झालेल्या या प्रकल्पाला १७ जून २०२५ रोजी ५० वर्षे पूर्ण झाली.
- माळढोक (GIB) संवर्धन: राजस्थानच्या जैसलमेरमध्ये कृत्रिम बुद्धिमत्ता वापरून माळढोक पिल्लांचे (नावे: सिंदूर, मित्रा इ.) संगोपन.
- पहिली झऱ्यांची गणना: नीती आयोगाद्वारे हिमालय आणि पश्चिम घाटातील सुमारे २० कोटी लोकांसाठी जीवनवाहिनी असलेल्या झऱ्यांचे सर्वेक्षण.
- कासव संवर्धन: आसाममधील विश्वनाथ जिल्ह्यातील एका मंदिराला कासव संवर्धनासाठी 'आदर्श मंदिर' म्हणून घोषित केले.

जागतिक भूगोल आणि नैसर्गिक घटना

- ज्वालामुखी उद्रेक (२०२५):
 - माउंट लेवोटोबी लाकी-लाकी: इंडोनेशिया.
 - सकुराजिमा आणि शिनमोएडाके: जपान.
 - माउंट एटना: इटली (सर्वात सक्रिय).
 - किलारूआ: हवाई, अमेरिका.
- जगातील सर्वात मोठा साप: अमेझॉनच्या जंगलात २६ फूट लांबीचा हिरवा अॅनाकोंडा (Green Anaconda) शास्त्रज्ञांना आढळला.
- ई-मेथेनॉल प्रकल्प: नॉर्वेमध्ये जगातील पहिला व्यावसायिक ई-मेथेनॉल प्रकल्प (४२,००० टन क्षमता) सुरू झाला.

महत्त्वाचे निर्देशांक आणि तथ्ये

- कॉफी निर्यात: गेल्या ११ वर्षांत भारताची कॉफी निर्यात १२५% ने वाढून \$१.८ अब्ज झाली आहे. (भारत जगात ५ वा मोठा निर्यातदार).
- ताग (Jute) उत्पादन: जगात बांगलादेश प्रथम, भारत दुसऱ्या क्रमांकावर. भारतात पश्चिम बंगाल (७५%) आघाडीवर आहे.
- पलामू व्याघ्र प्रकल्प: झारखंडमधील या प्रकल्पांतर्गत पूर्णपणे गाव स्थलांतरित करण्याचा पहिला प्रयोग यशस्वी.

परीक्षेसाठी 'वन-लाइनर' उजळणी:

- सिंदूर रोप: पंतप्रधान मोदींनी एक पेड़ माँ के नाम मोहिमेअंतर्गत लावलेले रोप.
- त्साराप चू (Tsarap Chu): हिमाचल प्रदेशातील देशातील सर्वात मोठे संवर्धन राखीव (१,५८५ चौ. किमी).
- विशिष्ट प्रकल्प: केरळचा 'विष्ट' (विषारी सापांविषयी हवाई जनजागृती).
- इफको (IFFCO): ब्राझीलमध्ये पहिला परदेशी नॅनो खत प्रकल्प सुरू केला.

हवामान आणि पर्यावरण (Climate & Environment)

- पहिली हवामान बदल लर्निंग लॅब (CCLL): हरियाणातील पंचकुला येथे स्थापन.
- स्वच्छ हवेचा अधिकार: आंतरराष्ट्रीय न्यायालयाने (ICJ) "स्वच्छ हवा आणि निरोगी पर्यावरण" हा मानवाचा हक्क असल्याचे मत व्यक्त केले.
- पेट्रोल-डिझेल वाहनांवर निर्बंध: १ जुलै २०२५ पासून नवी दिल्लीत इंधन भरण्यावर काही विशिष्ट निर्बंध लागू.
- P०P मूर्तीवरील बंदी: मुंबई उच्च न्यायालयाने ९ जून २०२५ रोजी प्लास्टर ऑफ पॅरिसच्या मूर्तीवरील बंदीचा निर्णय कायम ठेवला.
- मॉन लोआ केंद्र बंद: हवाई (USA) येथील CO₂ चे ६५ वर्षांचे रेकॉर्ड ठेवणारे केंद्र बंद करण्यात आले.

जैवविविधता आणि नवीन प्रजाती (New Species Discovery)

- फुलझाड आणि वनस्पती: * पोथुका भारत: अरावली टेकड्यांमध्ये (जयपूर) सापडलेली नवीन फुलझाड प्रजाती.
 - Begonia nishiorum: अरुणाचल प्रदेशातील नवीन फुलझाड प्रजाती.
 - Garcinia kusumii: आसाममध्ये आढळलेली नवीन वनस्पती.
- प्राणी आणि कीटक:
 - अमोलॉप्स शिलाँग (Amolops shillong): मेघालयातील नवीन बेडूक प्रजाती.
 - वारली (कोळी प्रजाती): पालघरमधील गोड्या पाण्यातील क्रस्टेशियन प्रजाती.
 - युथेलिया मणकाना: अरुणाचल प्रदेशात नोंदवलेली फुलपाखरू प्रजाती.
 - दुर्मिळ फिकट गुलाबी कबूतर: आसामच्या देहिंग पटकाई राष्ट्रीय उद्यानात आढळले.

कृषी आणि सिंचन घडामोडी (Agriculture)

- बटाटा उत्पादन: आंतरराष्ट्रीय बटाटा केंद्राच्या मते, २०५० पर्यंत भारत जगातील सर्वात मोठा बटाटा उत्पादक देश बनेल. सध्या प्रक्रिया केलेल्या बटाटा उत्पादनात गुजरात आघाडीवर आहे.
- उसाचा FRP दर: २०२५-२६ साखर हंगामासाठी केंद्र सरकारने ३५५ रुपये प्रति क्विंटल दर निश्चित केला आहे.
- भात नवीन जात: ADT 59 ही कमी कालावधीची भात जात तामिळनाडू (TNAU) येथे विकसित.

- **फणस संशोधन केंद्र:** डॉ. बाळासाहेब सावंत कोकण कृषी विद्यापीठ, दापोली येथे नवीन संशोधन केंद्र सुरू.
- **DAP खत करार:** भारताने ३.१ दशलक्ष मेट्रिक टन DAP खतासाठी **मॉरोक्को** सोबत करार केला आहे.

- **TB स्कन टेस्ट:** क्षयरोगाच्या अचूक निदानासाठी ESAT-6 आणि CFP-10 अँटीजनस्वर आधारित नवीन चाचणी पद्धत.

माहिती तंत्रज्ञान आणि कृत्रिम बुद्धिमत्ता (AI)

- **भारत जेन (BharatGen):** २ जून २०२५ रोजी घोषित. हे भारतीय भाषांसाठी विकसित केलेले जगातील **पहिले सरकारी बहुभाषिक LLM** (Large Language Model) आहे. (सहभाग: IIT मुंबई).
- **भाषिणी (BHASHINI):** केंद्र सरकारचा AI-आधारित भाषा मंच, ज्याचा उद्देश सरकारी सेवांमध्ये २२ भारतीय भाषांचा वापर वाढवणे हा आहे.
- **सायबर कौशल्य केंद्र:** १९ जून २०२५ रोजी **मुंबई (कादिवली)** येथे DSCI द्वारे सायबर सुरक्षा प्रशिक्षणासाठी या केंद्राचे उद्घाटन करण्यात आले.

अंतराळ आणि दूरसंचार (Space & Telecom)

- **खाजी उपग्रह ब्रॉडबँड:** अनंत टेकनॉलॉजीज ही संस्था २०२८ पासून १०० Gbps वेगाची खाजगी ब्रॉडबँड सेवा सुरू करणार आहे. (IN-SPACe कडून परवानगी).
- **Starlink भारतात:** एलॉन मस्क यांच्या स्टारलिनकला भारतात ५ वर्षांसाठी ब्रॉडबँड सेवा देण्याची परवानगी मिळाली आहे.
 - **तंत्रज्ञान:** LEO (Low Earth Orbit) उपग्रह, जे पृथ्वीपासून ५५० किमी उंचीवर असतात.
 - **उद्देश:** दुर्गम भागात उच्च गतीचे इंटरनेट पुरवणे.

ऊर्जा आणि वाहतूक (Green Energy)

- **ग्रीन हायड्रोजन राजधानी:** आंध्र प्रदेशचे मुख्यमंत्री एन. चंद्रबाबू नायडू यांनी **अमरावती** शहराला भारताची ग्रीन हायड्रोजन राजधानी म्हणून विकसित करण्याचे धोरण जाहीर केले.
- **हायड्रोजन ट्रक:** छत्तीसगडमध्ये ४० टन मालवाहतूक क्षमतेच्या **भारतातील पहिल्या हायड्रोजन ट्रकची** यशस्वी चाचणी घेण्यात आली.

इतर महत्त्वाच्या संस्था

- **इंडियन इन्स्टिट्यूट ऑफ क्रिएटिव्ह टेक्नॉलॉजी (IICT):** १८ जुलै २०२५ रोजी **मुंबई (NFDC संकुल)** येथे उद्घाटन. हे केंद्र सर्जनशील तंत्रज्ञान आणि माहिती व प्रसारण क्षेत्रातील नाविन्यासाठी काम करेल.

आरोग्य आणि वैद्यकीय तंत्रज्ञान

- **आदिवासी जीनोम सिक्वेन्सिंग प्रकल्प:** आदिवासींच्या आरोग्य संशोधनासाठी गुजरात सरकारने १६ जुलै २०२५ रोजी देशातील पहिला राज्यस्तरीय प्रकल्प घोषित केला.
- **मलेरियावरील नवीन औषध:** WHO ने नोवार्टिस (Novartis) कंपनीच्या **KAF156 (Ganaplacide)** या औषधाला जुलै २०२५ मध्ये मंजूरी दिली.
- **सुरिनाम - मलेरियामुक्त:** ३० जून २०२५ रोजी WHO ने सुरिनामला मलेरियामुक्त घोषित केले. (हा दक्षिण अमेरिका खंडातील देश आहे, आफ्रिका नव्हे). आतापर्यंत ४६ देश मलेरियामुक्त झाले आहेत.
- **सिकलसेल वेलनेस हब:** विदर्भातील रुग्णांसाठी **नागपूर** शासकीय वैद्यकीय महाविद्यालयात विशेष केंद्र सुरू करण्यात आले.
- **स्वराज क्लिनिक:** हैदराबाद येथे सुरू झालेले भारतातील पहिले **ट्रान्सजेंडर-प्रणीत आरोग्य क्लिनिक**.
- **ई-रक्त कोष:** दुर्मिळ रक्तदात्यांच्या माहितीसाठी 'Rare Donor Registry' नावाचा ऑनलाइन प्लॅटफॉर्म विकसित करण्यात आला.

चक्रीवादळे आणि नैसर्गिक आपत्ती (Natural Disasters)

- **को-मे (Ko-Me):** ३० जुलै २०२५ रोजी चीनच्या झिजियांग प्रांतात धडकले.
- **टायफून डॅन्स (Typhoon Dans):** फिलिपिन्स आणि तैवानला धडक दिलेले चक्रीवादळ.
- **विफा (Wipha):** जुलै २०२५ मध्ये फिलिपिन्समध्ये आलेले वादळ.
- **भूकंप/ज्वालामुखी:** इंडोनेशिया हा जगातील सर्वाधिक सक्रिय ज्वालामुखी असलेला देश आहे, तर इटलीमध्ये **Campi Flegrei** हे सक्रिय क्षेत्र चर्चेत आहे.

संवर्धन आणि वन्यजीव (Conservation & Wildlife)

- **हिम बिबट्या:** भारतातील एकूण हिम बिबट्यांपैकी ६८% (४७७) केवळ **लडाखमध्ये** आहेत.
- **पाणथळ आणि वन क्षेत्र:** २०२४ मध्ये भारतात १८,२०० हेक्टर प्राथमिक वन नुकसान झाले (Global Forest Watch अहवाल).
- **हत्ती व्यवस्थापन:** झिम्बाब्वेने ५० हत्ती मारण्यास अधिकृत मान्यता दिली.
- **पहिले हरित गाव:** त्रिपुरातील **Rangchera** हे सौरऊर्जा आणि स्वच्छ पाणी सुविधा असलेले पहिले हरित गाव ठरले.

महत्त्वाच्या संस्था आणि उपक्रम

- **AviList:** जगातील पहिली एकत्रित जागतिक पक्षी यादी.
- **LICOMK++:** चीनने विकसित केलेली महासागर-हवामान सिम्युलेशन प्रणाली.
- **पर्यावरण दिन २०२५ थीम:** "एक राष्ट्र, एक अभियान : प्लास्टिक प्रदूषणाचा अंत करा".
- **स्वच्छ ऊर्जा गुंतवणूक:** आशियाई विकास बँकेने (ADB) २०० अब्ज डॉलरचा कार्यक्रम जाहीर केला.

विज्ञान व तंत्रज्ञान

भारताला ट्रॅकोमा (खुपरी) निर्मूलनाचे प्रमाणपत्र

- **संस्था:** जागतिक आरोग्य संघटना (WHO).
- **घोषणा:** १९ मे २०२५ (जिनिव्हा). भारत ट्रॅकोमा निर्मूलन करणारा जगातील २० वा आणि दक्षिण-पूर्व आशियातील **तिसरा** (नेपाळ व म्यानमार नंतर) देश ठरला आहे.
- **आजाराबद्दल:** ट्रॅकोमा हा **क्लॉमिडिया ट्रॅकोमॅटिस** या जंतूमुळे होणारा डोळ्यांचा संसर्गजन्य आजार असून तो अंधत्वाचे प्रमुख कारण आहे.
- **इतर देश:** सेनेगल आणि बुरुंडी (२४ वे व २५ वे) अलीकडे ट्रॅकोमामुक्त घोषित झाले आहेत.

वैद्यकीय संशोधन व लसी

- **नक्षत्र (NAKSHATRA):** ICMR ने **पुणे (NIV)** येथे मोठ्या प्रमाणात डेटा विश्लेषणासाठी ही उच्च-क्षमतेची संगणकीय सुविधा (HPC) सुरू केली आहे.
- **AdFalcivax:** ICMR द्वारे विकसित केलेली **मलेरियाची (Plasmodium falciparum)** नवीन पिढीची लस.

कृत्रिम बुद्धिमत्ता (AI) आणि डिजिटल उपक्रम

- **AI Plus कॅम्पस:** आंध्र प्रदेशातील अमरावती येथे ₹१,००० कोटींच्या गुंतवणुकीसह देशातील पहिला AI कॅम्पस स्थापन होणार आहे.
- **BioEmu AI:** मायक्रोसॉफ्टने औषध संशोधनासाठी (Drug Discovery) BioEmu-1 नावाची AI प्रणाली विकसित केली आहे.
- **डिजिटल हाउस अॅड्रेस:** इंदूर हे प्रत्येक घराला GPS आधारित युनिक QR कोड मेटल प्लेट देणारे भारतातील पहिले शहर ठरले आहे.
- **Face Authentication PDS:** रेशन दुकानात (PDS) आधार-आधारित फेस ऑथेंटिकेशन सुरू करणारे हिमाचल प्रदेश हे देशातील पहिले राज्य ठरले.
- **AMED API:** पीक निरीक्षण आणि नुकसानीचा अंदाज वर्तवण्यासाठी संपूर्ण भारताचा डेटा असलेली AI-आधारित प्रणाली अनावरण करण्यात आली.

ऊर्जा आणि पर्यावरण तंत्रज्ञान

- **कांडला ग्रीन हायड्रोजन प्लांट:** २६ जून २०२५ रोजी गुजरातमध्ये उद्घाटन. कांडला, पारादीप आणि तुतिकोरिन यांची ग्रीन हायड्रोजन हब म्हणून निवड झाली आहे.
- **देशातील पहिले ग्रीन डेटा सेंटर:** उत्तर प्रदेशातील साहिबाबाद (गाझियाबाद) येथे ₹१,००० कोटींच्या गुंतवणुकीसह ३० MW क्षमतेचे केंद्र उभारले गेले.
- **BESS सुविधा:** बेंगळूरु येथे 'Battery Energy Storage System' चे उत्पादन केंद्र सुरू झाले.
- **ऑफ-ग्रिड ग्रीन हायड्रोजन:** कच्छ (गुजरात) येथे ५ मेगावॉट क्षमतेचा पूर्णपणे अक्षय ऊर्जेवर चालणारा स्वतंत्र प्रकल्प सुरू झाला.

वाहतूक आणि संरक्षण तंत्रज्ञान

- **YD One व्हीलचेअर:** IIT मद्रासने विकसित केलेली भारतातील पहिली स्वदेशी मोनो-ट्यूब रचना असलेली सर्वात हलकी (८.५ किलो) व्हीलचेअर.
- **सक्षम-३००० राऊटर:** C-DOT ने विकसित केलेले २५.६ Tbps गतीचे राऊटर डेटा सेंटर्ससाठी अनावरण केले.
- **SACHET प्रणाली:** आपत्तीपूर्वी मोबाइलवर इशारा देण्यासाठी दूरसंचार विभाग आणि NDMA ने विकसित केलेली प्रणाली.
- **RailOne आणि ECoR 'यात्रा' अॅप:** रेल्वे प्रवाशांच्या सोयीसाठी (तिकीट बुकिंग, जेवण, रिअल-टाइम अपडेट्स) नवीन अॅप लॉंच करण्यात आले.
- **फ्लाईंग टॅक्सी:** दुबईमध्ये २०२६ पासून पूर्णपणे इलेक्ट्रिक 'जॉबी एव्हिएशन' टॅक्सी सेवा सुरू होणार आहे.

अंतराळ आणि इतर विशेष शोध

- **लडाख अॅस्ट्रो टुरिझम:** खगोल पर्यटनाला चालना देण्यासाठी लडाखमध्ये अॅस्ट्रो टुरिझम फेस्टिव्हल आयोजित करण्यात आला.
- **iRonCub3 रोबोट:** इटलीने विकसित केलेला जगातील पहिला जेट-प्रोपेलंड उडणारा ह्युमनॉइड रोबोट.
- **चमकणारा कागदाचा सेन्सर:** IISc बेंगळूरुने चुंबकीय कणांचा शोध घेण्यासाठी टर्बियम धातूचा वापर करून कागदी सेन्सर विकसित केला.
- **i4C (सायबर गुन्हे):** सायबर गुन्हांवर नियंत्रणासाठी गृह मंत्रालयाचा उपक्रम (मुख्यालय: नवी दिल्ली).

ऊर्जा आणि हरित तंत्रज्ञान

- **लडाख - जगातील पहिली हायड्रोजन बस सेवा:** १८ जून २०२५ रोजी NTPC ने ५ हायड्रोजन बसेस लडाख प्रशासनाकडे सुपूर्द केल्या. ही

जगातील सर्वाधिक उंचीवरील आणि देशातील पहिली हायड्रोजन बस सेवा आहे.

- **९००० HP इलेक्ट्रिक लोकोमोटिव्ह:** पंतप्रधान मोदींनी दाहोद (गुजरात) येथे जगातील सर्वात शक्तिशाली इलेक्ट्रिक इंजिनाचे अनावरण केले (Siemens च्या सहकार्याने).
- **विघटनशील प्लास्टिक:** IIT मद्रास आणि CSIR ने समुद्राच्या पाण्यातही विरघळणारे प्लास्टिक विकसित केले आहे, जे पारंपरिक प्लास्टिकच्या तुलनेत अत्यंत लवकर विघटित होते.

कृत्रिम बुद्धिमत्ता (AI) आणि सायबर सुरक्षा

- **गुगल सुरक्षा अभियांत्रिकी केंद्र (GSEC):** हैदराबाद येथे आशिया-पॅसिफिकमधील पहिले आणि जगातील चौथे सुरक्षा केंद्र सुरू झाले.
- **देशातील पहिला AI SEZ:** छत्तीसगडमधील नवा रायपूर येथे कृत्रिम बुद्धिमत्ता आधारित विशेष आर्थिक क्षेत्र (SEZ) स्थापन होणार आहे.
- **अंकिता (AI अँकर):** आसाम सरकारने डिजिटल परिवर्तनासाठी 'अंकिता' नावाचा AI अँकरचे अनावरण केले.
- **पहिले सहकारी सायबर-सुरक्षा केंद्र (C-SOC):** नवी मुंबईत ५० कोटी रुपये खर्चून सहकारी बँकांच्या संरक्षणासाठी हे केंद्र उभारले गेले.
- **AI RAM उपक्रम:** 'IndiaAI Mission' आणि नीती आयोगाद्वारे 'AI Readiness Assessment Methodology' सादर करण्यात आली.

महत्वाचे डिजिटल पोर्टल्स (२०२५)

पोर्टलचे नाव	मंत्रालय / संस्था	मुख्य उद्देश
UMEED	केंद्रीय अल्पसंख्याक मंत्रालय	वक्फ मालमत्तांचे नोंदणी व डिजिटायझेशन.
C-CARES 2.0	कोळसा मंत्रालय	कोळसा कामगारांचे पेन्शन व सामाजिक सुरक्षा व्यवस्थापन.
SAHAV	UNOC3 (नाइस)	विज्ञानाधारित जागतिक महासागर डेटा शेअरिंग.
CEIR	दूरसंचार विभाग	हरवलेले किंवा चोरीला गेलेले मोबाईल शोधणे (तेलंगणा आघाडीवर).
PAI 2.0	पंचायत राज मंत्रालय	पंचायतींच्या प्रगतीचा बहुआयामी निर्देशांक मोजणे.
आयुष सुरक्षा	आयुष मंत्रालय	आयुर्वेदिक औषधांच्या दुष्परिणामांची (ADRs) नोंदणी करणे.

आरोग्य आणि कृषी संशोधन

- **पहिली जनुक-संपादित मेंढी: SKUAST (काश्मीर)** विद्यापीठाने CRISPR-Cas9 तंत्रज्ञानाचा वापर करून ही मेंढी विकसित केली.
- **भारतीय याक जीनोम:** ICAR ने भारतीय याकचा (*Bos grunniens*) पहिला गुणसूत्र-स्तरीय जीनोम नकाशा तयार केला.
- **मेकॅनिकल थ्रोम्बोक्टाॅमी डिव्हाइस:** स्ट्रोकच्या उपचारासाठी भारतातील पहिले स्वदेशी उपकरण 'S3V Vascular Technologies' ने विकसित केले.
- **काळा आजार निर्मूलन:** WHO च्या ७८ व्या आरोग्य सभेत आफ्रिकन देशांनी काळा आजार (*Visceral Leishmaniasis*) संपवण्यासाठी ऐतिहासिक करार केला.

सुशासन आणि वारसा

- **छत्रपती शिवाजी महाराज डिजिटल संग्रहालय:** गोव्यातील पणजी (फर्मागुडी) येथे राज्यातील पहिले हाय-टेक डिजिटल संग्रहालय उभारले जात आहे.
- **कुशल चॅटबॉट:** महाराष्ट्र शासनाने ITI प्रवेश प्रक्रियेतील तक्रार निवारणासाठी हा चॅटबॉट सुरू केला आहे.
- **नवीन OCI पोर्टल:** परदेशातील भारतीय नागरिकांच्या सुविधेसाठी गृहमंत्री अमित शाह यांनी सुधारित सुरक्षा वैशिष्ट्यांसह नवीन OCI पोर्टल लॉंच केले.
- **डाक विभाग उपक्रम:** आता डिजिटल पोस्टल इंडेक्स नंबर (PIN) आणि डिजिटल पिन कोड प्रणालीद्वारे पत्ता शोधणे अधिक अचूक होणार आहे.

वैद्यकीय आणि आरोग्य विज्ञान (Medical Science)

- **जगातील पहिले मानवी मूत्राशय प्रत्यारोपण:** अमेरिकेतील कॅलिफोर्निया येथे एका ४१ वर्षीय पुरुषावर जगातील पहिले यशस्वी ब्लॅंडर ट्रान्सप्लांट करण्यात आले.
- **लॅनाकापावीर (Lenacapavir):** FDA ने या नवीन HIV प्रतिबंधक औषधाला मान्यता दिली आहे.
- **मेंदू संसर्ग निदान किट:** मेंदूच्या संसर्गाचे जलद निदान करणारे किट विकसित करण्यात केरळ राज्याने यश मिळवले आहे.
- **लासा ताप (Lassa Fever):** २०२५ मध्ये नायजेरियात या विषाणूजन्य आजारचा उद्रेक झाला. हा आजार प्रामुख्याने उदरांच्या विष्ठेमुळे दूषित झालेल्या अन्नातून पसरतो.
- **मेरठ (यूपी):** येथे भारतातील पहिल्या एक्वाइन (घोडा) रुग्णालयाची स्थापना करण्यात आली आहे.

माहिती तंत्रज्ञान आणि कृत्रिम बुद्धिमत्ता (AI)

- **देशातील पहिला AI डेटा सेंटर पार्क:** छत्तीसगडमधील नवा रायपूर येथे १४.५ एकरवर हा पार्क उभारला गेला आहे (प्रारंभिक क्षमता: ५ MW).
- **भारतातील पहिले ३ नॅनोमीटर चिप केंद्र:** नोएडा व बेंगळुरू येथे Renesas Electronics द्वारे सेमीकंडक्टर डिझाइन सेंटरचे उद्घाटन झाले.
- **बुलबुल V2:** 'Sarvam AI' ने ११ भारतीय भाषांसाठी टेक्स्ट-टू-स्पीच (Text-to-Speech) मॉडेल विकसित केले आहे.
- **रोबोटिक्स शिक्षण अनिवार्य:** २ जून २०२५ पासून केरळ सरकारने आपल्या ४.३ लाख विद्यार्थ्यांसाठी ICT अभ्यासक्रमांतर्गत रोबोटिक्स शिक्षण अनिवार्य केले.
- **AlphaGenome:** गुगलने जनुकीय विश्लेषणासाठी हे नवीन AI मॉडेल लॉंच केले आहे.

ऊर्जा आणि पर्यावरण तंत्रज्ञान

- **ईशान्येतील पहिली भूऔष्णिक विहीर:** अरुणाचल प्रदेशातील डिरांग (पश्चिम कामेंग) येथे भूगर्भातील उष्णतेचा वापर करून वीज निर्मितीसाठी ही पहिली विहीर खोदण्यात आली.
- **हायड्रोजन ड्रोन्स:** BEML ने इस्त्रायलच्या हायड्रोजन टेक्नॉलॉजीसोबत भारतातील पहिल्या हायड्रोजनवर चालणाऱ्या ड्रोन्ससाठी करार केला आहे.
- **समुद्रजल क्षारीकरण:** DRDO ने भारतीय तटरक्षक दलासाठी 'नॅनोपोरस पॉलिमरिक पडदा' विकसित केला असून, यामुळे समुद्राचे खारे पाणी पिण्यायोग्य करणे सोपे होईल.
- **कार्बन कॅप्चर:** चीनने CO₂ चे मिथेनमध्ये रूपांतर करणारे 'In-vitro bio-transformation' तंत्र विकसित केले आहे.

डिजिटल पोर्टल्स आणि ॲप्स (२०२५)

पोर्टल / ॲप	राज्य / संस्था	उद्देश
तेरा तुझको अर्पण	गुजरात	सायबर गुन्हे पीडितांना FIR आणि रिअल-टाइम अपडेट्स देण्यासाठी.
ई-कल्याण	हिमाचल प्रदेश	SC, OBC आणि अल्पसंख्याकांसाठी ऑनलाइन कल्याणकारी अर्ज.
UP AGREES	उत्तर प्रदेश	कृषी उत्पादकता वाढवण्यासाठी डिजिटल कौशल्य विकास.
SCORES	SEBI	गुंतवणूकदारांच्या तक्रारीचे निवारण करण्यासाठी.
XChat	एलॉन मस्क	नवीन प्रगत मेसेजिंग ॲप.

जागतिक आणि राष्ट्रीय विशेष तथ्ये

- **सिलिकॉन-फ्री संगणक:** पेन्सिल्व्हेनिया स्टेट युनिव्हर्सिटीने जगातील पहिला सिलिकॉन-विरहित संगणक विकसित करून संगणक क्रांतीत मोठे पाऊल टाकले आहे.
- **साखर कर (Sugar Tax):** गोड पेयांचा वापर कमी करण्यासाठी UAE सरकारने जानेवारी २०२६ पासून हा कर लागू करण्याचा निर्णय घेतला आहे.
- **पहिली खाजगी हेलिकॉप्टर असेंब्ली:** कर्नाटक राज्यात Airbus आणि Tata यांच्या सहकार्याने ही सुविधा सुरू झाली आहे.
- **Jio:** २०२५ मध्ये 'Fixed Wireless Access' (FWA) क्षेत्रात रिलायन्स जिओ जगातील सर्वात मोठा प्रदाता ठरला आहे.

विज्ञान व तंत्रज्ञान: वन-लाइनर्स

- **आरोग्य:** भारताला १९ मे २०२५ रोजी WHO कडून ट्रॅकोमा निर्मूलनाचे प्रमाणपत्र मिळाले. भारत हा जगातील २० वा आणि दक्षिण-पूर्व आशियातील ३ रा (नेपाळ, म्यानमारनंतर) ट्रॅकोमामुक्त देश ठरला आहे.
- **निदान किट:** केरळने रेबीजच्या (Molecular) निदानासाठी स्वदेशी किट विकसित केले आहे.
- **डिजिटल मुंबई:** मुंबईत 'डिजिटल-प्रथम' विमानतळ ऑपरेशन नियंत्रण केंद्र (AOCC) सुरू झाले आहे.
- **जीन थेरपी:** हिमोफिलियासाठी पहिली मानवी जीन थेरपी चाचणी बेंगळुरू येथे घेण्यात आली.
- **सौर ऊर्जा:** दिव (Diu) हा सौरऊर्जेवर आपली संपूर्ण वीज मागणी (११.८८ MW) पूर्ण करणारा देशातील पहिला जिल्हा ठरला आहे.
- **AI घडामोडी:**
 - **कृती:** भारतातील पहिले एजन्टिक AI स्टार्टअप.
 - **मध्य प्रदेश:** AI-आधारित 'रिअल-टाइम फॉरेस्ट अलर्ट सिस्टम' सुरू करणारे पहिले राज्य.
 - **गुजरात:** 'कृत्रिम बुद्धिमत्ता २०२५-२०३०' धोरण मंजूर करणारे राज्य.

संरक्षण घडामोडी

ऑपरेशन सिंधू (Operation Sindhu)

- **उद्देश:** इराण-इस्त्रायल युद्धादरम्यान इराणमधील भारतीय नागरिकांची सुटका करणे.
- **कालावधी:** १८ जून ते २७ जून २०२५.
- **यश:** एकूण ४,४२९ भारतीयांना सुखरूप मायदेशी आणले.

इतर प्रमुख सुटका मोहिमा (Quick Revision):

- ऑपरेशन गंगा: युकेन (२०२२)
- ऑपरेशन कावेरी: सुदान (२०२३)
- ऑपरेशन अजय: इस्त्रायल-गाझा (२०२३)
- ऑपरेशन देवी शक्ती: अफगाणिस्तान (२०२१)

भारतीय नौदल: नवीन युद्धनौका

- **समुद्र प्रचेत (Samudra Prachet):** हे भारतीय तटरक्षक दलाचे दुसरे स्वदेशी प्रदूषण नियंत्रण जहाज (PCV) आहे. २३ जुलै २०२५ रोजी वास्को (गोवा) येथे याचे जलावतरण झाले.
- **INS अर्नाला (INS Arna):** पाणबुडीविरोधी (ASW-SWC) श्रेणीतील हे पहिले जहाज १८ जून २०२५ रोजी नौदलात दाखल झाले. याचे नाव वसईच्या 'अर्नाला' किल्ल्यावरून ठेवले आहे.
- **INS अजय (INS Ajay):** अर्नाला श्रेणीतील आठवे आणि शेवटचे जहाज २१ जुलै २०२५ रोजी कोलकाता येथे अनावरित झाले.

हवाई दल: MiG-21 'बायसन' निवृत्ती

- **निवृत्ती:** ६ दशकांहून अधिक काळ सेवा दिल्यानंतर सप्टेंबर २०२५ मध्ये हे लढाऊ विमान निवृत्त होणार आहे.
- **पार्श्वभूमी:** १९६३ मध्ये रशियाकडून घेतलेले हे भारताचे पहिले सुपरसोनिक जेट होते.
- **जागा:** याची जागा आता स्वदेशी तेजस (LCA) आणि राफेल विमाने घेणार आहेत.

क्षेपणास्त्र चाचण्या (Missile Tests 2025)

- **आकाश प्राइम (Akash Prime):** DRDO ने १६ जुलै २०२५ रोजी लडाखमध्ये १५,००० फूट उंचीवर याची यशस्वी चाचणी घेतली. हा जमिनीवरून हवेत मारा करणारा (Surface-to-Air) पल्ला आहे.
- **पृथ्वी-२ (Prithvi-II):** जमिनीवरून जमिनीवर मारा करणारे लघु पल्ल्याचे बॅलिस्टिक क्षेपणास्त्र (पल्ला: ३५० किमी).
- **अग्नी-१ (Agni-I):** लघु पल्ल्याचे बॅलिस्टिक क्षेपणास्त्र (पल्ला: ७००-९०० किमी). १७ जुलै २०२५ रोजी ओडिशातून याची यशस्वी चाचणी झाली.

भारतीय नौदल: नवीन युद्धनौका आणि मोहिमा

- **INS तमाल (INS Tamal):** तलवार क्लासमधील हे आठवे मार्गदर्शित क्षेपणास्त्र जहाज १ जुलै २०२५ रोजी कार्यरत झाले. हे भारतीय नौदलातील शेवटचे मोठे परदेशी निर्मित (रशिया) युद्धनौका आहे.
- **INS उदयगिरी (INS Udaygiri):** माझगाव डॉक (मुंबई) येथे बांधलेले हे 'प्रोजेक्ट १७A' मधील दुसरे स्टेल्थ फ्रिगेट १ जुलै २०२५ रोजी नौदलाकडे सुपूर्द करण्यात आले.
- **नाविका सागर परिक्रमा २:** ले. कमांडर रूपा ए आणि दिलना के यांनी २९ मे २०२५ रोजी INSV तारिणी या नौकेतून २५,४०० सागरी मैलांचा प्रवास पूर्ण केला. हा महिलांच्या नेतृत्वातील ऐतिहासिक सागरी प्रवास होता.
- **महिलांची आंतरराष्ट्रीय त्रि-सेवा मोहीम:** भारतीय लष्कराच्या ११ महिला अधिकाऱ्यांनी 'त्रिवेणी' या स्वदेशी नौकेतून पहिली आंतरराष्ट्रीय त्रि-सेवा नौकायन मोहीम मुंबईत यशस्वीरीत्या पूर्ण केली.

भारतीय तटरक्षक दल (ICGS)

- **ICGS अदम्य (ICGS Adanya):** गोवा शिपयार्डद्वारे निर्मित आठ जलद गस्त नौकापैकी (FPV) ही पहिली नौका २६ जून २०२५ रोजी दाखल झाली.

- **ICGS आचल (ICGS Achal):** अदम्य श्रेणीतील हे पाचवे जलद गस्त जहाज १६ जून २०२५ रोजी गोव्यात अनावरित झाले. (वेग: २७ नॉट्स).

संरक्षण तंत्रज्ञान आणि क्षेपणास्त्रे

- **'भागवास्त्र' (Bhargavastra):** हे सोलर डिफेन्सद्वारे विकसित केलेली पहिली सूक्ष्म क्षेपणास्त्र-आधारित काउंटर-ड्रोन प्रणाली आहे. ही यंत्रणा ६ किमी अंतरावरील शत्रूचे ड्रॉन्स निष्क्रिय करू शकते.
- **ULPGSM-V3 क्षेपणास्त्र:** २५ जुलै २०२५ रोजी कर्नूल (आंध्र प्रदेश) येथे याची यशस्वी चाचणी झाली. हे ड्रोनद्वारे प्रक्षेपित केले जाणारे क्षेपणास्त्र असून याची मारक क्षमता ४ किमी आहे.
- **अपाचे AH-64E हेलिकॉप्टर:** भारतीय लष्करासाठी अमेरिकेकडून खरेदी केलेल्या ६ अपाचे हेलिकॉप्टरपैकी पहिली तुकडी २२ जुलै २०२५ रोजी प्राप्त झाली. ही हेलिकॉप्टर जोधपूर (राजस्थान) येथे तैनात केली जातील.

कारगिल विजय दिन - २६ वा वर्धापन दिन (२०२५)

२६ जुलै २०२५ रोजी कारगिल युद्धाला २६ वर्षे पूर्ण झाल्यानिमित्त लष्करप्रमुखांनी तीन महत्त्वाच्या डिजिटल प्रकल्पांचा शुभारंभ केला:

1. **ई-श्रद्धांजली पोर्टल:** शहिदांना डिजिटल श्रद्धांजली अर्पण करण्यासाठी.
2. **QR कोड-आधारित ऑडिओ गेटवे:** कारगिल युद्धातील शहिदांच्या शौर्यकथा ऐकण्यासाठी.
3. **इंडस चक्रव्यूह:** शहिदांच्या स्मृती जपण्यासाठी तयार केलेला संदेश प्लॅटफॉर्म.

- **कारगिल शौर्य वाटिका:** शहिदांच्या स्मृतीप्रित्यर्थ जयपूर (राजस्थान) येथे याचे उद्घाटन करण्यात आले.

कारगिल युद्ध (Static Revision)

- **कालावधी:** मे ते २६ जुलै १९९९.
- **ऑपरेशन विजय:** भारतीय लष्कराची मोहीम.
- **ऑपरेशन सफेद सागर:** भारतीय हवाई दलाची मोहीम.
- **विजय दिन:** दरवर्षी २६ जुलै रोजी साजरा केला जातो.

क्षेपणास्त्रे आणि संरक्षण तंत्रज्ञान

- **AIR LORA क्षेपणास्त्र:** इस्त्रायल परोस्पेस इंडस्ट्रीजने विकसित केलेले हे लांब पल्ल्याचे (४०० किमी+) हवेतून जमिनीवर मारा करणारे क्षेपणास्त्र आहे.
- **'अस्त्र' (Astra) क्षेपणास्त्र:** ११ जुलै २०२५ रोजी ओडिशात Su-30 Mk-1 विमानातून याची यशस्वी चाचणी झाली. हे दृश्य पल्ल्याच्या पलीकडे (BVR) मारा करणारे स्वदेशी क्षेपणास्त्र आहे.
- **पिनाका रॉकेट प्रणाली:** DRDO ने विकसित केलेल्या या मल्टी-बॅरल रॉकेट प्रणालीची मारक क्षमता आता १२० किमी ते ३०० किमी पर्यंत वाढवण्यात आली आहे.
- **ET-LDHCM:** प्रकल्प 'विष्णु' अंतर्गत DRDO ध्वनीपेक्षा ५ पट अधिक वेग असलेले हायपरसोनिक क्रूझ क्षेपणास्त्र विकसित करत आहे.
- **जेव्हेलिन (Javelin):** अमेरिकेकडून हे 'अँटी-टँक गाइडेड मिसाइल' खरेदी करण्यास भारताने सहमती दर्शवली आहे.

भारतीय नौदल आणि जहाजे

- **'निस्तार' (Nistar) जलावतरण:** १८ जुलै २०२५ रोजी विशाखापट्टणम येथे या जहाजाचे जलावतरण झाले. हे खोल समुद्रातील बचाव कार्यासाठी (Deep Sea Rescue) स्वदेशी बनावटीचे जहाज आहे.
- **ERASR चाचणी:** २३ जून ते ७ जुलै २०२५ दरम्यान INS कवर्त्ती वर या पूर्णपणे स्वदेशी पाणबुडीविरोधी प्रणालीची यशस्वी चाचणी घेण्यात आली.

- **INS तेग (INS Teg):** भारतीय नौदलाने मॉरिशसच्या विशेष आर्थिक क्षेत्राच्या रक्षणासाठी आणि संयुक्त देखरेखीसाठी पोर्ट लुई येथे हे जहाज तैनात केले.

जागतिक अण्वस्त्र स्थिती: SIPRI Yearbook 2025

जानेवारी २०२५ च्या अहवालानुसार, जगातील अण्वस्त्र सज्ज देशांची क्रमवारी खालीलप्रमाणे आहे:

1. **रशिया:** ४,३०९ अण्वस्त्रे
 2. **अमेरिका:** ३,७००
 3. **चीन:** ६००
- **भारत:** १८० अण्वस्त्रे (पाकिस्तानपेक्षा (१७०) जास्त).
 - **इतर:** फ्रान्स (२९०), युके (२२५), इस्रायल (९०), उत्तर कोरिया (५०).

लष्करी सराव आणि आंतरराष्ट्रीय संघर्ष

- **ConvEx-3 सराव:** IAEA आणि रोमानिया यांच्यात पार पडलेला हा जगातील सर्वात मोठा अणुऊर्जा आपत्ती व्यवस्थापन सराव आहे. यात ७५ हून अधिक देश सहभागी झाले होते.
- **इराण-इस्रायल संघर्ष:** जून २०२५ मध्ये अमेरिकेने इराणच्या अणू केंद्रांवर हल्ले केले, ज्याला इराणने कतारमधील अल-उदैद तळावर हल्ला करून प्रत्युत्तर दिले. इराणने इस्रायलविरोधात **क्लस्टर बॉम्बचा** वापर केल्याने आंतरराष्ट्रीय स्तरावर खळबळ उडाली.
- **इस्रायलची संरक्षण यंत्रणा:** इस्रायलची 'बराक MX' ही अत्याधुनिक हवाई संरक्षण प्रणाली 'लाईटनिंग शील्ड' म्हणून ओळखली जाते. तसेच इस्रायलकडे **आयर्न डोम** (९०% अचूकता), डेविड स्लिंग आणि **आयर्न बीम** (लेझर) या सुरक्षा यंत्रणा आहेत.

इतर महत्त्वाच्या घडामोडी

- **विम्स इंडिया २०२६ (Wings India 2026):** २८ ते ३१ जानेवारी २०२६ दरम्यान बेगमपेट विमानतळ, हैदराबाद येथे या आशियातील सर्वात मोठ्या हवाई प्रदर्शनाचे आयोजन केले जाणार आहे.
- **सरहद शौर्यथॉन:** कारगिल युद्धाच्या २६ व्या वर्धापन दिनानिमित्त लडाखमधील द्रास येथे २२ जून २०२५ रोजी या धावण्याच्या स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले.
- **फुजियान (Fujian):** चीनने आपली तिसरी आणि सर्वात प्रगत **इलेक्ट्रोमॅग्नेटिक प्रक्षेपण प्रणाली** असलेली विमानवाहू युद्धनौका (८०,००० टन) तैनात केली आहे.

जागतिक हवाई संरक्षण प्रणाली (Air Defense Systems)

- **गोल्डन डोम (Golden Dome):** अमेरिकेने २१ मे २०२५ रोजी या नवीन हवाई संरक्षण प्रणालीची घोषणा केली. सुमारे १७५ अब्ज डॉलर खर्चून ही प्रणाली २०२९ पर्यंत पूर्ण होईल.
- **इतर देशांच्या प्रमुख प्रणाली:**
 - **भारत:** सुदर्शन चक्र (S-400 चे भारतीय नाव)
 - **इस्रायल:** आयर्न डोम (Iron Dome) आणि आयर्न बीम (लेझर प्रणाली)
 - **रशिया:** S-400
 - **अमेरिका:** THAAD
 - **चीन:** HQ श्रेणी

भारतीय संरक्षण उत्पादन आणि करार

- **राफेल (Rafale) उत्पादन भारतात:** ५ जून २०२५ रोजी झालेल्या करारानुसार डसॉल्ट एव्हिएशन आणि TASL हैदराबाद येथे राफेल

विमानांचे उत्पादन सुरू करतील (२०२८ पासून). फ्रान्सबाहेरील हा असा **पहिलाच** प्रकल्प आहे.

- **ब्राहोस उत्पादन युनिट:** उत्तर प्रदेशतील लखनौ येथे 'डिफेन्स इंडस्ट्रियल कॉरिडोर' अंतर्गत ब्राहोस एरोस्पेसची एकात्मिक सुविधा केंद्र सुरू होत आहे.
- **अग्निवीर आरक्षण:** उत्तर प्रदेश सरकारने राज्य पोलीस दलात अग्निवीरांसाठी २०% **आरक्षण** घोषित केले आहे.
- **इग्ला-S (Igla-S):** भारतीय लष्करासाठी रशियाकडून या 'मॅन-पॉइंटबल' (MANPADS) हवाई संरक्षण क्षेपणास्त्रांची खरेदी केली जात आहे.

ड्रोन आणि अत्याधुनिक तंत्रज्ञान

- **आयर्न बीम (Iron Beam):** इस्रायलने उच्च ऊर्जा किरणांचा वापर करून शत्रूचे ड्रोन हवेतच नष्ट करणाऱ्या या **प्रोटोटाइप लेझर प्रणालीचा** यशस्वी वापर केला.
- **स्वदेशी ड्रोन विकास:**
 - **रुद्रास्त्र:** सोलर एरोस्पेसने विकसित केलेला, पोखरणमध्ये चाचणी झालेला VTOL (Vertical Take-Off and Landing) क्षमता असलेला ड्रोन.
 - **पुष्पक अभियान:** IIT मुंबईच्या नेतृत्वाखाली स्वदेशी ड्रोन विकासासाठी राष्ट्रीय मोहीम सुरू.
- **क्वांटम क्षमता (QTRC):** DRDO ने दिल्लीत स्वदेशी क्वांटम तंत्रज्ञान विकासासाठी या केंद्राचे उद्घाटन केले.
- **IDDIS प्रणाली:** BEL आणि DRDO यांनी विकसित केलेली ही प्रणाली ड्रोन शोधणे आणि त्यांना रोखण्याचे (Interception) काम करते.

लष्करी आणि धोरणात्मक घडामोडी

- **NDA पहिली महिला कॅडेट बॅच:** ३० मे २०२५ रोजी खडकवासला (पुणे) येथे एनडीएच्या १४८ व्या अभ्यासक्रमातून १७ **महिला कॅडेट्सची** पहिली तुकडी उत्तीर्ण (Passing Out) झाली.
- **ITBP - माउंट मकालू सर:** जगातील ५ व्या सर्वोच्च शिखरावर (माउंट मकालू) यशस्वी चढाई करणारे ITBP हे **पहिले CAPF दल** ठरले. त्यांनी स्वच्छ हिमालय मोहिमेअंतर्गत १५० किलो कचराही गोळा केला.
- **ध्रुवीय संशोधन जहाज (PRV):** GRSE (भारत) आणि कॉस्मबर्ग (नॉर्वे) यांच्या सहकार्याने भारताचे **पहिले स्वदेशी ध्रुवीय संशोधन जहाज** बांधले जात आहे.
- **स्ट्रॅटोस्फेरिक एअरशिप:** DRDO ने रथोपुर (MP) येथे १७ किमी उंचीवर देखरेख ठेवणाऱ्या या एअरशिप प्लॅटफॉर्मची यशस्वी चाचणी घेतली.

आंतरराष्ट्रीय संघर्ष (इस्रायल-इराण २०२५)

- **ऑपरेशन रायझिंग लायन (Operation Rising Lion):** १३ जून २०२५ रोजी इस्रायलने इराणच्या नतांझ युरेनियम केंद्रावर मोठा हल्ला केला. या संघर्षात इराणचे IRGC प्रमुख मेजर जनरल हुसेन सलामी यांचा मृत्यू झाला.

महत्त्वाचे लष्करी सराव (२०२५)

सरावाचे नाव	सहभागी देश/दल	ठिकाण	विशेष वैशिष्ट्ये
बोल्ड कुर्तेश	भारत-सिंगापूर	जोधपूर (राजस्थान)	१४ वी आवृत्ती; लष्करी सराव.
SIMBEX	भारत-सिंगापूर	सिंगापूर	३२ वी आवृत्ती; सागरी सराव.
Talisman Sabre	बहुराष्ट्रीय (१९ देश)	ऑस्ट्रेलिया	ऑस्ट्रेलिया व अमेरिकेचे आयोजन; भारत सहभागी.

सरावाचे नाव	सहभागी देश/दल	ठिकाण	विशेष वैशिष्ट्ये
Jaa Mata	भारत-जपान	चेन्नई	तटरक्षक दलाचा सराव (निरंतर भेट असा अर्थ).
शक्ती (Shakti)	भारत-फ्रान्स	कॅनेल्ली (फ्रान्स)	द्विवार्षिक लष्करी सराव.
नोर्मंडिक एलिफंट	भारत-मंगोलिया	उलानबातर (मंगोलिया)	१७ वी आवृत्ती.
टायगर क्लॉ	भारत-अमेरिका	उत्तर भारत	उभय देशांच्या हवाई दलातील पहिली आवृत्ती.
BALTOPS 25	NATO सदस्य	लाटव्हिया	बाल्टिक समुद्रातील ५३ वा सागरी सराव.

अंतर्गत सुरक्षा आणि विशेष ऑपरेशन्स

- ऑपरेशन महादेव (J&K): २८ जुलै २०२५ रोजी पहलगाममध्ये लष्कर-ए-तैयबाच्या ३ प्रमुख दहशतवाद्यांना ठार करण्यासाठी राबवलेली मोहीम.
- ऑपरेशन कालनेमी (उत्तराखंड): धार्मिक फसवणूक करणाऱ्या ढोंगी बाबांवर कारवाई करण्यासाठी मुख्यमंत्री धामी यांच्या निर्देशानुसार सुरू केलेली मोहीम.
- ऑपरेशन फायर ट्रेल (DRJ): चिनी फटाक्यांची बेकायदेशीर आयात रोखण्यासाठी राबवलेले अभियान.
- ऑपरेशन जीवन ज्योत २: रस्त्यावरील मुलांच्या पुनर्वसनासाठी पंजाब सरकारचा उपक्रम.
- ऑपरेशन मेड मॅक्स / मेलॉन: अमली पदार्थांच्या तस्करीविरुद्ध NCB ची आंतरराष्ट्रीय मोहीम.

संरक्षण आणि विज्ञान-तंत्रज्ञान (वन-लाइनर्स)

- पहिले फोटोनिक रडार: DRDO ने ३० जून २०२५ रोजी विकसित केले.
- AMCA प्रकल्प: भारताचा ५ व्या पिढीचा (5th Gen) लढाऊ विमान प्रकल्प; २७ मे २०२५ रोजी मंजुरी.
- गीता समोता: जगातील सर्वोच्च शिखर (माउंट एव्हरेस्ट) सर करणारी CISF ची पहिली कर्मचारी.
- INS संध्याक: मलेशियन किनारपट्टीवर 'हायड्रोग्राफिक मिशन'साठी तैनात असलेले स्वदेशी सर्वेक्षण जहाज.
- GE-F404 इंजिन: 'LCA तेजस MK1A' साठी भारताने अमेरिकेच्या GE एरोस्पेसकडून हे इंजिन खरेदी करण्याचा करार केला.
- ऑटोमॅटिक वेपन सिस्टिम टेस्टिंग सेंटर: DRDO द्वारे वेल्लूर (चेन्नई) येथे उद्घाटन.

आंतरराष्ट्रीय घडामोडी आणि शस्त्रे

- NATO विस्तार: स्वीडन हा नाटोचा ३२ वा अधिकृत सदस्य बनला आहे (मुख्यालय: ब्रुसेल्स).
- इराणची शस्त्रे: फतह-१, फतह-२ ही क्षेपणास्त्रे आणि शाहेद (Shahed) ड्रोन्स इराणने विकसित केले आहेत.
- टॉमहॉक (Tomahawk): अमेरिकेचे अत्यंत प्रसिद्ध क्रूझ क्षेपणास्त्र.
- OpenAI करार: अमेरिकेच्या संरक्षण विभागाने २०२५ मध्ये OpenAI सोबत २०० दशलक्ष डॉलरचा करार केला.
- ऑपरेशन अटलांटा: युरोपीय नौदलासोबत अरबी समुद्रात झालेला चाचेगिरीविरोधी सराव.

विशेष प्रादेशिक सराव

- तिस्ता प्रहार: भारतीय लष्कराने पश्चिम बंगालमधील तिस्ता फील्ड फायरिंग रेंजवर मे २०२५ मध्ये केलेला सराव.
- प्रचंड शक्ती: मेरठ (UP) येथे AI-सक्षम प्रणाली आणि स्वायत्त प्लॅटफॉर्मचा वापर करून भारतीय स्ट्राइक कॉप्सने केलेला सराव.

अंतर्गत सुरक्षा आणि दहशतवादविरोधी ऑपरेशन्स (भारत)

- ऑपरेशन बिहाली: जम्मू-काश्मीरच्या उधमपूर भागात जैश-ए-मोहम्मदच्या दहशतवाद्यांचा खात्मा करण्यासाठी भारतीय लष्कराने राबवलेली मोहीम.
- ऑपरेशन नादेर: १५ मे २०२५ रोजी त्राल आणि अवंतीपोरा (J&K) भागात भारतीय लष्कर, पोलीस आणि CRPF द्वारे राबवलेली संयुक्त दहशतवादविरोधी मोहीम.
- ऑपरेशन केलर: शोपियां (J&K) भागात लष्कर-ए-तैयबाच्या (LeT) ३ दहशतवाद्यांना निष्प्रभ करण्यासाठी केलेली कारवाई.
- ऑपरेशन शिवा: अमरनाथ यात्रा शांततेत पार पडण्यासाठी जम्मू-काश्मीरमध्ये लष्कराने तैनात केलेली सुरक्षा व्यवस्था.
- ऑपरेशन ब्लॅक फॉरेस्ट: २१ एप्रिल २०२५ रोजी छत्तीसगड आणि तेलंगणा सीमाभागात नक्षलवाद्यांविरुद्ध सुरक्षा दलांनी केलेली मोठी कारवाई.

आंतरराष्ट्रीय संघर्ष आणि गुप्त मोहिमा (२०२५)

- ऑपरेशन मिडनाईट हॅमर (अमेरिका): २२ जून २०२५ रोजी अमेरिकेने इराणच्या आण्विक स्थळांवर (नतांझ, इस्फहान) B-2 बॉम्बर्स आणि टॉमहॉक मिसाइल्सद्वारे केलेला गुप्त हल्ला.
- ऑपरेशन टू प्रॉमिस-३ (इराण): इस्रायलच्या 'Rising Lion' मोहिमेला प्रत्युत्तर म्हणून १३ जून २०२५ रोजी इराणने इस्रायलवर केलेला बॅलिस्टिक मिसाइल्स आणि ड्रोन हल्ला.
- ऑपरेशन स्प्याडर्स वेब (युक्रेन): युक्रेनच्या SBU ने ड्रोनद्वारे रशियाची ४० हून अधिक विमाने (Tu-95, Tu-22M3) नष्ट करण्यासाठी राबवलेली मोहीम.
- ऑपरेशन गिडियन चॅरिटीट्स (इस्रायल): गाझा पट्टीत हमासवर दबाव निर्माण करण्यासाठी आणि ओलीस डेवलेल्या नागरिकांच्या सुटकेसाठी इस्रायलचे अभियान.

सायबर सुरक्षा आणि गुन्हे अन्वेषण (CBI/Interpol)

- ऑपरेशन चक्र-५ (CBI): आंतरराष्ट्रीय सायबर गुन्हे सिंडिकेट आणि मालवेअर नेटवर्क नष्ट करण्यासाठी CBI ची देशव्यापी मोहीम.
- ऑपरेशन हॉक (CBI): ऑनलाइन बाल लैंगिक शोषण (CSAM) करणाऱ्या आंतरराष्ट्रीय सायबर नेटवर्कविरुद्ध केलेली समन्वित कारवाई.
- ऑपरेशन सिक्स्युअर (Interpol): जागतिक स्तरावर डेटा चोरी आणि मालवेअर पसरवणाऱ्या सायबर गुन्हेगारांविरुद्ध इंटरपोलचे अभियान.

पर्यावरण, सामाजिक आणि आपत्कालीन मोहिमा

- ऑपरेशन ऑलिव्हिया: भारतीय तटरक्षक दलातर्फे ओडिशाच्या गहिरमाथा किनाऱ्यावर ऑलिव्ह रिडले कासवांच्या संरक्षणासाठी राबवले जाणारे वार्षिक अभियान.
- ऑपरेशन AAHT (RPF): रेल्वे सुरक्षा दलाद्वारे (RPF) रेल्वे नेटवर्कमधील मानव तस्करी (Human Trafficking) रोखण्यासाठी राबवलेले अभियान.
- ऑपरेशन स्वस्तिक (BRO): सिक्कीममधील चुंगथांग आणि लाचेन भागात मुसळधार पावसामुळे खराब झालेल्या रस्त्यांच्या दुरुस्तीसाठी सीमा रस्ते संघटनेची (BRO) मोहीम.

- **ऑपरेशन अभ्यास:** ७ मे २०२५ रोजी NDMA द्वारे देशातील २४४ जिल्ह्यांमध्ये राबवलेला देशव्यापी आपत्कालीन तयारी सराव.

- **Feitian-2 (चीन):** जगातील पहिले RBCC इंजिन (प्रणोदन पद्धती बदलणारे) असलेले हायपरसोनिक वाहन, ज्याचा वेग मॅक १२ (Mach 12) असल्याचा दावा चीनने केला आहे.
- **INVICTUS (ESA):** युरोपीय अंतराळ संस्थेद्वारे मॅक ५+ वेग असलेल्या हायपरसोनिक तंत्रज्ञानाचा विकास.

महत्त्वाचे आंतरराष्ट्रीय संदर्भ (तुलनात्मक)

मोहिमेचे नाव	देश / संस्था	मुख्य उद्देश
ऑपरेशन बशार अल-फतह	इराण	कतारमधील अमेरिकन तळावर हल्ला (विजयाची घोषणा).
ऑपरेशन बुनयान अल-मारसूस	पाकिस्तान	भारताच्या 'ऑपरेशन सिंदूर'ला प्रत्युत्तर देण्यासाठी केलेला ड्रोन हल्ला.
ऑपरेशन डीप मॅनिफेस्ट	DRI (भारत)	पाकिस्तानी बनावटीच्या बंदी असलेल्या वस्तूंची तस्करी रोखणे.
ऑपरेशन शिल्ड	गृह मंत्रालय	सीमावर्ती राज्यांमध्ये अंतर्गत सुरक्षा सुनिश्चित करण्यासाठी 'मॉक ड्रिल'.

अंतराळ

NISAR उपग्रह प्रक्षेपण (ISRO-NASA संयुक्त मोहीम)

- **पूर्ण नाव:** NASA-ISRO Synthetic Aperture Radar.
- **प्रक्षेपण दिनांक:** ३० जुलै २०२५ (सतीश धवन अंतराळ केंद्र, श्रीहरिकोटा).
- **प्रक्षेपक:** GSLV-F16.
- **उद्दिष्ट:** दर १२ दिवसांनी संपूर्ण पृथ्वीचे हाय-रेझोल्यूशन मॅपिंग करणे.
- **वैशिष्ट्ये:** यात दोन फ्रिक्वेन्सी आहेत - L-band (NASA) आणि S-band (ISRO).
- **उपयोग:** किनारपट्टीचे निरीक्षण, बर्फाचे आवरण बदलणे, आपत्ती व्यवस्थापन आणि पृथ्वीय जल नकाशांकन.

अॅक्सिऑम-४ (Axiom-4) मोहीम आणि भारत

- **स्वरूप:** खाजगी कू अंतराळ मोहीम (SpaceX Falcon-9 द्वारे ISS कडे).
- **प्रक्षेपण:** २५ जून २०२५.
- **भारतीय सहभाग:** शुभांशु शुक्ला (पायलट). ते ISS वर जाणारे पहिले भारतीय ठरले आहेत.
- **बॅकअप अंतराळवीर:** ग्रुप कॅप्टन प्रशांत नायर.
- **विशेष प्रयोग:** शुभांशु शुक्ला ISS वर 'Myogenesis' (सूक्ष्म गुरुत्वाकर्षणात स्नायू तंतूंची निर्मिती) हा प्रयोग करणार आहेत.

शुभांशु शुक्ला – मुख्य तथ्ये:

- राकेश शर्मा (१९८४) यांच्यानंतर अंतराळात जाणारे दुसरे भारतीय.
- जगातील ६३४ वे अंतराळवीर.
- जन्म: लखनऊ (उत्तर प्रदेश).
- अनुभव: Su-30 MKI आणि मिग-२९ सारख्या लढाऊ विमानांचा २०००+ तास उड्डाण अनुभव.

महत्त्वाच्या आंतरराष्ट्रीय अंतराळ मोहिमा (२०२५)

- **TRACERS मिशन (NASA):** २३ जुलै २०२५ रोजी दोन समान उपग्रह (ट्विन सॅटेलाइट्स) पृथ्वीच्या चुंबकीय क्षेत्रातील 'Magnetic Reconnection' अभ्यासण्यासाठी प्रक्षेपित केले जाणार आहेत.
- **GOSAT-GW (जपान):** हरितगृह वायू आणि जलचक्राचे निरीक्षण करण्यासाठी २९ जून २०२५ रोजी H-2A रॉकेटद्वारे प्रक्षेपण.

उपग्रह सांख्यिकी आणि व्यावसायिक घडामोडी

- **सक्रिय उपग्रह संख्या (जून २०२५):** पृथ्वीभोवती सुमारे १२,९५२ सक्रिय उपग्रह आहेत.
 - प्रथम: अमेरिका (८,५३०)
 - सातवा: भारत (१३६)
- **SSLV तंत्रज्ञान हस्तांतरण:** ISRO ने आपले Small Satellite Launch Vehicle (SSLV) तंत्रज्ञान HAL (हिंदुस्थान एरोनॉटिक्स लिमिटेड) कडे ₹५११ कोटींच्या कराराने हस्तांतरित केले आहे.

खगोल शिक्षण आणि यश

- **मिनी प्लॅनेटेरियम (लेह):** १५ जून २०२५ रोजी लडाखमधील लेह येथे अर्थमंत्री निर्मला सीतारामन यांनी खगोल पर्यटनाला चालना देण्यासाठी तारंगणाचे उद्घाटन केले.
- **CBSE शाळेचा पराक्रम:** कलबुर्गी (कर्नाटक) येथील S.R.N. मेहता स्कूलच्या ११ विद्यार्थ्यांनी NASA च्या 'Space Settlement Design Contest 2025' मध्ये 'IRA' (सस्टेनेबल स्पेस कॉलनी) प्रकल्पासाठी जागतिक स्तरावर प्रथम क्रमांक पटकावला.

१. चीनच्या महत्त्वाकांक्षी अंतरिक्ष मोहिमा (२०२५)

- **Tianwen-2 मिशन:** चीनची ही पहिली Asteroid Sample Return मोहीम आहे. २८ मे २०२५ रोजी याचे प्रक्षेपण झाले. हे यान 'Kamo' oalewa' या लघुग्रहावरून नमुने घेऊन २०२७ मध्ये पृथ्वीवर परतेल.
- **Zhangheng 1-02 (CSES-2):** भूकंप आणि अवकाशीय विद्युतीय घटनांच्या निरीक्षणासाठी चीनने हा उपग्रह Long March-2D रॉकेटद्वारे प्रक्षेपित केला.
- **Shijian-26:** हे एक 'ऑप्टिकल रिमोट सेन्सिंग' उपग्रह असून याची निर्मिती हार्विन इन्स्टिट्यूट ऑफ टेक्नॉलॉजीने केली आहे.

जागतिक अंतरिक्ष विशेष घडामोडी

- **सूर्याच्या ध्रुवांचे पहिले छायाचित्र:** ESA (युरोप) आणि NASA च्या Solar Orbiter यानाने ११ जून २०२५ रोजी सूर्याच्या उत्तर आणि दक्षिण दोन्ही ध्रुवांचे पहिले स्पष्ट छायाचित्र टिपून इतिहास रचला.
- **Dror-1 उपग्रह (इझ्रायल):** इझ्रायलचा पहिला पूर्णतः सरकारी निधीतून विकसित झालेला संप्रेषण (Communication) उपग्रह १४ जुलै २०२५ रोजी SpaceX च्या Falcon-9 रॉकेटद्वारे प्रक्षेपित करण्यात आला.
- **SWOT उपग्रह:** NASA आणि फ्रान्सच्या CNES यांच्या या उपग्रहाने 'KaRIn' उपकरणाद्वारे नद्यांमधील पुराच्या लाटांची उंची आणि वेग मोजण्याचे तंत्र यशस्वीरीत्या वापरले आहे.

भारतीय अंतरिक्ष घडामोडी आणि संस्था

- **EOS-09 मोहीम अपयश:** १८ मे २०२५ रोजी ISRO ची ही १०१ वी मोहीम PSLV-C61 रॉकेटच्या तिसऱ्या टप्प्यात तांत्रिक बिघाड (चेंबर प्रेशर कमी होणे) झाल्यामुळे अपयशी ठरली.
- **कोडेकनाल वेधशाळा (१२५ वर्षे):** तमिळनाडूतील या ऐतिहासिक वेधशाळाने १७ मे २०२५ रोजी आपली १२५ वर्षे पूर्ण केली. यानिमित्त भारतीय टपाल विभागाने विशेष स्मारक टपाल तिकीट जारी केले.

- **आंध्र प्रदेश सरकार-SHAR करार:** उपग्रह डेटाचा वापर करून हवामान अंदाज अधिक अचूक करण्यासाठी (AWAR-E प्लॅटफॉर्म) आंध्र प्रदेश सरकारने सतीश धवन अंतराळ केंद्रासोबत ५ वर्षांचा करार केला आहे.

ऐतिहासिक आणि भावी अंतराळवीर

- **जान्हवी डोंगे:** आंध्र प्रदेशातील जान्हवी डोंगे या NASA चा 'आंतरराष्ट्रीय हवाई व अंतराळ कार्यक्रम' पूर्ण करणाऱ्या पहिल्या भारतीय महिला ठरल्या आहेत. त्यांचे पुढील ध्येय २०२९ मधील शनीचा उपग्रह 'Titan' मोहिमेत सहभागी होणे हे आहे.
- **GRAIL मिशन (NASA):** चंद्राच्या अंतर्गत संरचनेचा आणि गुरुत्वाकर्षण क्षेत्राचा अभ्यास करण्यासाठी NASA ने राबवलेले हे एक महत्त्वाचे हाय-रेझोल्यूशन मॅपिंग मिशन आहे.

जागतिक अंतरिक्ष उपक्रम (Global Space Ventures)

- **Starlink आफ्रिका विस्तार:** एलॉन मस्क यांच्या स्टारलिनकने आफ्रिकेत सॅटेलाइट इंटरनेट सेवा देण्यासाठी Airtel Africa सोबत सहकार्य केले आहे.
- **जपानचे पुनर्वापरयोग्य रॉकेट:** १७ जून २०२५ रोजी जपानच्या Honda कंपनीने आपल्या पहिल्या पुनर्वापरयोग्य (Reusable) रॉकेटची यशस्वी चाचणी केली.
- **चीनची AI तुकडी:** जगातील पहिली AI-संचालित उपग्रह तुकडी (Satellite Constellation) चीनने यशस्वीरीत्या प्रक्षेपित केली आहे.

महत्त्वाच्या अंतराळ वेधशाळा (Space Observatories)

- **Hubble Space Telescope:** ही नासा (NASA) आणि युरोपियन अंतराळ संस्था (ESA) यांची संयुक्त मोहीम आहे.
- **IXPE:** नासा आणि इटालियन अंतराळ संस्था यांची क्ष-किरण ध्रुवीकरण मोजणारी संयुक्त मोहीम.
- **Chandra X-ray Observatory:** ही केवळ अमेरिकेची (NASA) महत्त्वाची क्ष-किरण वेधशाळा आहे.

भारतीय अंतराळ आणि तंत्रज्ञान घडामोडी

- **Quantum Entanglement:** जून २०२५ मध्ये DRDO आणि IIT दिल्ली यांनी १ किमीपेक्षा जास्त अंतरावर सुरक्षित संदेश प्रणाली विकसित केली. (QBER <७% आणि सुरक्षित की रेट ~२४० bps).
- **TM2Space (हैदराबाद):** ही कंपनी भारतातील पहिला 'Data Compute' उपग्रह प्रक्षेपित करण्याची योजना आखत आहे.
- **Starwing Aerospace:** जुलै २०२५ मध्ये IISc बेंगळूरु येथे या स्टार्टअपद्वारे भारतातील पहिल्या हायड्रोजन-ऑक्सिजन प्रोपल्शन इंजिनची यशस्वी चाचणी घेण्यात आली.

ISS (आंतरराष्ट्रीय अंतराळ स्थानक) वरील विशेष तथ्ये

- **शुभांशु शुक्ला संवाद:** ISS वर असताना भारतीय अंतराळवीर शुभांशु शुक्ला यांनी विद्यार्थ्यांशी संवाद साधण्यासाठी Ham Radio चा वापर केला.
- **स्नेहबंध आणि खेळ:** ISS वर मनोरंजनासाठी 'पांढरा हंस' (White Swan - Joy) हा खेळ खेळला गेला.
- **ISS वरील शेती:** अंतराळात संशोधनाचा भाग म्हणून मूग आणि मेथी यांचे पेट्री डिशमध्ये यशस्वीरीत्या फोटो आणि नमुने घेण्यात आले.

नेमणुका

राष्ट्रीय महत्त्वाच्या नेमणुका

- **अभिजात शेट (अध्यक्ष, NMC):** केंद्रीय मंत्रिमंडळाने त्यांची राष्ट्रीय वैद्यकीय आयोगाच्या (NMC) अध्यक्षपदी नियुक्ती केली आहे. त्यांनी डॉ. सुरेश गंगाधर यांची जागा घेतली.
- **सोनाली मिश्रा (महासंचालक, RPF):** रेल्वे संरक्षण दलाच्या (RPF) पहिल्या महिला महासंचालक म्हणून त्यांची नियुक्ती झाली आहे. त्या १९९३ बॅचच्या IPS अधिकारी आहेत. (कार्यकाल: ३१ ऑक्टोबर २०२६ पर्यंत).
- **पराग जैन (प्रमुख, RAW):** १ जुलै २०२५ पासून पराग जैन यांनी भारताच्या 'रा' (RAW) या गुप्तचर संस्थेचे प्रमुख म्हणून पदभार स्वीकारला आहे. ते पंजाब कॅडरचे (१९८९ बॅच) IPS अधिकारी आहेत.
- **नितीन गुप्ता (अध्यक्ष, NFRA):** राष्ट्रीय वित्तीय अहवाल प्राधिकरणाचे (NFRA) अध्यक्ष म्हणून त्यांची ३ वर्षासाठी नियुक्ती झाली आहे. यापूर्वी ते CDBT चे अध्यक्ष होते.

आर्थिक आणि संस्थात्मक नेमणुका

- **टी. व्ही. शंकर (उपगव्हर्नर, RBI):** ७ जून २०२५ रोजी त्यांची आरबीआयच्या उपगव्हर्नरपदी नियुक्ती झाली. सोबतच ते १६ व्या वित्त आयोगाचे अर्धवेळ सदस्य म्हणूनही कार्यरत आहेत.
- **भानु प्रताप शर्मा (अध्यक्ष, FSIB):** वित्तीय सेवा संस्था ब्युरोच्या (FSIB) अध्यक्षपदी त्यांच्या कार्यकाळाला ३० जून २०२६ पर्यंत मुदतवाढ देण्यात आली आहे. ही संस्था सार्वजनिक बँकांच्या MD/CEO पदासाठी शिफारस करते.
- **एस. महेंद्र देव (अध्यक्ष, EAC-PM):** पंतप्रधानांच्या आर्थिक सल्लागार परिषदेचे (EAC-PM) अध्यक्ष म्हणून त्यांची निवड झाली आहे. ते ग्रामीण विकास आणि कृषी क्षेत्रातील तज्ज्ञ आहेत.

आंतरराष्ट्रीय नेमणुका

- **झोउ जियायी (अध्यक्ष, AIIB):** आशियाई पायाभूत गुंतवणूक बँकेच्या (AIIB) पहिल्या महिला अध्यक्षा म्हणून त्यांची निवड झाली आहे. (कार्यकाल: १६ जानेवारी २०२६ पासून ५ वर्षे).
 - **AIIB माहिती:** भारत हा या बँकेचा संस्थापक सदस्य आणि दुसरा सर्वात मोठा भागधारक (७.५८%) आहे.
- **अॅनालेना बेअरबॉक (अध्यक्ष, UNGA):** जर्मनीच्या अॅनालेना बेअरबॉक यांची संयुक्त राष्ट्र महासभेच्या (UNGA) अध्यक्षापदी निवड झाली आहे. त्या UNGA च्या इतिहासातील पाचव्या महिला अध्यक्षा आहेत.
 - **महत्त्वाची टीप:** विजयलक्ष्मी पंडित या UNGA च्या पहिल्या महिला अध्यक्षा (१९५३-५४) होत्या.

महत्त्वाच्या संस्था आणि त्यांचे संक्षिप्त तपशील

संस्था	स्थापना	मुख्यालय	मुख्य उद्देश / घोषवाक्य
NMC	२०२०	नवी दिल्ली	वैद्यकीय शिक्षण आणि व्यावसायिक मानकांचे नियमन.
RPF	१९५७	नवी दिल्ली	रेल्वे सुरक्षा; बोधवाक्य: "यशो लभस्व"
RAW	१९६८	नवी दिल्ली	परराष्ट्र गुप्तचर संस्था; घोषवाक्य: "धर्मो रक्षति रक्षितः"
AIIB	२०१६	बीजिंग, चीन	आशियातील पायाभूत सुविधांसाठी गुंतवणूक.

१६ वा वित्त आयोग (Quick Facts)

- **अध्यक्ष:** अरविंद पनगडिया.
- **सचिव:** ऋत्विक् पांडे.
- **अंमलबजावणी:** १ एप्रिल २०२६ पासून (५ वर्षासाठी).
- **कार्य:** केंद्र आणि राज्यांमधील कर वाटपाचे सूत्र ठरवणे.

राष्ट्रीय आर्थिक आणि नियामक नेमणुका

- **शिवसुन्नमण्यम रमण (अध्यक्ष, PFRDA):** २० जून २०२५ रोजी त्यांनी 'पेन्शन फंड नियामक व विकास प्राधिकरणा'च्या (PFRDA) अध्यक्षपदाचा कार्यभार स्वीकारला. (कार्यकाल: ५ वर्षे किंवा वय ६५).
- **अजय सेठ (अध्यक्ष, IRDAI):** भारतीय विमा नियामक व विकास प्राधिकरणाच्या (IRDAI) अध्यक्षपदी त्यांची नियुक्ती झाली आहे. ते १९८७ बॅचचे कर्नाटक कॅडरचे IAS अधिकारी आहेत.
- **संजीव कुमार (MD & CEO, GIFT City):** गांधीनगर येथील गुजरात इंटरनॅशनल फायनान्स टेक-सिटी (GIFT City) च्या व्यवस्थापकीय संचालकपदी त्यांची नियुक्ती झाली आहे.
 - GIFT City तध्ये: हे साबरमती नदीकाठी वसलेले भारतातील पहिले 'Greenfield Smart City' आहे.
- **साहिल किनी (CEO, RBIH):** रिझर्व्ह बँक इनोव्हेशन हब (RBIH) या आरबीआयच्या उपकंपनीच्या मुख्य कार्यकारी अधिकारीपदी त्यांची निवड झाली आहे.

कॉर्पोरेट क्षेत्रातील ऐतिहासिक नेमणुका

- **प्रिया नायर (CEO, HUL):** हिंदुस्तान युनिलिव्हर लिमिटेडच्या (HUL) १२ वर्षांच्या इतिहासातील त्या पहिल्या महिला CEO आणि व्यवस्थापकीय संचालक ठरल्या आहेत.
- **सविहा खान (COO, Apple):** मूळच्या उत्तर प्रदेशातील (मुरादाबाद) असलेल्या सविहा खान यांची अॅपल (Apple) कंपनीच्या 'चीफ ऑपरेटिंग ऑफिसर' (COO) पदी नियुक्ती झाली आहे.
- **लिनडा याकारिनो (X - राजीनामा):** एलन मस्क यांच्या 'X' (पूर्वीचे Twitter) कंपनीच्या CEO लिनडा याकारिनो यांनी १ जुलै २०२५ रोजी आपल्या पदाचा राजीनामा दिला.

आंतरराष्ट्रीय राजकीय आणि वित्तीय घडामोडी

- **गीता गोपीनाथ (IMF - राजीनामा):** आंतरराष्ट्रीय नाणेनिधीच्या (IMF) उपव्यवस्थापकीय संचालक गीता गोपीनाथ यांनी २१ जुलै २०२५ रोजी राजीनामा जाहीर केला. त्या २०१९ मध्ये मुख्य अर्थतज्ज्ञ म्हणून रुजू झाल्या होत्या.
- **युलिया स्विरीडेको (पंतप्रधान, युक्रेन):** युक्रेनच्या १९ व्या पंतप्रधान म्हणून त्यांची नियुक्ती झाली आहे. त्या यापूर्वी अर्थमंत्री म्हणून कार्यरत होत्या.
- **डॉ. जेनिफर गीरलिंग्स-सायमन्स (राष्ट्राध्यक्ष, सुरिनाम):** दक्षिण अमेरिकेतील सुरिनाम देशाच्या पहिल्या महिला राष्ट्राध्यक्ष म्हणून त्यांची ६ जुलै २०२५ रोजी निवड झाली.
- **ऋषी सुनक (सल्लागार, Goldman Sachs):** ब्रिटनचे माजी पंतप्रधान ऋषी सुनक यांनी अमेरिकन गुंतवणूक बँक 'गोल्डमन सॅक्स'मध्ये सल्लागार म्हणून प्रवेश केला आहे.

शिक्षण, संरक्षण आणि सामाजिक क्षेत्र

- **उमा कंजीलाल (कुलगुरू, IGNOU):** इंदिरा गांधी राष्ट्रीय मुक्त विद्यापीठाच्या (IGNOU) पहिल्या महिला कुलगुरू होण्याचा मान त्यांना मिळाला आहे.

- **आस्था पुनिया (भारतीय नौदल):** मेरठच्या आस्था पुनिया यांची नौदलातील पहिली महिला 'Fighter Stream' अधिकारी म्हणून निवड झाली आहे. त्यांना 'Wings of Gold' या सन्मानाने गौरविण्यात आले.
- **दीपक बागला (संचालक, AIM):** नीती आयोगाच्या अंतर्गत असलेल्या 'अटल इनोव्हेशन मिशन'चे (AIM) संचालक म्हणून त्यांची नियुक्ती झाली आहे.
- **सुकन्या सोनवणे (युथ पीस अॅम्बेसेडर):** 'कॉमनवेलथ युथ पीस अॅम्बेसेडर नेटवर्क' (CYPAN) तर्फे त्यांची शांतता दूत म्हणून निवड झाली आहे.

महत्त्वाच्या संस्थांचे 'Static' तपशील:

संस्था	स्थापना	मुख्यालय	मुख्य कार्य
PFRDA	२००३ (२०१४ वैधानिक)	नवी दिल्ली	NPS आणि पेन्शन क्षेत्राचे नियमन.
IRDAI	१९९९	हैदराबाद	विमा क्षेत्राचे नियमन आणि विकास.
GIFT City	२०१५	गांधीनगर	आंतरराष्ट्रीय वित्तीय सेवा केंद्र.
AIM	२०१६	नवी दिल्ली	नवोन्मेष आणि उद्योजकतेला प्रोत्साहन.

राष्ट्रीय महत्त्वाच्या नेमणुका (भारत)

- **राजेश कुमार (मुख्य सचिव, महाराष्ट्र):** ३० जून २०२५ रोजी त्यांनी महाराष्ट्राच्या मुख्य सचिवपदाचा कार्यभार स्वीकारला. (१९८८ बॅचचे IAS अधिकारी).
- **रवि अग्रवाल (अध्यक्ष, CBDT):** केंद्रीय प्रत्यक्ष कर मंडळाच्या अध्यक्षपदी त्यांच्या कार्यकाळाला ३० जून २०२६ पर्यंत मुदतवाढ देण्यात आली आहे.
- **अनुराधा ठाकूर (सचिव, DEA):** केंद्रीय आर्थिक व्यवहार विभागाच्या (DEA) पहिल्या महिला सचिव म्हणून त्यांची जुलै २०२५ मध्ये नियुक्ती झाली.
- **तपन कुमार डेका (संचालक, IB):** इंटेलिजन्स ब्युरोच्या (IB) संचालकपदी त्यांना १ वर्षाची मुदतवाढ देण्यात आली आहे. (IB ची स्थापना: १८८७).
- **यशस्वी सोलंकी (ADC, राष्ट्रपती):** राष्ट्रपती द्रौपदी मुर्मू यांच्या 'Aide-de-Camp' (लष्करी सहाय्यक) म्हणून त्यांची नियुक्ती झाली. प्रोटोकॉल आणि कार्यक्रम समन्वयाची महत्त्वाची जबाबदारी त्यांच्यावर असेल.

आंतरराष्ट्रीय क्रीडा आणि संस्थात्मक नेमणुका

- **क्रिस्टी कोव्हेन्ट्री (अध्यक्ष, IOC):** आंतरराष्ट्रीय ऑलिंपिक समितीच्या पहिल्या महिला आणि पहिल्या आफ्रिकन अध्यक्ष म्हणून त्यांची २३ जून २०२५ रोजी निवड झाली. (देश: झिम्बाब्वे).
- **संजोग गुप्ता (CEO, ICC):** ७ जुलै २०२५ रोजी आंतरराष्ट्रीय क्रिकेट परिषदेच्या (ICC) ७ व्या मुख्य कार्यकारी अधिकारी पदी त्यांची नियुक्ती करण्यात आली.
- **सुधांशु मित्तल (अध्यक्ष, KKFI):** भारतीय खो-खो महासंघाच्या (KKFI) अध्यक्षपदी त्यांची पुनर्नियुक्ती झाली आहे.
- **सिदी ओल्ड ताह (अध्यक्ष, AfDB):** आफ्रिकन विकास बँकेच्या अध्यक्षपदी त्यांची ५ वर्षासाठी निवड झाली आहे. (मुख्यालय: अबीजान, आयव्हेरी कोस्ट).

भारतीय वंशाचे जागतिक नेतृत्व

- अनंत चंद्रकासन (Provost, MIT): अमेरिकेतील जगप्रसिद्ध 'मॅसॅच्युसेट्स इन्स्टिट्यूट ऑफ टेक्नॉलॉजी' (MIT) चे पहिले भारतीय वंशाचे प्रोव्होस्ट (Provost) म्हणून त्यांची नियुक्ती झाली.
- डॉ. श्रीनिवास मुक्कमला (अध्यक्ष, AMA): अमेरिकन मेडिकल असोसिएशनच्या (AMA) १८० वर्षांच्या इतिहासातील ते पहिले भारतीय वंशाचे अध्यक्ष ठरले आहेत.
- अरुणाभ घोष (विशेष दूत, COP30): ब्राझीलमध्ये होणाऱ्या COP30 हवामान परिषदेसाठी त्यांची दक्षिण आशियाचे राजदूत म्हणून निवड झाली आहे.

ऐतिहासिक महिला नेतृत्व (जागतिक)

- ब्लेअर मेट्रेवेली (प्रमुख, MI6): ब्रिटनची गुप्तचर संस्था 'MI6' च्या पहिल्या महिला प्रमुख म्हणून त्यांची नियुक्ती झाली आहे.
- कौशिया चौधरी (पाकिस्तान): बलुचिस्तानमधील अल्पसंख्याक हिंदू समाजातील पहिली महिला असिस्टंट कमिशनर (AC) होण्याचा मान त्यांनी मिळवला.
- सुसान ले (ऑस्ट्रेलिया): लिबरल पार्टीच्या ८० वर्षांच्या इतिहासातील त्या पहिल्या महिला नेत्या ठरल्या आहेत.

न्यायव्यवस्था आणि इतर

- न्या. बेला एम. त्रिवेदी (निवृत्ती): सर्वोच्च न्यायालयाच्या ११ व्या महिला न्यायाधीश न्या. बेला त्रिवेदी १६ मे २०२५ रोजी सेवानिवृत्त झाल्या.
- राम मोहन एम. के. (संचालक, MPEDA): समुद्री उत्पादने निर्यात विकास प्राधिकरणाच्या (MPEDA) संचालकपदी त्यांची नियुक्ती झाली. (मुख्यालय: कोची).

महत्त्वाच्या संस्थांचे 'Static' तपशील:

संस्था	स्थापना	मुख्यालय	नोडल मंत्रालय
IB	१८८७	नवी दिल्ली	गृह मंत्रालय
CBDT	१९६४	नवी दिल्ली	वित्त मंत्रालय
AfDB	१९६४	अबीजान	-
MPEDA	१९७२	कोची	वाणिज्य व उद्योग मंत्रालय

राष्ट्रीय महत्त्वाच्या नेमणुका (भारत)

- डॉ. अजय कुमार (अध्यक्ष, UPSC): मे २०२५ मध्ये त्यांची केंद्रीय लोकसेवा आयोगाच्या अध्यक्षपदी नियुक्ती झाली. ते १९८५ बॅचचे केरळ कॅडरचे IAS अधिकारी असून त्यांनी यापूर्वी देशाचे संरक्षण सचिव (२०१९-२०२२) म्हणून कार्य केले आहे.
- न्या. सूर्यकांत (कार्यकारी अध्यक्ष, NALSA): सर्वोच्च न्यायालयाचे दुसरे ज्येष्ठ न्यायमूर्ती न्या. सूर्यकांत यांची राष्ट्रीय कायदेशीर सेवा प्राधिकरणाच्या (NALSA) अध्यक्षपदी निवड झाली. गरिबांना मोफत कायदेशीर मदत देणे हे या संस्थेचे मुख्य उद्दिष्ट आहे.
- एअर मार्शल नर्मदेश्वर तिवारी: २ मे २०२५ रोजी त्यांनी भारतीय वायुसेनेचे 'उपप्रमुख' (Vice Chief of Air Staff) म्हणून पदभार स्वीकारला. त्यांच्याकडे ३६०० तासांहून अधिक उड्डाण अनुभव आहे.
- आलोक जोशी (अध्यक्ष, NSAB): राष्ट्रीय सुरक्षा सल्लागार मंडळाच्या (NSAB) अध्यक्षपदी माजी राॅ (RAW) प्रमुख आलोक जोशी यांची नियुक्ती झाली आहे.
- ले. जनरल दिनेश सिंह राणा: अंदाज-निकोबार कमांडचे (CINCAN) नवीन कमांडर-इन-चीफ म्हणून त्यांनी पदभार स्वीकारला.

आंतरराष्ट्रीय राजकीय नेमणुका

- पंतप्रधान लॉरेन्स वॉग (सिंगापूर): सिंगापूरचे नवीन पंतप्रधान म्हणून त्यांनी शपथ घेतली. यापूर्वी त्यांनी देशाचे अर्थमंत्री म्हणून जबाबदारी सांभाळली होती.
- अनीता आनंद (परराष्ट्र मंत्री, कॅनडा): मूळ भारतीय वंशाच्या अनीता आनंद यांची कॅनडाच्या परराष्ट्र मंत्री पदी नियुक्ती करण्यात आली आहे.
- पोप लिओ चौदावे (Pope Leo XIV): ८ मे २०२५ रोजी त्यांची २६७ वे पोप म्हणून निवड झाली. ते व्हॅटिकन सिटीच्या इतिहासातील पहिले अमेरिकन पोप ठरले आहेत.
- लुईस मॉन्टेनेग्रो (पोर्तुगाल): पोर्तुगालच्या पंतप्रधानपदी त्यांची पुनर्नियुक्ती करण्यात आली आहे.
- ली जे-म्युंग: दक्षिण कोरियाचे नवीन राष्ट्राध्यक्ष म्हणून त्यांची निवड झाली आहे.

कॉर्पोरेट आणि तांत्रिक क्षेत्रातील नेमणुका

- तेजपाल भाटिया (CEO, Axiom Space): अमेरिकेतील प्रसिद्ध अंतराळ संशोधन कंपनी 'Axiom Space' च्या मुख्य कार्यकारी अधिकारीपदी तेजपाल भाटिया यांची नियुक्ती झाली.
- अरुण श्रीनिवास (MD, Meta India): १ जुलै २०२५ पासून ते 'मेटा इंडिया' (Facebook, WhatsApp, Instagram ची पालक कंपनी) चे व्यवस्थापकीय संचालक म्हणून कार्य पाहणार आहेत.
- संदीप सूद: पश्चिम आफ्रिकेतील 'गिनी' या देशात भारताचे नवीन राजदूत म्हणून त्यांची नियुक्ती झाली.
- अमिताभ कांत: नीती आयोगाचे माजी CEO अमिताभ कांत यांची 'Fairfax Financial Holdings' मध्ये वरिष्ठ सल्लागार म्हणून निवड झाली.

वन-लाइनर उजळणी (Quick Revision)

- अनिल कुंबळे: कर्नाटक वन विभागाचे 'ब्रँड अॅम्बेसेडर'.
- रिंकू सिंह: उत्तर प्रदेशचा 'ब्रँड स्पोर्ट्स अॅम्बेसेडर' (BSA).
- आमिर खान: मेलबर्न येथील 'इंडियन फिल्म फेस्टिव्हल' (IFFM २०२५) चे प्रमुख पाहुणे.
- डॉ. समीर व्ही. कामत: DRDO च्या अध्यक्षपदी त्यांना मुदतवाढ देण्यात आली आहे.
- चंद्रशेखर रेड्डी: तेलंगणाचे मुख्य माहिती आयुक्त.

महत्त्वाच्या संस्थांचे 'Static' तपशील:

संस्था	स्थापना	मुख्यालय	स्वरूप / कार्य
UPSC	१९२६	नवी दिल्ली	घटनात्मक संस्था (कलम ३१५-३२३)
NALSA	१९९५	नवी दिल्ली	मोफत कायदेशीर सेवा प्रदान करणे.
NSAB	१९९८	नवी दिल्ली	राष्ट्रीय सुरक्षेवर पंतप्रधानांना सल्ला देणे.
RAW	१९६८	नवी दिल्ली	भारताची परराष्ट्र गुप्तचर संस्था.

राजकीय क्षेत्रातील व्यक्ती

विजय रुपाणी (गुजरातचे माजी मुख्यमंत्री)

- निधन: १२ जून २०२५ (एअर इंडिया विमान अपघातात).
- विशेष: बलवंतराय मेहता यांच्यानंतर अपघातात मृत्यू झालेले गुजरातचे दुसरे माजी मुख्यमंत्री.
- राजकीय प्रवास: २०१६ ते २०२१ या काळात गुजरातचे १६ वे मुख्यमंत्री. त्यापूर्वी राज्यसभा सदस्य आणि राज्य मंत्रिमंडळात मंत्री म्हणून कार्य.

- **जन्म:** रंगून, म्यानमार (१९६० मध्ये कुटुंबाचे गुजरातमध्ये स्थलांतर).
- **सुखदेव सिंह ढींडसा (पंजाब)**
- **निधन:** २८ मे २०२५.
- **राजकीय कारकीर्द:** वाजपेयी सरकारमध्ये क्रीडा, रसायने व खते मंत्री. लोकसभा आणि राज्यसभेचे दीर्घकाळ सदस्य.
- **पुरस्कार:** २०१९ मध्ये पद्मभूषण (डिसेंबर २०२० मध्ये शेतकरी आंदोलनादरम्यान हा पुरस्कार त्यांनी परत केला होता).

विज्ञान आणि तंत्रज्ञान

एम. आर. श्रीनिवासन (प्रख्यात अणुशास्त्रज्ञ)

- **ओळख:** भारताच्या अणुऊर्जा कार्यक्रमाचे आधारस्तंभ.
- **निधन:** २० मे २०२५.
- **योगदान:** होमी भाभा यांच्यासह भारतातील पहिल्या अणुसंशोधन प्रकल्पात सहभाग. NPCIL (भारतीय अणुऊर्जा महामंडळ) चे संस्थापक-अध्यक्ष.
- **सन्मान:** पद्मश्री (१९८४), पद्मभूषण (१९९०) आणि पद्मविभूषण (२०१५).

एटियेन-एमिल बोउलियू (फ्रेंच जैवरसायनतज्ञ)

- **विशेष:** RU-486 (मिफेप्रिस्टोन) या गर्भपात गोळीचे जनक म्हणून ओळखले जातात.

कला आणि संस्कृती

मंगला मूर्ती (कथक नृत्यांगना)

- **निधन:** १६ जून २०२५.
- **घराणे:** जयपूर घराण्याच्या पंडित दुर्गालाल यांच्या शिष्या.
- **पुरस्कार:** संगीत नाटक अकादमी पुरस्कार (२०१९).

कोटा श्रीनिवास राव (अभिनेता)

- **ओळख:** ७५० हून अधिक चित्रपटांत काम केलेले प्रख्यात तेलुगू अभिनेते.
- **राजकीय:** १९९९-२००४ दरम्यान आंध्र प्रदेशचे आमदार.
- **पुरस्कार:** पद्मश्री (२०१५).

उद्योग आणि क्रीडा

फ्रेडरिक डब्ल्यू. स्मिथ (FedEx संस्थापक)

- **ओळख:** जगातील प्रसिद्ध कुरिअर कंपनी FedEx चे संस्थापक आणि अध्यक्ष.
- **निधन:** २१ जून २०२५.

दिलीप दोशी (क्रिकेटपटू)

- **ओळख:** भारताचे माजी फिरकी गोलंदाज. ३३ कसोटी सामन्यांत प्रतिनिधित्व.
- **निधन:** २३ जून २०२५ (लंडन).

पर्यावरण आणि समाज

वाल्मिक थापर (वन्यजीव संवर्धन)

- **ओळख:** व्याघ्र संवर्धन क्षेत्रातील अग्रणी.
- **संस्था:** १९८७ मध्ये रणथंभोर फाउंडेशनची स्थापना.
- **पुस्तके:** 'The Last Tiger', 'Living with Tigers' यांसह ३२ हून अधिक पुस्तकांचे लेखन.

रजोन घोष (विज्ञान संग्रहालय चळवळ)

- **ओळख:** भारतातील विज्ञान संग्रहालय चळवळीचे जनक.
- **संस्था:** NCSM (राष्ट्रीय विज्ञान संग्रहालय परिषद) चे संस्थापक महासंचालक.

- **पुरस्कार:** पद्मभूषण (२००७).

आंतरराष्ट्रीय आणि इतर महत्त्वाचे

- **बिल अँटकिन्सन:** अँपलचे आरंभीचे डिझायनर; 'MacPaint' प्रोग्रामचे निर्माते.
- **उराय रेननी:** प्रीमियर लीगचे पहिले कृष्णवर्णीय रेफरी.
- **एडगार चाग्वा लुंगू:** झंबियाचे माजी राष्ट्राध्यक्ष (२०१५-२०२१).
- **मालिनी फोन्सेका:** श्रीलंकेच्या महान अभिनेत्री; CNN ने 'आशियातील २५ महान अभिनेत्री'मध्ये समावेश केला होता.

महत्त्वाच्या संस्थांचे 'Static' तपशील:

संस्था	स्थापना	मुख्यालय	मुख्य कार्य
NPCIL	१९८७	मुंबई	अणुऊर्जा निर्मिती.
NCSM	१९७८	कोलकाता	विज्ञान संग्रहालयांचे नियमन.
ABVP	१९४९	नवी दिल्ली	विद्यार्थी संघटना.

विज्ञान, क्रीडा आणि योग क्षेत्र

सुब्बन्ना अध्यक्ष (प्रख्यात जलचर शास्त्रज्ञ)

- **निधन:** १० मे २०२५.
- **ओळख:** भारताच्या 'नीळी क्रांती' (Blue Revolution) मध्ये प्रमुख योगदान.
- **विशेष:** ICAR (भारतीय कृषी संशोधन परिषद) चे प्रमुख होणारे ते पहिले बिगर पीक शास्त्रज्ञ होते.
- **पुरस्कार:** पद्मश्री (२०२२).

प्रा. सनी थॉमस (नेमबाजी प्रशिक्षक)

- **निधन:** ३० एप्रिल २०२५.
- **ओळख:** १९९३ ते २०१२ या काळात राष्ट्रीय नेमबाजी प्रशिक्षक. त्यांच्या काळात भारताने २००८ च्या बीजिंग ऑलिंपिकमध्ये ४ पदके जिंकली.
- **पुरस्कार:** द्रोणाचार्य पुरस्कार (२००९).

स्वामी शिवानंद (योगगुरू)

- **निधन:** ३ मे २०२५ (वाराणसी).
- **विशेष:** जगातील सर्वात वयोवृद्ध योगगुरूंमध्ये गणना. योग क्षेत्रातील योगदानासाठी त्यांना २०२२ मध्ये पद्मश्री प्रदान करण्यात आला होता.

राजकीय आणि सामाजिक क्षेत्र

गिरिजा व्यास (राजकारणी व कवयित्री)

- **निधन:** १ मे २०२५.
- **पदे:** राष्ट्रीय महिला आयोगाच्या अध्यक्षा (२००५-११). तसेच माजी केंद्रीय गृहनिर्माण आणि माहिती व प्रसारण मंत्री.
- **साहित्य:** त्या एक प्रसिद्ध कवयित्री होत्या.

के. व्ही. रवी (केरळ कार्यकर्ता)

- **निधन:** ४ मे २०२५.
- **ओळख:** केरळमधील सामाजिक कार्यात सक्रिय. त्यांना २०२२ मध्ये पद्मश्रीने सन्मानित करण्यात आले होते.

कला आणि चित्रपट क्षेत्र

शाजी एन. करुण (दिग्दर्शक-सिनेमॅटोग्राफर)

- **निधन:** २८ एप्रिल २०२५.
- **प्रसिद्ध चित्रपट:** 'Piravi' (१९८८) - या चित्रपटासाठी त्यांना कॅनस चित्रपट महोत्सवात 'कॅमेरा डी' ऑर' पुरस्कार मिळाला होता.

- विशेष: केरळ राज्य चित्रपट अकादमीचे ते पहिले अध्यक्ष होते.
- पुरस्कार: पद्मश्री (२०११).

वन-लाइनर उजळणी (निधन २०२५)

- दाजी पणशीकर: रामायण-महाभारतावर ललित लेखन करणारे प्रसिद्ध मराठी लेखक (६ जून २०२५).
- जोसे मुजिका: उरुवेचे माजी राष्ट्राध्यक्ष, जे आपल्या साध्या राहणीमानासाठी प्रसिद्ध होते (१३ मे २०२५).
- उस्ताद गुलाम नबी शाह: हस्ले बुलबुल म्हणून ओळखले जाणारे प्रसिद्ध काश्मीरी गायक (११ जून २०२५).
- नगुगी वा थिओंगो: केनियाचे जगप्रसिद्ध लेखक (२८ मे २०२५).
- विक्रम गायकवाड: प्रसिद्ध मराठी व हिंदी चित्रपट मेकअप कलाकार (मे २०२५).
- अब्दुल इस्माईल: स्विंगचा सुलतान म्हणून ओळखले जाणारे दिग्गज क्रिकेटपटू.
- एन. थिप्पन्ना: कर्नाटक विधान परिषदेचे माजी सभापती (११ जुलै २०२५).
- बिस्मिल्ला जान शिनवारी: अफगाणिस्तानचे प्रसिद्ध आंतरराष्ट्रीय क्रिकेट पंच.

महत्त्वाच्या संस्थांचे 'Static' तपशील:

संस्था	स्थापना	मुख्यालय	मुख्य कार्य
ICAR	१९२९	नवी दिल्ली	कृषी संशोधन आणि शिक्षण.
राष्ट्रीय महिला आयोग	१९९२	नवी दिल्ली	महिलांच्या हक्कांचे संरक्षण.
NCW बोधवाक्य	-	-	"नारी शक्ती, राष्ट्र शक्ती"

क्रिडा

विंबल्डन टेनिस स्पर्धा २०२५

- आवृत्ती: १३८ वी (जगातील सर्वात जुनी ग्रँडस्लॅम).
- पुरुष एकेरी विजेता: जॅनिक सिनर (इटली) - सिनरचे पहिले विंबल्डन आणि एकूण चौथे ग्रँडस्लॅम विजेतेपद.
- महिला एकेरी विजेती: इगा स्वियातेक (पोलंड) - विंबल्डन जिंकणारी पहिली पोलिश खेळाडू, तिचे हे सहावे ग्रँडस्लॅम आहे.
- विशेष: ही स्पर्धा लंडनमध्ये गवत (Grass) कोर्टवर खेळली जाते.

जागतिक कसोटी अजिंक्यपद (WTC) २०२५

- विजेता: दक्षिण आफ्रिका (पहिले विजेतेपद).
- उपविजेता: ऑस्ट्रेलिया.
- अंतिम सामना: लॉर्ड्स, लंडन (जून २०२५).
- सामनावीर: एडन मार्क्रम.
- कर्णधार: टेम्बा बावुमा. १९९८ नंतर दक्षिण आफ्रिकेची ही दुसरी ICC ट्रॉफी आहे.

ICC हॉल ऑफ फेम २०२५

- समावेश: ९ जून २०२५ रोजी एम. एस. धोनी यांचा समावेश.
- स्थान: या यादीत स्थान मिळवणारे धोनी ११ वे भारतीय खेळाडू ठरले आहेत.

- इतर खेळाडू: मॅथ्यू हेडन (ऑस्ट्रेलिया), हाशिम आमला (द. आफ्रिका), ग्रेम स्मिथ (द. आफ्रिका), डॅनियल व्हेटोरी (न्यूझीलंड), सना मीर (पाकिस्तान), सारा टेलर (इंग्लंड).

एम. एस. धोनी विशेष: ३ महत्त्वाच्या ICC ट्रॉफी जिंकणारे एकमेव कर्णधार (T20 WC 2007, ODI WC 2011, Champions Trophy 2013). मानद लेफ्टनंट कर्नल (भारतीय लष्कर).

इंडियन प्रीमियर लीग (IPL) २०२५

- आवृत्ती: १८ वी.
- विजेता: रॉयल चॅलेंजर्स बेंगळुरू (RCB) - बेंगळुरूचे पहिले विजेतेपद.
- उपविजेता: पंजाब किंग्ज.
- पुरस्कार:
 - मौल्यवान खेळाडू: सूर्यकुमार यादव (MI).
 - ऑरेंज कॅप (धावा): साई सुदर्शन (GT) - ७५९ धावा.
 - पर्पल कॅप (बळी): प्रसिद्ध कृष्णा (GT) - २५ विकेट्स.

फ्रेंच ओपन २०२५

- पुरुष एकेरी विजेता: कार्लोस अल्काराझ (स्पेन) - अल्काराझचे ५ वे ग्रँडस्लॅम विजेतेपद.
- महिला एकेरी विजेती: कोको गॉफ (अमेरिका) - तिचे पहिले फ्रेंच ओपन आणि एकूण दुसरे ग्रँडस्लॅम.
- विशेष: ही स्पर्धा पॅरिसमध्ये क्ले (Clay) कोर्टवर खेळली जाते.

आशियाई अॅथलेटिक्स अजिंक्यपद २०२५

- ठिकाण: गुमी, दक्षिण कोरिया.
- भारताची कामगिरी: एकूण २४ पदके (८ सुवर्ण, १० रौप्य, ६ कांस्य).
- पदकतालिका: भारत दुसऱ्या क्रमांकावर (चीन प्रथम).
- महत्त्वाचे: गुलवीर सिंगने १०,००० मीटर धावण्यात सुवर्णपदक पटकावले.

तुलनात्मक तक्ता: ग्रँडस्लॅम २०२५

स्पर्धा	पुरुष विजेता	महिला विजेती	कोर्ट
फ्रेंच ओपन	कार्लोस अल्काराझ	कोको गॉफ	क्ले (माती)
विंबल्डन	जॅनिक सिनर	इगा स्वियातेक	ग्रास (गवत)

१. आशियाई वेटलिफ्टिंग अजिंक्यपद २०२५

- ठिकाण: जियांगशान, चीन.
- अव्वल: चीन.
- विशेष: २०२६ ची आशियाई वेटलिफ्टिंग स्पर्धा आणि कॉमनवेल्थ वेटलिफ्टिंग स्पर्धा अहमदाबाद (गुजरात) येथे आयोजित केली जाणार आहे. भारतात यापूर्वी १९८२ मध्ये ही स्पर्धा झाली होती.

खेळो इंडिया उपक्रम २०२५

अ) खेळो इंडिया युवा स्पर्धा (७ वी आवृत्ती):

- यजमान: बिहार (पाटणा, राजगीर, गया, भागलपूर, बेगूसराय).
- विजेता: महाराष्ट्र (५८ सुवर्ण - एकूण १५८ पदके) प्रथम क्रमांकावर.
- विशेष: किक बॉक्सिंगचा प्रथमच समावेश करण्यात आला.

ब) खेळो इंडिया बीच गोम्स (पहिली आवृत्ती):

- ठिकाण: दीव.
- शुभंकर: पर्ल (डॉल्फिन).
- विजेता: मणिपूर (पदकतालिकेत महाराष्ट्र दुसऱ्या क्रमांकावर).

क) खेळो इंडिया वॉटर स्पोर्ट्स फेस्टिव्हल (पहिली आवृत्ती):

- ठिकाण: दल सरोवर, श्रीनगर (जम्मू-काश्मीर).
- खेळ: कायकिंग, कॅनोइंग, रोईंग, ड्रॅगन बोट आणि शिकारा रेस.

दिग्गज क्रिकेटपटूंची कसोटी निवृत्ती

रोहित शर्मा (निवृत्ती: ७ मे २०२५)

- ओळख: T20 विश्वचषक विजेता कर्णधार.
- विक्रम: वनडेमध्ये सर्वाधिक ३ द्विशतके, विश्वचषकात सर्वाधिक ७ शतके आणि आंतरराष्ट्रीय क्रिकेटमध्ये सर्वाधिक षटकार.
- पुरस्कार: खेलरत्न (२०२०), अर्जुन पुरस्कार (२०१५).

विराट कोहली (निवृत्ती: १२ मे २०२५)

- ७ मे रोजी रोहित शर्मानंतर १२ मे रोजी विराट कोहलीनेही कसोटी क्रिकेटमधून निवृत्ती जाहीर केली. (दोघांनी यापूर्वीच T20I मधून निवृत्ती घेतली होती).

इतर महत्त्वाच्या स्पर्धा

- आशियाई पॅरा तिरंदाजी (बीजिंग): भारत ९ पदकांसह (३ सुवर्ण) प्रभावी ठरला.
- दुर्द कप २०२५: आशियातील सर्वात जुनी फुटबॉल स्पर्धा. १३४ वी आवृत्ती ५ वेगवेगळ्या शहरांत पार पडली.
- उलानबातर ओपन (कुस्ती): भारत पदकतालिकेत दुसऱ्या क्रमांकावर (२१ पदके).
- सिंगापूर ओपन (बॅडमिंटन): पुरुष विजेता - कुनलावुत वितिदसर्न (थायलंड); महिला विजेती - चैन यू फेई (चीन).

जागतिक कसोटी अजिंक्यपद (WTC) - आगामी यजमान

ICC च्या सिंगापूर बैठकीत (जून २०२५) पुढील फायनलसाठी इंग्लंडची निवड करण्यात आली आहे:

- २०२७, २०२९, २०३१ - तिन्ही फायनल इंग्लंडमध्येच होतील.
- मागील स्थळे: साऊथम्प्टन (२०२१), ओव्हल (२०२३), लॉर्ड्स (२०२५).

पदकतालिका तुलना: खेळो इंडिया युवा स्पर्धा २०२५

क्रमांक	राज्य	सुवर्ण	एकूण पदके
१	महाराष्ट्र	५८	१५८
२	हरियाणा	३९	११७
३	राजस्थान	२४	६०

बुद्धिबळ (Chess) घडामोडी

- ८७ वे ग्रँडमास्टर: ११ जून २०२५ रोजी आर. हरिकृष्णा भारताचे ८७ वे बुद्धिबळ ग्रँडमास्टर बनले. (तामिळनाडूचे ३२ वे GM).
- आर. प्रज्ञानंद: उझबेकिस्तान चक मास्टर्स २०२५ मध्ये विजेतेपद. जागतिक क्रमवारीत सध्या चौथ्या क्रमांकावर.
- FIDE वर्ल्ड रॅपिड टीम चॅम्पियनशिप: लंडनमध्ये पार पडलेल्या या स्पर्धेत 'टीम MGD1' (भारत) विजयी. या टीमचे व्यवस्थापन पुणे येथून केले जाते.
- नॉर्वे बुद्धिबळ स्पर्धा: मॅनस कार्लसन विजेता, तर भारताचा डी. गुक्लेश तिसऱ्या स्थानावर राहिला.

कुस्ती आणि हॉकी (Wrestling & Hockey)

- U-17 आणि U-23 आशियाई कुस्ती (व्हिएतनाम): दोन्ही वयोगटांत भारतीय महिला संघ विजेता ठरला.
 - U-23 मध्ये प्रियांशी प्रजापत, रिना, सृष्टि आणि प्रिया यांनी सुवर्णपदके जिंकली.
- हॉकी इंडिया मास्टर्स चषक २०२५: चेन्नई येथे आयोजित.
 - महिला विजेता: ओडिशा (पंजाबचा पराभव).
 - पुरुष विजेता: तमिळनाडू (महाराष्ट्राचा पराभव).
- ललित उपाध्याय (निवृत्ती): ऑलिंपिक पदक विजेते भारतीय हॉकीपटू ललित उपाध्याय यांनी आंतरराष्ट्रीय हॉकीतून निवृत्ती जाहीर केली.

नेमबाजी आणि अॅथलेटिक्स (Shooting & Athletics)

- नीरज चोप्रा: पॅरिस डायमंड लीग २०२५ मध्ये ८८.१६ मीटर भालाफेक करून सुवर्णपदक पटकावले.
- रोहित रोहिल्ला: FISU वर्ल्ड युनिव्हर्सिटी गेम्समध्ये (जर्मनी) ५० मीटर रायफल प्रकारात सुवर्ण जिंकणारा पहिला भारतीय पुरुष.
- ISSF वर्ल्ड कप (म्युनिक): भारत पदकतालिकेत तिसऱ्या स्थानी (२ सुवर्ण, २ कांस्य).
 - सुवर्ण: सुरुची सिंह (१० मी. एअर पिस्तुल) आणि आर्या बोसे/अर्जुन बाबुता (मिश्र प्रकार).
- आर्मंड डुप्लांटिस (स्वीडन): पोल व्हॉल्टमध्ये ६.२८ मीटर उंची गाठून नवीन जागतिक विक्रम प्रस्थापित केला.

जागतिक पोलिस व फायर गेम्स (World Police & Fire Games)

- २०२५ आवृत्ती: अलाबामा (अमेरिका). भारत ५६० पदकांसह तिसऱ्या क्रमांकावर. उत्तर प्रदेश पोलिसांनी सर्वाधिक ९५ पदके जिंकली.
- २०२९ आवृत्ती (भारत): या स्पर्धेचे यजमानपद गुजरातला (भारत) मिळाले आहे. दक्षिण आशियात ही स्पर्धा घेणारा भारत पहिला देश ठरेल.

इतर महत्त्वाच्या घडामोडी

- अदिती चौहान (निवृत्ती): युरोपमध्ये व्यावसायिक फुटबॉल खेळणारी पहिली भारतीय महिला गोलरक्षक अदिती चौहानने निवृत्ती जाहीर केली.
- अनाहत सिंह: आशियाई स्क्वॉश स्पर्धेत १९ वर्षांखालील मुलींच्या गटात विजेती.
- अल्टिमेट टेबल टेनिस (UTT): सहाव्या आवृत्तीत 'यू मुंबा' संघ विजेता ठरला.
- १२ वी जागतिक पॅरा अॅथलेटिक्स २०२५: २६ सप्टेंबरपासून दिल्लीत आयोजित. शुभंकर: 'वीरज' (हत्ती).
- महिला T20 वर्ल्डकप २०२६: यजमान देश इंग्लंड. यामध्ये १२ संघ सहभागी होतील.

महत्त्वाचे 'Firsts' (परीक्षेसाठी):

खेळाडू/स्पर्धा	विशेष बाब
रोहित रोहिल्ला	युनिव्हर्सिटी गेम्समध्ये ५० मी. रायफलमध्ये सुवर्ण जिंकणारा पहिला भारतीय पुरुष.
अदिती चौहान	युरोपमध्ये व्यावसायिक फुटबॉल खेळणारी पहिली भारतीय महिला.
२०२९ WP & FG	भारत (गुजरात) या स्पर्धेचे यजमानपद भूषवणारा दक्षिण आशियातील पहिला देश.

खेळाडू/स्पर्धा	विशेष बाब
आशियाई युवा टेबल टेनिस	३६ वर्षांनंतर भारतीय मुलीचे (ताशकंद) विजेतेपद.

क्रिकेट विशेष घडामोडी

- **अँडरसन-तेंडुलकर ट्रॉफी:** भारत आणि इंग्लंड यांच्यातील कसोटी मालिकेचे नाव आता 'अँडरसन-तेंडुलकर ट्रॉफी' असे असेल (पूर्वीचे नाव: पटौडी ट्रॉफी).
- **शुभमन गिल:** रोहित शर्मानंतर भारताचा ३७ वा कसोटी कर्णधार म्हणून निवड. तो पाचवा सर्वात तरुण भारतीय कसोटी कर्णधार ठरला आहे.
- **रोहित शर्मा स्टँड:** मुंबईच्या वानखेडे स्टेडियमवर रोहित शर्माच्या नावाने नवीन स्टँडचे उद्घाटन करण्यात आले. सोबतच शरद पवार आणि अजित वाडेकर यांचीही नावे स्टँड्सना देण्यात आली.
- **निवृत्ती:** दिग्गज फिरकीपटू **पियूष चावला** याने सर्व प्रकारच्या क्रिकेटमधून निवृत्ती जाहीर केली. (तो २००७ T20 आणि २०११ ODI विश्वचषक विजेत्या संघाचा सदस्य होता).
- **रोहित शर्मा (IPL):** आयपीएलमध्ये ३०० षटकार मारणारा तो पहिला भारतीय खेळाडू ठरला आहे.

नीरज चोप्रा: नवे विक्रम आणि सन्मान

- **मानद पद:** १३ मे २०२५ रोजी नीरज चोप्राला भारतीय प्रादेशिक सेनेत (Territorial Army) 'लेफ्टनंट कर्नल' हे मानद पद प्रदान करण्यात आले.
- **दोहा डायमंड लीग:** नीरजने ९०.२३ मीटर भालाफेक करून दुसरे स्थान पटकावले. ९० मीटरचा टप्पा पार करणारा तो पहिला भारतीय ठरला आहे.
- **प्रशिक्षक:** त्याचे नवीन प्रशिक्षक जगप्रसिद्ध जान झेलेनी (Jan Zelezny) हे आहेत.

अॅथलेटिक्स आणि इतर क्रीडा प्रकार

- **तैवान अॅथलेटिक्स ओपन:** भारत १२ सुवर्णपदकांसह पदकतालिकेत अव्वल स्थानी राहिला.
- **गुलवीर सिंग:** आशियाई अॅथलेटिक्स अजिंक्यपद २०२५ मध्ये १०,००० मीटर धावण्यात भारताला पहिले सुवर्णपदक मिळवून दिले.
- **प्रदीप नरवाल (कबड्डी):** प्रो कबड्डी लीगचा स्टार आणि 'डर्बाकी किंग' म्हणून प्रसिद्ध असलेल्या प्रदीप नरवालने निवृत्ती जाहीर केली.
- **जोकोविच (टेनिस):** जिनिव्हा ओपन जिंकून जोकोविचने आपल्या कारकिर्दीतील १०० वा किताब पटकावला. (कॉर्नर्स आणि फेडररनंतरचा तिसरा खेळाडू).
- **महेंद्र गुरजर:** नॉर्वे वर्ल्ड पॅरा अॅथलेटिक्समध्ये भालाफेक (F42) प्रकारात ६१.१७ मीटरचा नवा जागतिक विक्रम प्रस्थापित केला.

फुटबॉल आणि बॅडमिंटन

- **फिफा महिला विश्वचषक २०२७:** यजमानपद ब्राझीलला मिळाले आहे. दक्षिण अमेरिकेत पहिल्यांदाच महिला विश्वचषक होणार आहे.
- **U-19 SAFF अजिंक्यपद:** भारताने अंतिम सामन्यात विजय मिळवून विजेतेपद पटकावले (स्थळ: अरुणाचल प्रदेश).
- **इंडोनेशिया ओपन २०२५:** पुरुष विजेता - अँडर्स अँटोनसेन (डेन्मार्क); महिला विजेती - से-यंग (द. कोरिया).
- **बॅडमिंटन आशिया ज्युनियर:** प्रथमच तन्वी शर्मा आणि वैशाली कळगोटला या दोन भारतीय महिलांनी एकेरीत कांस्यपदके जिंकली.

जागतिक सांख्यिकी आणि विक्रम

- **फोर्ब्स २०२५ (सर्वाधिक कमाई):** ख्रिस्तियानो रोनाल्डो (\$२७५ दशलक्ष) जगातील सर्वात श्रीमंत खेळाडू ठरला आहे.
- **कामी रिता (नेपाळ):** ५५ वर्षीय शेरपा कामी रिता यांनी ३१ व्या वेळी माउंट एव्हरेस्ट सर करून स्वतःचाच जागतिक विक्रम मोडला.
- **झेनॉन गॅसचा वापर:** ब्रिटनच्या माजी कमांडोनी एव्हरेस्ट चढाईदरम्यान ऑक्सिजन शोषण क्षमता वाढवण्यासाठी जेनॉन गॅसचा वापर केला, ज्यामुळे त्यांनी कमी वेळेत चढाई पूर्ण केली.

महत्त्वाचा तुलनात्मक तक्ता: आगामी मोठे इव्हेंट

इव्हेंट / स्पर्धा	वर्ष	यजमान देश / स्थळ
आशियाई क्रीडा स्पर्धा	२०२६	आयची-नागोया, जपान
फिफा महिला विश्वचषक	२०२७	ब्राझील
विबल्डन २०२५ (बक्षीस)	२०२५	७३ दशलक्ष डॉलर (एकूण)

क्रिकेट विशेष घडामोडी

- **ऋषभ पंत:** कसोटी सामन्याच्या दोन्ही डावात शतक झळकावणारा पहिला भारतीय यष्टिरक्षक ठरला.
- **जो रूट (इंग्लंड):** कसोटी क्रिकेटमध्ये सर्वात जलद १३,००० धावा पूर्ण केल्या. २५ जुलै २०२५ पर्यंत तो कसोटीत दुसऱ्या क्रमांकाचा सर्वाधिक धावा करणारा खेळाडू बनला.
- **जसप्रीत बुमराह:** SENA देशांमध्ये (दक्षिण आफ्रिका, इंग्लंड, न्यूझीलंड, ऑस्ट्रेलिया) १५० एकदिवसीय (ODI) बळी घेणारा जलद गोलंदाज (८७ सामने).
- **कर्टिस कॅम्पर (आयरलंड):** सलग ५ चेंडूत ५ बळी घेणारा जगातील पहिला व्यावसायिक क्रिकेटपटू.
- **२०२६ T20 वर्ल्ड कप:** या स्पर्धेसाठी पात्र ठरणारा इटली हा पहिला देश ठरला.
- **निवृत्ती:** भारताची महिला क्रिकेटपटू वेदा कृष्णमूर्ती हिने निवृत्ती जाहीर केली.

नीरज चोप्रा आणि अॅथलेटिक्स

- **नीरज चोप्रा:** २०२५ मध्ये '६४ व्या गोल्डन स्पाइक' (चेक प्रजासत्ताक) आणि नीरज चोप्रा क्लासिक (वर्ल्ड अॅथलेटिक्स गोल्ड लेव्हेल) या दोन्ही स्पर्धात विजेतेपद पटकावले.
- **पहिली इंडियन ओपन अॅथलेटिक्स मीट २०२५:** पटना (बिहार) येथे आयोजित.
- **सर्विन सेबॅस्टियन:** आशियाई अॅथलेटिक्समधील २० किमी चालण्याच्या स्पर्धेत कांस्यपदक विजेते.
- **सीमा:** वर्ल्ड युनिव्हर्सिटी गेम्समध्ये ५००० मीटर धावण्यात सुवर्णपदक पटकावले.
- **बल्ला गणेश:** इंग्लिश चॅनेल आणि पाल्कची सामुद्रधुनी पोहून पार करण्याचा विक्रम केला.

बुद्धिबळ (Chess) आणि टेनिस

- **बुद्धिबळावर बंदी:** १२ मे २०२५ रोजी अफगाणिस्तान सरकारने बुद्धिबळ खेळावर बंदी घातली.
- **मॅनस कार्लसन:** नॉर्वे बुद्धिबळ आणि झाम्प्रेब रॅपिड/ब्लिट्झ २०२५ या स्पर्धात विजेतेपद.
- **डी. गुकेश:** झाम्प्रेब ग्रँड चेंस टूर २०२५ (रॅपिड/ब्लिट्झ) मध्ये विजय.

- **कार्लोस अल्काराझ:** इटालियन ओपन आणि 'क्वीन्स क्लब (लंडन)' या दोन्ही टेनिस स्पर्धांचा विजेता.
- **दिव्यांशी भोमिक (मुंबई):** आशियाई युवा टेबल टेनिस (१५ वर्षांखालील) स्पर्धेत चमकदार कामगिरी.

खेळो इंडिया आणि फुटबॉल

- **खेळो इंडिया युनिव्हर्सिटी गेम्स २०२५:** जयपूर (राजस्थान) येथे आयोजित.
- **खेळो इंडिया ईशान्य क्रीडा स्पर्धा:** २०२५ मध्ये या नवीन स्पर्धेची घोषणा करण्यात आली.
- **SAFF U-19 फुटबॉल २०२५:** यजमान राज्य - अरुणाचल प्रदेश.
- **ला लीगा २०२५:** विजेता - बार्सिलोना.
- **चॅम्पियन्स लीग २०२५:** ३१ मे २०२५ रोजी पॅरिस सेंट-जर्मेन (PSG) संघ विजेता ठरला.
- **फिफा क्रमवारी (जुलै २०२५):** भारतीय फुटबॉल संघ १३३ व्या स्थानावर आहे.

इतर महत्वाच्या घडामोडी

- **पंकज अडवाणी:** CCI बिलियर्ड्स क्लासिक २०२५ चा विजेता.
- **७८ वी राष्ट्रीय जलतरण अजिंक्यपद: कर्नाटक (४१ पदके)** राज्याने पदकतालिकेत अव्वल स्थान पटकावले.
- **२०२६ आशियाई क्रीडा स्पर्धा:** आयची आणि नागोया (जपान) येथे आयोजित केल्या जातील.
- **लँडो नॉरिस:** ब्रिटिश आणि ऑस्ट्रियन ग्रँड प्रिक्स २०२५ चा विजेता.
- **आयुष शेट्टी:** अमेरिकन ओपन बॅडमिंटन स्पर्धेचा विजेता.
- **WSKL २०२६:** 'वर्ल्ड सुपर कबड्डी लीग'चा पहिला हंगाम दुबई येथे पार पडेल.

महत्वाचे 'Firsts' आणि विक्रम:

नाव / घटना	विशेष बाब
ऋषभ पंत	कसोटीच्या दोन्ही डावात शतक करणारा पहिला भारतीय कीपर.
कर्तिस कॅम्पर	५ चेंडूत ५ विकेट्स घेणारा पहिला खेळाडू.
इटली	२०२६ T20 विश्वचषकासाठी पात्र ठरणारा पहिला देश.
कर्नाटक	७८ व्या राष्ट्रीय जलतरण स्पर्धेत अव्वल राज्य.

महत्वाचे राष्ट्रीय पुरस्कार २०२५

साहित्य अकादमी युवा व बाल साहित्य पुरस्कार (२०२५)

साहित्य अकादमीचे अध्यक्ष माधव कौशिक यांच्या अध्यक्षतेखाली १८ जून २०२५ रोजी या पुरस्कारांची घोषणा करण्यात आली.

अ) साहित्य अकादमी युवा पुरस्कार २०२५

- **मराठी विजेते:** प्रदीप कोकणे (कोल्हापूर).
- **कादंबरी:** खोल खोल दुष्काळ डोळे.
- **इतर महत्वाचे विजेते:** * इंग्रजी: अद्वैत कोट्यारी (*Siddhartha: The Boy Who Became the Buddha*)
 - हिंदी: पर्वती तिकी (फिर उगना)
- **पुरस्काराबद्दल:** स्थापना २०११; ३५ वर्षांखालील लेखकांसाठी; स्वरूप: ₹५०,००० व ताम्रपत्र.

ब) साहित्य अकादमी बाल साहित्य पुरस्कार २०२५

- **मराठी विजेते:** डॉ. सुरेश सावंत.
- **कविता संग्रह:** आभाळमाया.
- **इतर महत्वाचे विजेते:** * इंग्रजी: नितीन कुशलप्पा (*Dakshin South Indian Myths and Fables Retold*)
 - हिंदी: सुशील शुक्ला (एक बटे बार)
- **पुरस्काराबद्दल:** स्थापना २०१०; स्वरूप: ₹५०,००० व ताम्रपत्र.

लोकमान्य टिळक राष्ट्रीय पुरस्कार २०२५

- **विजेते:** नितीन गडकरी (केंद्रीय रस्ते वाहतूक व महामार्ग मंत्री).
- **क्रम:** हा ४३ वा पुरस्कार आहे.
- **वितरण:** १ ऑगस्ट २०२५ (लोकमान्य टिळक यांची १०५ वी पुण्यतिथी).
- **पुरस्काराबद्दल:** * स्थापना: १९८३ (टिळक स्मारक ट्रस्ट, पुणे).
 - स्वरूप: ₹१ लाख, स्मृतिचिन्ह व मानपत्र.
 - पहिले विजेते: एस. एम. जोशी.
- **मागील विजेते:** नरेंद्र मोदी (२०२३), सुधा मूर्ती (२०२४).

३९ वा राजर्षी शाहू पुरस्कार २०२५

- **विजेते:** डॉ. जब्बार पटेल (प्रख्यात चित्रपट व नाट्य दिग्दर्शक).
- **वितरण:** २६ जून २०२५ (शाहू महाराजांची १५१ वी जयंती).
- **पुरस्काराबद्दल:**
 - संस्था: राजर्षी शाहू छत्रपती मेमोरियल ट्रस्ट, कोल्हापूर.
 - स्वरूप: ₹१ लाख, मानपत्र व स्मृतिचिन्ह.
 - पहिले विजेते: भाई माधवराव बागल (१९८४).
- **मागील विजेते:** डॉ. अभय व राणी बंग (२०२३), पन्नालाल सुराणा (२०२४).

तुलनात्मक तक्ता: २०२५ चे प्रमुख पुरस्कार

पुरस्काराचे नाव	विजेता (२०२५)	क्षेत्र / साहित्य
युवा साहित्य पुरस्कार (मराठी)	प्रदीप कोकणे	कादंबरी (खोल खोल दुष्काळ डोळे)
बाल साहित्य पुरस्कार (मराठी)	डॉ. सुरेश सावंत	कविता संग्रह (आभाळमाया)
लोकमान्य टिळक पुरस्कार	नितीन गडकरी	सार्वजनिक सेवा / राजकारण
राजर्षी शाहू पुरस्कार	डॉ. जब्बार पटेल	कला / चित्रपट व नाट्य

पंतप्रधान नरेंद्र मोदींना मिळालेले आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार (२०२५)

२०२५ मध्ये पंतप्रधान मोदींच्या शिर्षेचात अनेक मानाचे तुरे रोवले गेले असून, त्यांच्या आंतरराष्ट्रीय पुरस्कारांची एकूण संख्या २७ वर पोहोचली आहे.

इतर महत्वाचे अलीकडील पुरस्कार:

- २०२५: श्रीलंका मित्र विभूषण (श्रीलंका).
- २०२४: द ऑर्डर ऑफ एक्सलन्स (गयाना), मुबारक अल-कबीर ऑर्डर (कुवेत), ग्रँड कमांडर ऑफ द ऑर्डर ऑफ द नायजर (नायजेरिया).
- २०२३: ग्रँड क्रॉस ऑफ द लीजन ऑफ ऑनर (फ्रान्स - सर्वोच्च सन्मान).

शौर्य पुरस्कार प्रदान (२०२५)

२२ मे २०२५ रोजी राष्ट्रपती द्रौपदी मुर्मू यांच्या हस्ते संरक्षण दलातील जवानांना शौर्य पुरस्कारांनी सन्मानित करण्यात आले.

- **एकूण पुरस्कार:** ३९ (६ कीर्ती चक्र + ३३ शौर्य चक्र).

- **मरणोत्तर सन्मान:** ४ कीर्ती चक्र आणि ७ शौर्य चक्र मरणोत्तर प्रदान करण्यात आली.
- **कीर्ती चक्र मानकरी (प्रमुख नावे):**
 1. रवी कुमार (रायफलमन) - मरणोत्तर.
 2. कर्नल मनप्रीत सिंह - मरणोत्तर.
 3. हिमायुं मुजामिल भट (उपअधीक्षक, J&K पोलीस) - मरणोत्तर.
 4. नाईक दिलावर खान - मरणोत्तर.

'संसदरत्न' पुरस्कार २०२५

संसदेतील उत्कृष्ट कामगिरीसाठी दिला जाणारा हा पुरस्कार २६ जुलै २०२५ रोजी प्रदान करण्यात आला. या पुरस्काराची संकल्पना डॉ. ए. पी. जे. अब्दुल कलाम यांची होती.

- **एकूण विजेते:** १७ संसद सदस्य.
- **महाराष्ट्राचा दबदबा:** एकूण १७ पैकी ७ विजेते महाराष्ट्रातील आहेत.
- **राज्यातील प्रमुख विजेते:**
 - सुप्रिया सुळे (NCP-SP)
 - अरविंद सावंत (शिवसेना-UBT)
 - डॉ. मेधा कुलकर्णी (भाजप)
 - वर्षा गायकवाड (काँग्रेस)
 - श्रीरंग आप्पा बारणे (शिवसेना)
 - नरेश म्हस्के (शिवसेना)
 - स्मिता उदय वाघ (भाजप)

१. जागतिक अन्न पुरस्कार २०२५ (World Food Prize)

- **विजेते:** मासेलो हिगुएरा (ब्राझील).
- **योगदान:** ४० वर्षांचे जैविक, विषाणू आणि माती उपचारातील संशोधन; रासायनिक खतांचा वापर कमी करणारे तंत्रज्ञान विकसित केले.
- **पुरस्काराबद्दल:** * संस्थापक: नॉर्मन बोरलॉग (१९८६).
 - पहिले मानकरी: एम. एस. स्वामिनाथन (१९८७).
 - रक्कम: ५,००,००० डॉलर.

आंतरराष्ट्रीय बुकर पुरस्कार २०२५

- **विजेती:** बानू मुश्ताक (कर्नाटक).
- **कादंबरी:** Heart Lamp (मूळ कन्नड).
- **अनुवाद:** दीपिका भस्ती.
- **महत्वाचे:** कन्नड भाषेतील पुस्तकाला मिळालेला हा पहिलाच बुकर पुरस्कार आहे. बानू मुश्ताक या गीतांजली श्री (२०२२) यांच्यानंतर पुरस्कार जिंकणाऱ्या दुसऱ्या भारतीय ठरल्या आहेत.

कान्स चित्रपट महोत्सव २०२५

- **आवृत्ती:** ७८ वी (कान्स, फ्रान्स).
- **अध्यक्ष:** ज्युलिप्ट बिनोश.
- **प्रमुख विजेते:**
 - **पालमे डी'ओर (सर्वोच्च पुरस्कार):** जाफर पनाही (*It Was Just an Accident*).
 - **ग्रँड प्रिक्स:** जोआखिम ट्रियर (नॉर्वे).
 - **सर्वोत्तम अभिनेता:** वॅनर मौरा (ब्राझील).
 - **सर्वोत्तम अभिनेत्री:** नादिया मेलिटी (फ्रान्स).

AIFF पुरस्कार २०२४-२५ (फुटबॉल)

- **स्थळ:** भुवनेश्वर, ओडिशा.
- **प्रमुख मानकरी:**
 - सर्वोत्तम पुरुष खेळाडू: सुभाषिण बोसला.

- सर्वोत्तम महिला खेळाडू: सांया गुर्लोचला.
- सर्वोत्तम पुरुष प्रशिक्षक: खालिद जमील.
- सर्वोत्तम महिला गोलरक्षक: एलांगबाम पंथोई चानू.

पुरस्कार उजळणी (Quick Facts):

- **नितीन गडकरी:** त्यांना एकाच वर्षात (२०२५) लोकमान्य टिळक पुरस्कार आणि डॉ. चिंतामणराव देशमुख पुरस्कार असे दोन मोठे सन्मान मिळाले आहेत.
- **बानू मुश्ताक:** कन्नड साहित्याला जागतिक स्तरावर (बुकर) ओळख मिळवून देणाऱ्या पहिल्या लेखिका.
- **INCOIS:** हैदराबाद येथील ही संस्था महासागर माहिती सेवा पुरवण्यासाठी ओळखली जाते.

सामाजिक आणि नागरी सन्मान (२०२५)

- **पुण्यभूषण पुरस्कार (३७ वा):** ज्येष्ठ अर्थतज्ज्ञ डॉ. विजय केळकर यांना पुण्यात नितीन गडकरींच्या हस्ते प्रदान. (स्थापना: १९८९).
- **ग्लोबल इंडियन ऑफ द इयर: सदुरू** यांना 'कॅनडा इंडिया फाउंडेशन'तर्फे टोरंटो येथे सन्मानित.
- **आंतरराष्ट्रीय लोकसंख्या पुरस्कार:** UN तर्फे न्यूयॉर्कमध्ये 'PCPNDT' कायद्याच्या जनजागृतीसाठी प्रदान.
- **फ्लोरेन्स नाईटिंगेल पुरस्कार:** राष्ट्रपतींच्या हस्ते १५ परिचारिकांना प्रदान. महाराष्ट्रातून सुजाता अशोक बागुल यांना हा मान मिळाला.
- **धर्म चक्रवर्ती:** जैन आध्यात्मिक कार्यक्रमात पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांना ही पदवी प्रदान करण्यात आली.

साहित्य क्षेत्रातील पुरस्कार

- **५८ वा ज्ञानपीठ पुरस्कार:** जगद्गुरु रामभद्राचार्य यांना नवी दिल्लीत प्रदान (२०२३ साठीची निवड).
- **दोस्तोएव्हस्की स्टार पुरस्कार:** प्रसिद्ध गीतकार जावेद अख्तर हे हा पुरस्कार मिळवणारे पहिले भारतीय ठरले.
- **JCB साहित्य पुरस्कार:** २०२५ पासून हा पुरस्कार स्थगित करण्यात आला आहे.
- **IGF आर्च-अमीषा पुरस्कार:** डॉ. शालिनी मलिक यांच्या 'दे वे होम' या कादंबरीला लंडनमध्ये प्रदान.
- **Shakti भट्ट पुरस्कार:** झारा चौधरी यांच्या 'द लकी वन्स' या पहिल्या पुस्तकासाठी प्रदान.

कला, चित्रपट आणि मनोरंजन

- **दीपिका पादुकोण:** हॉलिवूड 'बॉक ऑफ फेम' मध्ये २०२६ च्या मोशन पिक्चर्स श्रेणीत समावेशाची घोषणा.
- **बेस्ट मॅजिक क्रिएटर २०२५:** सुहानी शहा (राजस्थान) ही पुरस्कार जिंकणारी पहिली भारतीय ठरली (इटली येथे प्रदान).
- **सोनू सूद:** मिस वर्ल्ड फेस्टिव्हल २०२५ मध्ये 'वन लाईफटाइम पुरस्कार' देऊन गौरव.
- **राजा कुमारी:** अमेरिकन म्युझिक अवॉर्ड (AMA) जिंकणारी पहिली भारतीय वंशाची गायिका.
- **देसी ऊन (चित्रपट):** सुरेश इरिवत दिग्दर्शित या चित्रपटाला फ्रान्समधील ऑनिमेशन फेस्टिव्हलमध्ये ज्युरी अवॉर्ड मिळाले.

विज्ञान, आरोग्य आणि पर्यावरण

- युनायटेड राष्ट्र सासाकावा पुरस्कार: भारतीय हवामान शास्त्रज्ञ डॉ. मृत्युंजय महापात्र (IMD) यांना आपत्ती व्यवस्थापनासाठी प्रदान.
- मानसिक आरोग्य पुरस्कार: WHO च्या आग्नेय आशिया प्रादेशिक संचालक सायमा वाजेद यांना थायलंडमध्ये प्रदान.
- सर्वात प्रभावी पर्यावरणवादी: ग्रीन सोसायटी ऑफ इंडियातर्फे आचार्य प्रशांत यांना सन्मानित.
- ब्लूमवर्ग फिलांथ्रोपीज पुरस्कार: तंबाखू नियंत्रणासाठी भारताच्या आरोग्य मंत्रालयाला डब्लिन येथे पुरस्कार मिळाला.

क्रीडा सन्मान आणि इतर

- सेरेना विल्यम्स: स्पेनचा प्रतिष्ठेचा 'प्रिन्सेस ऑफ ॲस्टुरियस' पुरस्कार देऊन गौरव.
- अनाहत सिंह: स्वॉशमधील कामगिरीसाठी 'महिला प्लेअर ऑफ द सीझन' (PSA पुरस्कार) म्हणून निवड.
- आदिल सुमारीवाला: एशियन ॲथलेटिक्स लीडरशिप 'गोल्ड पिन्' ने दक्षिण कोरियात सन्मानित.
- सुमीत टप्पू: मुंबईतील या गायकाला फिजीचा सर्वोच्च नागरी सन्मान (Companion of the Order of Fiji) मिळाला.

आदिवासी कल्याण आणि नागरी सेवा

- आदि कर्मयोगी कार्यक्रम: २७ जून २०२५ रोजी आदिवासी व्यवहार मंत्रालयातर्फे सुरू. आदिवासी भागात कार्यरत असलेल्या २० लाख अधिकार्यांच्या प्रशिक्षणाचे याचे उद्दिष्ट आहे.
- मिशन कर्मयोगी (iGOT प्लॅटफॉर्म): नागरी सेवा क्षमता बांधणीसाठी हा डिजिटल प्लॅटफॉर्म असून, १ कोटीहून अधिक नागरी सेवकांनी यावर नोंदणी केली आहे.
 - घोषवाक्य: "योग: कर्मसु कौशलम्".
- AMRUT मिशन (१० वर्षे पूर्ण): २५ जून २०१५ ला सुरू झालेल्या या मिशनने १० वर्षे पूर्ण केली. हे ५०० निवडक शहरांमध्ये पाणीपुरवठा आणि नागरी पायाभूत सुविधांसाठी कार्यरत आहे.

कृषी आणि पर्यावरण क्षेत्र

- CROPIC उपक्रम: कृषी मंत्रालयाने AI आणि फोटोद्वारे पिकांची रिअल-टाइम माहिती गोळा करण्यासाठी हा उपक्रम सुरू केला. (अंमलबजावणी: खरीप २०२५ पासून).
- प्रधानमंत्री फसल बीमा योजना (PMFBY): १८ फेब्रुवारी २०१६ ला सुरू झालेली ही योजना नैसर्गिक आपत्तीमुळे होणाऱ्या पिकांच्या नुकसानीला विमा संरक्षण देते.
- मिशन LIFE साठी इको क्लब: ५ जून २०२५ (पर्यावरण दिन) रोजी शाळांमध्ये 'इको क्लब' लाँच करण्यात आले. 'लाईफस्टाईल फॉर एन्व्हायर्नमेंट' ही संकल्पना २०२१ च्या COP26 मध्ये मांडण्यात आली होती.

विशेष 'प्रथम भारतीय' विजेते २०२५:

विजेते	पुरस्कार / सन्मान
जावेद अख्तर	दोस्तोएव्हस्की स्टार पुरस्कार (रशिया संबंधित)
सुहानी शहा	बेस्ट मॅजिक क्रिएटर (FISM, इटली)
राजा कुमारी	अमेरिकन म्युझिक अवॉर्ड (AMA)
शरणकुमार लिंबाळे	चिंता खिंद पुरस्कार २०२५ (निवड)

शासकीय योजना

साक्षरता आणि शैक्षणिक उपक्रम (२०२५)

- मिझोराम - देशातील पहिले पूर्ण साक्षर राज्य: २१ मे २०२५ रोजी मिझोरामला देशातील पहिले 'पूर्ण साक्षर राज्य' घोषित करण्यात आले. (साक्षरता दर: ९८.२%).
- गोवा व त्रिपुरा: गोवा हे देशातील दुसरे, तर त्रिपुरा हे तिसरे पूर्ण साक्षर राज्य ठरले आहे. (निकष: ९५% साक्षरता मर्यादा पार करणे).
- ULLAS (नव भारत साक्षरता कार्यक्रम): * कालावधी: २०२२-२०२७.
 - लक्ष्य: १५ वर्षावरील निरक्षर व्यक्तींना साक्षर करणे.
 - घटक: मूलभूत साक्षरता, संख्याज्ञान आणि जीवन कौशल्ये.

साक्षरता दर २०२४ (प्रमुख राज्ये)

सर्वाधिक साक्षर राज्ये	दर (%)	सर्वात कमी साक्षर राज्ये	दर (%)
१. मिझोराम	९८.२%	१. आंध्र प्रदेश	७२.६%
२. लक्षद्वीप	९७.३%	२. बिहार	७४.३%
३. नागालँड	९५.७%	३. मध्य प्रदेश	७५.२%
४. केरळ	९५.३%	४. राजस्थान	७५.८%

आरोग्य आणि महिला कल्याण

- प्रधानमंत्री सुरक्षित मातृत्व अभियान (PMSMA): * सुरुवात: जून २०१६.
 - विशेष: दर महिन्याच्या ९ तारखेला गर्भवती महिलांची मोफत आरोग्य तपासणी (ANC).
 - परिणाम: मातृ मृत्यू दर (MMR) १३० वरून ८० पर्यंत खाली आणण्यात यश मिळाले आहे.

महत्त्वाच्या योजनांचे 'Static' तपशील:

योजना / मिशन	सुरुवात	मंत्रालय	मुख्य उद्दिष्ट
AMRUT	२०१५	गृहनिर्माण व शहरी व्यवहार	शहरांचे पुनरुज्जीवन
PMFBY	२०१६	कृषी व शेतकरी कल्याण	पीक विमा संरक्षण
PMSMA	२०१६	आरोग्य व कुटुंब कल्याण	सुरक्षित मातृत्व
ULLAS	२०२२	शिक्षण मंत्रालय	प्रौढ साक्षरता

केंद्र सरकारच्या प्रमुख योजना आणि निर्णय

- NMCG (राष्ट्रीय स्वच्छ गंगा अभियान): २२ एप्रिल २०२५ रोजी CBDT ने या अभियानाला आयकर अधिनियम १९६१ नुसार उत्पन्नकर सवलत दर्जा दिला आहे.
- मिशन अमृत सरोवर: 'आझादी का अमृत महोत्सव' अंतर्गत राबवल्या जाणाऱ्या या मोहिमेत उत्तर प्रदेश १६.६३० पेक्षा जास्त तलावांसह देशात प्रथम स्थानी आहे.
- भारतनेट कार्यक्रम (Amended): सुधारित भारतनेट कार्यक्रम लागू करणारे गुजरात हे देशातील पहिले राज्य ठरले आहे.
- हरित भारत अभियान (GIM): १७ जून २०२५ रोजी याचा नवीन रोडमॅप जारी करण्यात आला. याचे लक्ष्य ११.२ लाख हेक्टर वनक्षेत्र वाढवणे हे आहे.

- **Prime Minister Professorship:** निवृत्त शास्त्रज्ञांच्या अनुभवाचा लाभ घेण्यासाठी ANRF तर्फे वार्षिक ३० लाख रुपयांची फेलोशिप देणारी ही योजना सुरू केली.

राज्य सरकारच्या महत्वाच्या योजना (२०२५)

राज्य	योजनेचे नाव	मुख्य उद्दिष्ट
आसाम	सीएम-फ्लाइट	तरुणांना परदेशी भाषा (उदा. जपानी) शिकवणे.
दिल्ली	खेळ प्रोत्साहन योजना	ऑलिंपिक सुवर्ण विजेत्यांचे बक्षिस ३ कोटीवरून ७ कोटी केले.
केरळ	KITE उपक्रम	शालेय शिक्षणात कृत्रिम बुद्धिमत्तेचा (AI) समावेश करणे.
छत्तीसगड	घरण पादुका योजना	तेदूपत्ता संकलकांना दरवर्षी पादत्राणे पुरवणे.
आंध्र प्रदेश	डिजी-लक्ष्मी	शहरी गरीब महिलांचे डिजिटल सक्षमीकरण करणे.
बिहार	मुख्यमंत्री प्रतिज्ञा	१८-२८ वयोगटातील तरुणांना इंटरनॅशनलसाठी आर्थिक मदत.
ओडिशा	बापू ऐतिहासिक ग्राम	महान व्यक्तींच्या जन्मस्थळांचा सांस्कृतिक विकास करणे.

आरोग्य आणि पोषण मोहिमा

- **संक न्यूट्रिशन:** AIIMS नागपूर येथे साखर, मीठ आणि ट्रान्स-फॅटच्या दुष्परिणामांबाबत जागरूकता निर्माण करण्यासाठी ही मोहिम सुरू केली.
- **फॅमिली अडॉप्शन प्रोग्राम:** पुदुचेरी हे वैद्यकीय विद्यार्थ्यांमार्फत कुटुंबांना दत्तक घेऊन क्षयरोग (TB) तपासणी करणारे पहिले राज्य/केंद्रशासित प्रदेश ठरले.
- **हिमकेअर (HIMCARE):** हिमाचल प्रदेशातील गरीब कुटुंबांना मोफत आरोग्य विमा पुरवणारी महत्वाची योजना.

तंत्रज्ञान, शिक्षण आणि पर्यावरण

- **BHARAT उपक्रम (IISc बेंगळूरु):** भारतातील वृद्धत्वाचा अभ्यास करण्यासाठी देशातील पहिला 'वृद्धत्व डेटाबेस' तयार करण्याचा उपक्रम.
- **ADEETIE योजना:** MSMEs ना १०% ऊर्जा बचत करणारे तंत्रज्ञान वापरण्यासाठी ऊर्जा मंत्रालयाचे सहाय्य.
- **WE WISE:** FICCI द्वारे महिलांना तंत्रज्ञान आणि AI क्षेत्रात नेतृत्व करण्यासाठी प्रोत्साहन देणारा उपक्रम.
- **गज मित्र योजना (आसाम):** मानव आणि हत्ती यांच्यातील संघर्ष टाळण्यासाठी ८० क्षेत्रात नेपियर गवत लागवड आणि इतर उपाययोजना.

महत्वाचे वन-लाइनर (Quick Revision):

- **SABB मोहीम:** सफाई अपनाओ, बीमारी भगाओ - स्वच्छ भारत मिशन (शहरी २.०) अंतर्गत जलजन्य रोग प्रतिबंधासाठी १ ते ३१ जुलै २०२५ दरम्यान राबवण्यात आली.
- **इंडिया यंग प्रोफेशनल्स योजना:** १८ ते ३० वयोगटातील भारतीय तरुणांना ब्रिटनमध्ये २ वर्षे काम करण्याची संधी.
- **वन धन विकास केंद्र (अंडमान):** लिटल अंडमानमधील 'ओगे' (Onges) या आदिम जमातीसाठी सुरू करण्यात आले.
- **BIND योजना:** प्रसारभारतीची (रेडिओ आणि टीव्ही) पायाभूत क्षमता वाढवण्यासाठी माहिती व प्रसारण मंत्रालयाचा उपक्रम.

शैक्षणिक आणि कौशल्य विकास उपक्रम

- **NAVYA उपक्रम (उत्तर प्रदेश):** १६-१८ वयोगटातील किशोरवयीन मुलींना व्यावसायिक कौशल्य प्रशिक्षण देण्यासाठी विकसित भारत @2047 अंतर्गत प्रायोगिक तत्वावर सुरू.
- **TALASH उपक्रम (NESTs):** एकलव्य मॉडेल शाळांतील आदिवासी विद्यार्थ्यांचा शैक्षणिक विकास आणि आत्मसन्मान (Self-esteem) वाढवण्यासाठी UNICEF च्या सहकार्याने सुरू.
- **बचपन डे केअर सेंटर (UP):** विशेष गरजा असलेल्या मुलांसाठी सुरक्षित वातावरणात शिक्षण आणि सामाजिक प्रशिक्षण देण्यासाठी २६ जिल्ह्यांत प्रारंभ.
- **प्रतिभा सेतु (UPSC):** स्पर्धा परीक्षांतील गुणवंताना थेट सरकारी किंवा खाजगी नियुक्त्यांशी जोडण्यासाठी यूपीएससीचा नवीन पुढाकार.
- **थल्लीकी वंदनम् (आंध्र प्रदेश):** शालेय विद्यार्थ्यांच्या शिक्षणासाठी दरवर्षी ₹१५,००० ची आर्थिक मदत देणारी योजना.

पर्यावरण आणि जलसंधारण मोहिमा

- **माझी वसुंधरा ६.० (महाराष्ट्र):** १ एप्रिल २०२५ ते ३१ मार्च २०२६ दरम्यान राबवले जाणारे हे अभियान २८,३१७ स्थानिक स्वराज्य संस्थांमध्ये पर्यावरण संवर्धनाचे लक्ष्य ठेवते.
- **जलांगन संवर्धन अभियान (MP):** जलसंधारण आणि नद्यांचे पुनरुज्जीवन करण्यासाठी मध्य प्रदेशात सुरू. यात विशेषतः नर्मदेच्या ५ उपनद्यांचे पुनरुज्जीवन केले जाईल.
- **हरित महाराष्ट्र अभियान:** २०२५ मध्ये महाराष्ट्रात १० कोटी वृक्ष लागवडीचे उद्दिष्ट ठेवण्यात आले आहे.
- **वंदे गंगा अभियान (राजस्थान):** ५ ते २० जून २०२५ दरम्यान जलसंवर्धन आणि पर्यावरण जागरूकतेसाठी राबवलेले अभियान.

आदिवासी आणि सामाजिक कल्याण

- **धरती आवा जनजागृती अभियान (DAJA):** ३१ राज्ये आणि केंद्रशासित प्रदेशांत आदिवासी कल्याण योजनांची व्याप्ती वाढवण्यासाठी आणि जनजागृतीसाठी राबवले जाणारे अभियान.
- **SMILE योजना:** सामाजिक न्याय मंत्रालयामार्फत उपेक्षित घटक आणि ट्रान्सजेंडर व्यक्तींच्या उपजीविकेसाठी ₹३६५ कोटींची तरतूद असलेली ही योजना २०२५-२६ पर्यंत सुरू राहील.
- **आदिवासी अभियान (महाराष्ट्र):** प्रत्येक गावात ग्रामस्तर समित्यांमार्फत उत्कृष्ट कार्यासाठी ₹१० लाखांपर्यंत (राज्यस्तर) पारितोषिके दिली जातील.
- **JAIHIND योजना (दिल्ली):** अनुसूचित जमाती (ST) विद्यार्थ्यांच्या सर्वांगीण सक्षमीकरणासाठी 'होलिस्टिक इंटरव्हेशन' कार्यक्रम.

कृषी, उद्योग आणि तंत्रज्ञान

- **विकसित कृषी संकल्प अभियान (VKSA-2025):** भुवनेश्वर येथून सुरू झालेले हे १५ दिवसांचे राष्ट्रव्यापी अभियान १.५ कोटी शेतकऱ्यांपर्यंत आधुनिक कृषी तंत्रज्ञान पोहोचवण्याचे उद्दिष्ट ठेवते.
- **SPICED योजना (मसाला मंडळ):** मसाला क्षेत्रातील निर्यात वाढवण्यासाठी आणि स्पर्धात्मकता आणण्यासाठी ४५,००० लाभाध्यांना ₹३० कोटींचे अनुदान देणारी योजना.
- **हनी मिशन (MSME):** २०१७ पासून सुरू असलेल्या या अभियानांतर्गत आतापर्यंत ५०,००० हून अधिक मधपालकांना प्रशिक्षित करण्यात आले आहे.

- डिजिटल इंडिया (१० वर्षे पूर्ण): १ जुलै २०१५ ला सुरु झालेल्या डिजिटल इंडिया मोहिमेला १ जुलै २०२५ रोजी १० वर्षे पूर्ण झाली.

आरोग्य आणि नागरी विकास

- आसाम कॅन्सर केअर प्रकल्प: राज्यातील ३६ वैद्यकीय महाविद्यालयांमध्ये कॅन्सर उपचारांच्या अत्याधुनिक सुविधा उपलब्ध करून देण्याचे उद्दिष्ट.
- ANKUR उपक्रम (ओडिशा): व्हिजन २०३६ डोळ्यासमोर ठेवून शाश्वत आणि नागरिक-अनुकूल शहरी विकासासाठी सुरु केलेला प्रकल्प.
- ई-नगरपालिका २.० (MP): शहरी स्थानिक स्वराज्य संस्थांच्या नागरिक सेवा सुलभ करण्यासाठी एक एकीकृत डिजिटल प्लॅटफॉर्म.
- यशोदा AI उपक्रम (NCW): राष्ट्रीय महिला आयोगामार्फत महिलांना AI साक्षर करण्यासाठी सुरु केलेली डिजिटल जनजागृती मोहीम.

महत्वाच्या योजनांचे 'Static' व तांत्रिक तपशील:

योजना / उपक्रम	पूर्ण नाव (Full Form)	मुख्य मंत्रालय / संस्था
TALASH	Tribal Aptitude, Life Skills & Self-Esteem Hub	आदिवासी व्यवहार मंत्रालय
SMILE	Support for Marginalised Individuals for Livelihood & Enterprise	सामाजिक न्याय व सक्षमीकरण
NAVYA	Vocational Training for Young Adolescent Girls	उत्तर प्रदेश सरकार
SPICED	Sustainability in Spice Sector for Export Development	मसाला मंडळ (वाणिज्य मंत्रालय)

महिला आणि बाल विकास उपक्रम

- मुख्यमंत्री कन्या विवाह योजना (ओडिशा): २१ मे २०२५ रोजी घोषित. गरीब आणि असहाय कुटुंबांना मुलीच्या लग्नासाठी थेट आर्थिक मदत देणारी योजना.
- ज्ञान भारतम मिशन (सुधारित NMM): ९ जून २०२५ रोजी शुभारंभ. भारतातील सुमारे १ कोटीहून अधिक हस्तलिखितांचे जतन, दस्तऐवजीकरण आणि संवर्धन करण्याचे उद्दिष्ट.
- सागरी में सम्मान (SMS): १८ मे (आंतरराष्ट्रीय सागरी महिला दिन) रोजी सुरु. सागरी क्षेत्रात महिलांचा सहभाग आणि लिंग समावेशन (Gender Inclusion) वाढवण्यावर भर.
- मनस्वी कार्यक्रम (IIT दिल्ली): हायस्कूलमधील मुलींना STEM (विज्ञान, तंत्रज्ञान, अभियांत्रिकी, गणित) क्षेत्राकडे आकर्षित करून लिंग विषमता कमी करणे.

युवा आणि रोजगार प्रोत्साहन

- MYUVA योजना (उत्तर प्रदेश): मुख्यमंत्री युवा उद्योग अभियान अंतर्गत तरुणांना स्वयंरोजगारासाठी २५ लाखांपर्यंत व्याजमुक्त कर्ज उपलब्ध करून दिले जाईल.
- तेजस्वी कार्यक्रम (मध्य प्रदेश): शालेय विद्यार्थ्यांमध्ये उद्योजकीय कौशल्ये आणि आत्मविश्वास निर्माण करून त्यांना स्वयंरोजगारासाठी तयार करणे.
- कॅम्पस कॉलिंग (NCW): महाविद्यालयीन तरुणांमध्ये लिंग संवेदनशीलता आणि सायबर गुन्हाबाबत जागरूकता निर्माण करण्यासाठी 'मायभारत' मंचाच्या सहकार्याने सुरु केलेला उपक्रम.

शिक्षण आणि सामाजिक कल्याण

- नई दिशा (दिल्ली पोलीस): गरिबी किंवा घरगुती समस्यांमुळे शाळा सोडलेल्या मुलांना पुन्हा औपचारिक शिक्षण प्रवाहात आणण्यासाठी दिल्ली पोलीसांचा उपक्रम.
- ज्योती योजना (केरळ): स्थलांतरित मजुरांच्या ३ ते ६ वर्षे वयोगटातील मुलांच्या शिक्षणासाठी आणि अंगणवाडी प्रवेशासाठी विशेष मोहीम.
- बालमजुरी निर्मूलन (UP): उत्तर प्रदेशने २०२७ पर्यंत बालमजुरी पूर्णपणे नष्ट करण्याचे लक्ष्य ठेवले आहे. २०१७ पासून आतापर्यंत १२,४२६ मुलांचे शैक्षणिक पुनर्वसन करण्यात आले आहे.
- पंडित लक्ष्मी चंद कलाकार योजना (हरियाणा): वृद्ध आणि आर्थिकदृष्ट्या कमकुवत कलाकारांना दरमहा पेन्शन स्वरूपात आर्थिक मदत.

कृषी, सिंचन आणि ग्रामविकास

- इंदिरा सोरा गिरी जल विकास (तेलंगणा): आदिवासी भागातील सिंचनासाठी सौरऊर्जेवर चालणाऱ्या बोअरवेल बसवण्याची मुख्यमंत्री रेवंत रेड्डी यांची योजना.
- PMFME अंमलबजावणी (बिहार): सूक्ष्म अन्न प्रक्रिया उद्योगांच्या औपचारिकीकरणात (Formalisation) बिहार देशामध्ये अक्वल स्थानी राहिले आहे.
- मुख्यमंत्री नीरा संवर्धन (बिहार): ताडी काढणाऱ्या समुदायाला (पासी दलित) मदत करणे आणि अल्कोहोलमुक्त आरोग्यदायी पेय 'नीरा' च्या उत्पादनाला प्रोत्साहन देणे.

नागरी सुविधा आणि आरोग्य

- B-SMILE उपक्रम (कर्नाटक): बेंगळुरूच्या पायाभूत सुविधा प्रकल्पांना गती देण्यासाठी ₹७,००० कोटींच्या निधीसह 'बेंगळुरू स्मार्ट इन्फ्रास्ट्रक्चर लिमिटेड'ची स्थापना.
- संचारी कौवरी (कर्नाटक): जलटंचाईग्रस्त भागात टँकर माफियांच्या नियंत्रणासाठी आणि पिण्याचे पाणी उपलब्ध करून देण्यासाठी सुरु केलेली योजना.
- आयुष्यमान आरोग्य मंदिर (AAM): पूर्वीच्या 'आरोग्य व कल्याण केंद्रांचे' नवीन नाव. हे प्राथमिक आरोग्य सेवा बळकट करण्यासाठी कार्यरत आहेत.
- वृत्ती (Vruthi) मोहीम (केरळ): कचरा व्यवस्थापनासाठी नागरिकांच्या वर्तनात सकारात्मक बदल घडवून आणण्यासाठी केरळ सरकारने सुरु केलेली मोहीम.

महत्वाच्या योजनांचे 'Static' व तांत्रिक तपशील:

योजना / उपक्रम	पूर्ण नाव (Full Form)	मुख्य उद्दिष्ट / लाभार्थी
MYUVA	Mukhyamantri Yuva Udyami Vikas Abhiyan	५ लाखांपर्यंत व्याजमुक्त कर्ज (UP)
SMS	Sagar Mein Samman	सागरी क्षेत्रात महिला सहभाग
PMFME	Formalisation of Micro Food Processing Enterprises	सूक्ष्म अन्न प्रक्रिया उद्योगांचे सक्षमीकरण
B-SMILE	Bengaluru Smart Infrastructure Limited	बेंगळुरू पायाभूत सुविधा विकास

सामाजिक आणि विवाह प्रोत्साहन योजना

- **विवाह प्रोत्साहन (तेलंगणा):** तेलंगणा सरकारने दोन्ही व्यक्ती अपंग असलेल्या जोडप्यांना विवाहासाठी ₹१ लाख प्रोत्साहन देणारी योजना सुरु केली आहे.
- **मिशन वेगळी (मराठा समाज):** हुंडाप्रथेविरुद्ध सामाजिक लढा देण्यासाठी मराठा समाजाने 'मिशन वेगळी' सुरु केले असून, हुंडा मागणाऱ्या कुटुंबांवर सामाजिक बहिष्कार टाकण्याचा निर्णय घेतला आहे.
- **नॅशनल ओव्हरसीज स्कॉलरशिप (NOS):** परदेशात उच्च शिक्षणासाठी दिली जाणारी ही योजना सामाजिक न्याय आणि अधिकारिता मंत्रालयाद्वारे राबवली जाते.
- **PhD प्रवेश (IIT दिल्ली):** SC/ST प्रवर्गातील उमेदवारांसाठी IIT दिल्लीने संशोधनासाठी विशेष प्रवेश मोहीम सुरु केली आहे.

राज्यनिहाय आर्थिक आणि कल्याणकारी योजना

- **पेन्शन वाढ (बिहार):** बिहार सरकारने सामाजिक सुरक्षा पेन्शनमध्ये ₹७०० ची वाढ केली असून, आता लाभार्थ्यांना एकूण ₹११०० मिळणार आहेत.
- **मोफत वीज (बिहार):** १७ जुलै २०२५ रोजी बिहार सरकारने १२५ युनिटपर्यंत मोफत वीज देण्याची घोषणा केली.
- **लाडकी बहीण योजना (महाराष्ट्र):** मुंबई जिल्हा बँकेने या योजनेतील लाभार्थी महिलांना ०% व्याजाने ₹१०,००० ते ₹१ लाखापर्यंत कर्ज देण्याची घोषणा केली आहे.
- **दूध उत्पादक अनुदान (आसाम):** आसाम सरकारने दूध उत्पादक शेतकऱ्यांना प्रति लिटर ₹५ अनुदान देणारी योजना सुरु केली आहे.
- **डिजिटल सक्षमीकरण (UP):** उत्तर प्रदेशने राष्ट्रीय कौटुंबिक लाभ योजनेचे पूर्णपणे डिजिटायझेशन केले आहे.

आरोग्य आणि महिला सक्षमीकरण

- **प्रोजेक्ट जनम सखी (पंजाब):** माता मृत्यूदर (Maternal Mortality Rate) कमी करण्यासाठी पंजाब सरकारने ही विशेष मोहीम सुरु केली आहे.
- **सहेली स्मार्ट कार्ड (नवी दिल्ली):** दिल्लीतील महिलांसाठी जुन्या गुलाबी तिकीट प्रणालीऐवजी आता 'सहेली स्मार्ट कार्ड' सेवा सुरु करण्यात आली आहे.
- **शहरी गरीब कल्याण (ओडिशा):** शहरी गरीबांच्या मदतीसाठी ओडिशा सरकारने 'सहजोग' (Sahajog) उपक्रम सुरु केला आहे.

उद्योग, कृषी आणि पर्यावरण

- **आत्मनिर्भर भारत निधी (SRI Fund):** भारतातील MSMEs उद्योगांना इक्विटीच्या माध्यमातून आर्थिक सहाय्य देण्यासाठी ही योजना सुरु करण्यात आली आहे.
- **राष्ट्रीय अन्न सुरक्षा २०५० (इस्त्रायल):** इस्त्रायलने १.४ अब्ज डॉलर्सच्या गुंतवणुकीसह ही दीर्घकालीन योजना सुरु केली.
- **हरित योग कार्यक्रम (पुणे):** राष्ट्रीय निसर्गोपचार संस्थेने (NIN) २६ मे २०२५ रोजी पुण्यात 'वट अमावस्या-हरित योग' कार्यक्रम आयोजित केला.
- **योग बंधन:** मोरारजी देसाई राष्ट्रीय योग संस्थेने (MDNIY) १७ जून २०२५ रोजी 'योग बंधन' हा जागतिक कार्यक्रम यशस्वीपणे राबवला.

महत्वाचे वन-लाइनर (Quick Revision):

राज्य / संस्था	उपक्रम / योजना	मुख्य फायदा
तेलंगणा	अपंग विवाह प्रोत्साहन	₹१ लाख मदत

राज्य / संस्था	उपक्रम / योजना	मुख्य फायदा
बिहार	पेन्शन वाढ	₹७०० वाढ (एकूण ₹११००)
आसाम	दूध अनुदान	प्रति लिटर ₹५
नवी दिल्ली	सहेली स्मार्ट कार्ड	मोफत/सवलतीचा प्रवास
इस्त्रायल	अन्न सुरक्षा २०५०	१.४ अब्ज डॉलर्स गुंतवणूक

१. महाराष्ट्र विशेष घडामोडी

- **महाराष्ट्र रेडिओ महोत्सव २०२५:** २१ जून (जागतिक संगीत दिन) रोजी मुंबईत देशातील पहिल्या सुगमसंगीत व सांस्कृतिक रेडिओ महोत्सवाचे आयोजन करण्यात आले.
 - **जीवनगौरव पुरस्कार:** विश्वास ओक.
 - **सर्वोत्तम महिला निवेदक:** आरजे मनीषा.
- **जहाज बांधणी व दुरुस्ती धोरण:** जहाज क्षेत्रासाठी स्वतंत्र धोरण जाहीर करणारे महाराष्ट्र हे देशातील पहिले राज्य ठरले आहे. २०२४ पर्यंत यातून ३,३०,००० रोजगार निर्मितीचे उद्दिष्ट आहे.
- **WDFC फ्लॉटवॅगन गार्ड:** रायगड जिल्ह्यातील कंझवली येथे भारतातील सर्वात लांब (११०.५ मीटर) रेल्वे फ्लॉटवॅगन गार्ड बसवण्यात आला.

ऐतिहासिक आणि सांस्कृतिक वारसा

- **अहिल्यादेवी होळकर (३०० वी जयंती):** ३१ मे २०२५ रोजी भोपाळ येथे महिला सक्षमीकरण महासंमेलन पार पडले. यानिमित्त ₹३०० चे नाणे व स्मारक तिकीट प्रकाशित करण्यात आले.
 - **विशेष:** १७६७ पासून त्या मालव्याच्या शासिका होत्या. त्यांनी सोमनाथ मंदिराची पुनर्बांधणी (१७६९-७१) केली.
- **अशोक स्तंभ (श्रीलंका):** २१ जुलै २०२५ रोजी श्रीलंकेतील बौद्ध मंदिर परिसरात भारताच्या 'अशोक स्तंभाची' प्रतिकृती स्थापन करण्यात आली.

पायाभूत सुविधा आणि रेल्वे (जम्मू-काश्मीर)

- **चिनाब रेल्वे पूल:** ५ जून २०२५ रोजी उद्घाटन. हा जगातील सर्वात उंच रेल्वे कमान पूल (३५९ मीटर) आहे. तो आयफेल टॉवरपेक्षा ३५ मीटरने उंच आहे.
- **अंजी खाड पूल:** ६ जून २०२५ रोजी उद्घाटन. हा भारतातील पहिला केबल-स्टेड (Cable-stayed) रेल्वे पूल आहे.
- **वंदे भारत एक्सप्रेस:** कटरा ते श्रीनगर दरम्यान नवीन डिझाइनच्या वंदे भारत गाड्या सुरु करण्यात आल्या. या गाड्या स्वदेशी 'कवच' (TCAS) प्रणालीने सज्ज आहेत.

प्रवास आणि तंत्रज्ञान

- **कैलास मानसरोवर यात्रा:** ५ वर्षांच्या खंडानंतर ही यात्रा पुन्हा सुरु झाली. यात्रेकरू नाथुला पास (सिक्कीम) आणि लिपुलेख खिंड (उत्तराखंड) या मार्गांनी प्रवास करतात.
- **फास्टॅग (FASTag) वार्षिक पास:** नितीन गडकरी यांनी कार आणि हलक्या वाहनांसाठी ₹३००० च्या वार्षिक पासची घोषणा केली. १५ ऑगस्ट २०२५ पासून याची अंमलबजावणी होईल.
- **ब्लॅक बॉक्स (Black Box):** विमान अपघाताची कारणे शोधण्यासाठी वापरले जाणारे हे उपकरण टायटॅनियमपासून बनलेले असते. याचा रंग केशरी असतो आणि ते ३४००°C पर्यंत तापमान सहन करू शकते.

समित्या आणि कायदे

- राष्ट्रीय आपत्ती व्यवस्थापन समिती: आपत्ती व्यवस्थापन (सुधारणा) कायदा २०२५ नुसार या समितीला वैधानिक दर्जा देण्यात आला. कॅबिनेट सचिव या समितीचे अध्यक्ष असतात.
- राष्ट्रीय धरण सुरक्षा समिती: धरण सुरक्षा अधिनियम २०२१ अंतर्गत या समितीची फेररचना करण्यात आली असून यात महाराष्ट्रासह ७ राज्यांना प्रतिनिधित्व मिळाले आहे.

तुलनात्मक माहिती: जगातील उंच रेल्वे पूल

पुलाचे नाव	प्रकार	उंची (नदीपात्रापासून)	स्थान
चिनाब पूल	कमान (Arch) पूल	३५९ मीटर	जम्मू-काश्मीर (भारत)
अंजी खाड पूल	केबल-स्टेड पूल	३३१ मीटर	जम्मू-काश्मीर (भारत)

आंतरराष्ट्रीय

युनेस्को जागतिक वारसा समिती (WHC) बैठक २०२५

- आवृत्ती: ४७ वी (ठिकाण: पॅरिस, फ्रान्स).
- कालावधी: ६ ते १६ जुलै २०२५.
- निर्णय: २६ नवीन स्थळांचा समावेश (२१ सांस्कृतिक, ४ नैसर्गिक, १ मिश्र).
- सांख्यिकी: आता जगात एकूण १,२४८ जागतिक वारसा स्थळे आहेत.
- आगामी ४८ वी बैठक (२०२६): बुसान, दक्षिण कोरिया.

मराठा मिलिटरी लँडस्केप्स: नवा जागतिक वारसा

११ जुलै २०२५ रोजी छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या १२ किल्ल्यांचा युनेस्कोच्या जागतिक वारसा यादीत समावेश करून महाराष्ट्राच्या शिरपेचात मानाचा तुरा रोवण्यात आला.

समाविष्ट १२ किल्ले (वर्गीकरणानुसार):

- डोंगरी किल्ले: साल्हेर, शिवनेरी, लोहगड, रायगड, राजगड, जिंजी (तामिळनाडू).
- डोंगर-वनकिल्ला: प्रतापगड.
- डोंगर-पठार किल्ला: पन्हाळा.
- किनारी किल्ला: विजयदुर्ग.
- बेट किल्ले: खांदेरी, सुवर्णदुर्ग, सिंधुदुर्ग.

महत्त्वाची टीप: तामिळनाडूतील जिंजी किल्ल्याला "ट्रॉय ऑफ द ईस्ट" (Troy of the East) म्हणून ओळखले जाते.

भारतातील जागतिक वारसा स्थळांची स्थिती

- एकूण संख्या: ४४ (भारत जगात सहाव्या क्रमांकावर आहे).
- वर्गीकरण: ३६ सांस्कृतिक, ७ नैसर्गिक, १ मिश्र (कांचनजंगा, सिक्कीम).
- महाराष्ट्राचा वाटा: अजिंठा, वेरूळ, एलिफंटा, CSMT, पश्चिम घाट, मुंबईतील आर्ट डेको इमारती आणि आता मराठा मिलिटरी लँडस्केप्स (२०२५).
- पहिली स्थळे (१९८३): अजिंठा, वेरूळ, आग्रा किल्ला आणि ताजमहाल.

अमेरिका आणि युनेस्को (UNESCO)

- २२ जुलै २०२५ रोजी अमेरिकेने युनेस्कोमधून बाहेर पडण्याची घोषणा केली.
- ही तिसरी वेळ असून, याची अंमलबजावणी डिसेंबर २०२६ पासून होईल.
- युनेस्को माहिती: मुख्यालय - पॅरिस; भारत संस्थापक सदस्य आहे.

बिम्स्टेक पोर्ट्स कॉन्क्लेव्ह २०२५

- ठिकाण: विशाखापट्टणम, आंध्र प्रदेश (१४-१५ जुलै २०२५).
- श्रीम: "Navigating the Future: Blue Economy, Innovation and Sustainable Partnerships".
- उद्देश: बंगालच्या उपसागर क्षेत्रातील बंदरांचा विकास आणि सहकार्य वाढवणे.

BIMSTEC बहल:

- स्थापना: १९९७ (बँकॉक घोषणा).
- सचिवालय: ढाका, बांगलादेश.
- सदस्य (७ देश): भारत, बांगलादेश, भूतान, नेपाळ, श्रीलंका, थायलंड, म्यानमार.

वारसा स्थळे: जागतिक क्रमवारी २०२५

क्र.	देश	वारसा स्थळांची संख्या
१	इटली	६१
२	चीन	६०
६	भारत	४४

१७ वी ब्रिक्स (BRICS) शिखर परिषद २०२५

- ठिकाण: रिओ दि जानेरो, ब्राझील (६-७ जुलै २०२५).
- श्रीम: "अधिक समावेशक आणि शाश्वत प्रशासनासाठी जागतिक दक्षिण (Global South) सहकार्य बळकट करणे."
- विस्तार: आता ब्रिक्समध्ये १० पूर्णवेळ सदस्य आहेत (नवीन: इजिप्त, इथिओपिया, इंडोनेशिया, इराण, UAE).
- व्हिएतनाम: हा ब्रिक्सचा १० वा 'भागीदार देश' (Partner Country) म्हणून सहभागी झाला आहे.

५१ वी G7 शिखर परिषद २०२५

- ठिकाण: कॅननास्किस्, अल्बर्टा (कॅनडा).
- सहभाग: पंतप्रधान नरेंद्र मोदी यांना निमंत्रित देश म्हणून आमंत्रित करण्यात आले होते.
- G7 सदस्य: अमेरिका, यूके, फ्रान्स, जर्मनी, इटली, जपान आणि कॅनडा.
- पुढील परिषद (५२ वी): फ्रान्स (२०२६).

QUAD (चतुष्कोन सुरक्षा संवाद) घडामोडी

- परराष्ट्र मंत्री बैठक: १ जुलै २०२५, वॉशिंग्टन डी.सी. (भारत, अमेरिका, जपान, ऑस्ट्रेलिया).
- QUAD Critical Minerals Initiative: लिथियम, निकेल आणि ग्रेफाइट सारख्या महत्त्वाच्या खनिजांचा पुरवठा सुनिश्चित करण्यासाठी नवीन उपक्रम सुरू.
- QUAD at Sea: इंडो-पॅसिफिक क्षेत्रात सागरी सुरक्षा वाढवण्यासाठी शिप ऑब्झर्व्हर मिशनवर भर.

CITES करार - ५० वर्षे पूर्ण

- १ जुलै २०२५ रोजी या कराराला ५० वर्षे पूर्ण झाली.
- उद्देश: वन्य प्राणी व वनस्पतींच्या लुप्तप्राय प्रजातींच्या आंतरराष्ट्रीय व्यापाराचे नियमन करणे.
- मुख्यालय: जिनेव्हा (स्विट्झर्लंड). भारत १९७६ मध्ये सदस्य झाला.
- COP20 (प्रस्तावित): २०२५ मध्ये समरकंद (उझबेकिस्तान) येथे आयोजित.

भारताची ECOSOC वर निवड

- कालावधी: २०२६-२८ (३ वर्षे).
- निवड: ५ जून २०२५ रोजी संयुक्त राष्ट्रांच्या आर्थिक आणि सामाजिक परिषदेवर (ECOSOC) भारताची आशिया-पॅसिफिक गटातून निवड झाली.
- मते: १८७ पैकी १८१ मते मिळवून भारताने मोठा विजय मिळवला.

युनेस्को क्रिएटिव्ह सिटीज नेटवर्क (UCCN)

- लखनऊ: उत्तर प्रदेशातील लखनऊ शहराने 'City of Gastronomy' (पाककला शहर) साठी नामांकन सादर केले आहे.
- भारतातील विद्यमान शहरे:
 - मुंबई: चित्रपट | वाराणसी/ग्वाल्हेर: संगीत | हैदराबाद: पाककला (पहिले शहर).

सार्क (SAARC) ची सद्यस्थिती

- मुख्यालय: काठमांडू (नेपाळ). स्थापना: १९८५.
- स्थिती: २०१४ नंतर सार्कची शिखर परिषद झालेली नाही. सार्क ऐवजी आता चीन, पाकिस्तान आणि बांगलादेश यांच्यात नवीन प्रादेशिक गटाबाबत बीजिंगमध्ये चर्चा सुरू आहे.

महत्वाच्या संस्था: उजळणी तक्ता

संस्था	स्थापना	मुख्यालय	२०२५ चे यजमान / विशेष
BRICS	२००९	-	ब्राझील (१७ वी परिषद)
G7	१९७५	-	कॅनडा (५१ वी परिषद)
ECOSOC	१९४५	न्यूयॉर्क	भारत सदस्य (२०२६-२८)
QUAD	२००७	-	खनिज सुरक्षा उपक्रम सुरू

भारत – IAS अध्यक्षपद (२०२५-२०२८)

- संस्था: International Institute of Administrative Sciences (IIAS).
- निवड: ३ जून २०२५ रोजी भारताची २०२५-२०२८ या कालावधीसाठी अध्यक्ष म्हणून निवड झाली.
- विशेष: IIAS च्या १०० वर्षांच्या इतिहासात प्रथमच अध्यक्षपदासाठी मतदान झाले, ज्यात भारताने ऑस्ट्रेलियाचा पराभव केला.
- मुख्यालय: ब्रुसेल्स, बेल्जियम.

७८ वी जागतिक आरोग्य असेंब्ली (WHA)

- ठिकाण: जिनेव्हा, स्वित्झर्लंड (मे २०२५).
- थीम: "One World for Health".
- महत्वाचे निर्णय: * पहिला WHO Pandemic Agreement स्वीकारण्यात आला.
 - अर्जेंटिना या देशाने WHO मधून बाहेर पडण्याचा निर्णय घेतला.
 - मलेरियामुक्तीचे नवीन लक्ष्य जाहीर करण्यात आले.

७२ वी मिस वर्ल्ड २०२५

- ठिकाण: हैदराबाद, भारत (३१ मे २०२५).
- विजेती: ओपल सुचाता चुआंग्सी (थायलंड). मिस वर्ल्ड जिंकणारा थायलंड हा पहिलाच देश ठरला.
- भारतीय सहभाग: नंदिनी गुप्ता यांनी भारताचे प्रतिनिधित्व केले (अंतिम २० मध्ये स्थान).

- मागील भारतीय विजेत्या: रीता फारिया (१९६६) ते मानुषी खिल्लर (२०१७) पर्यंत एकूण ६ भारतीयानी हा किताब जिंकला आहे.

IORA आणि सागरी घडामोडी

- IORA (इंडियन ओशन रिम असोसिएशन): २१ मे २०२५ रोजी श्रीलंकेत झालेल्या परिषदेत भारताने २०२५-२७ साठी अध्यक्षपद स्वीकारले.
- सुएझ कालवा (Suez Canal): लाल समुद्रातील हूथी बंडखोरांच्या हल्ल्यांमुळे निर्माण झालेल्या संकटाच्या पार्श्वभूमीवर, इजिप्तने मोठ्या जहाजांना टोलमध्ये १५% सवलत जाहीर केली आहे.

बलुचिस्तान स्वातंत्र्य घोषणा (पाकिस्तान)

- बलुच राष्ट्रवादी नेत्यांनी पाकिस्तानपासून वेगळे होऊन "बलुचिस्तान लोकशाही प्रजासत्ताक" स्थापन करण्याची मागणी केली आहे.
- तथ्य: बलुचिस्तान हा क्षेत्रफळाने पाकिस्तानचा सर्वात मोठा प्रांत आहे. येथील ग्वादर बंदर चीनच्या मदतीने विकसित केले जात आहे.

५८ वी आशियाई विकास बँक (ADB) बैठक

- ठिकाण: मिलान, इटली (मे २०२५).
- प्रतिनिधित्व: भारताच्या अर्थमंत्री निर्मला सीतारामन यांनी सहभाग घेतला.
- ADB बद्दल: मुख्यालय - मनीला, फिलिपिन्स; अध्यक्ष - मसातो कांडा (जपान).

जगातील सर्वात मोठे धरण (प्रस्तावित)

- देश: चीन.
- नदी: यारलुंग त्सांगपो (ब्रह्मपुत्रेचे तिबेटमधील नाव).
- ठिकाण: तिबेट पठार.
- विशेष: हे धरण सध्याच्या 'श्री गॉर्जेस' धरणापेक्षाही मोठे असेल. चीनने २१ जुलै २०२५ पासून याच्या कामाला सुरुवात करण्याची घोषणा केली आहे.

महत्वाच्या आंतरराष्ट्रीय संस्था: उजळणी तक्ता

संस्था	मुख्यालय	२०२५ मधील महत्वाची घटना
IIAS	ब्रुसेल्स	भारताकडे अध्यक्षपद (२०२५-२८)
WHO	जिनेव्हा	पॅन्डेमिक अॅग्रिमेंट स्वीकारले
IORA	एबेन, मॉरिशस	भारताकडे अध्यक्षपद (२०२५-२७)
ADB	मनीला	५८ वी वार्षिक बैठक (इटली)

अन्न प्रक्रिया आणि कृषी क्षेत्र

- वर्ल्ड फूड इंडिया २०२५: ४ थी आवृत्ती, नवी दिल्ली (भारत मंडपम). थीम: 'Processing for Prosperity'. आयोजक: अन्न प्रक्रिया उद्योग मंत्रालय.
- भारत मका शिखर परिषद २०२५: ११ वी आवृत्ती, नवी दिल्ली. FICCI आणि IIMR लुधियाना यांच्या सहकार्याने संपन्न.
- इंडियन मॅगो मेनिया २०२५: अबुधाबी (UAE) येथे APEDA द्वारे भारतीय आंब्यांच्या प्रचारासाठी आयोजित.

आंतरराष्ट्रीय आणि द्विपक्षीय शिखर परिषदा

- SCO संरक्षण मंत्र्यांची बैठक: किंगदाओ, चीन. भारताचे प्रतिनिधित्व संरक्षण मंत्री राजनाथ सिंह यांनी केले.
- आसियान-भारत कूटन्याय डायलॉग: चेन्नई येथे आयोजित. उद्दिष्ट: कूटन्याय कनेक्टिव्हिटी आणि इंडो-पॅसिफिक क्षेत्रात सागरी सहकार्य वाढवणे.

- आंतरराष्ट्रीय एड्स सोसायटी कॉन्फ्रेंस: १३ वी आवृत्ती, किगाली (रवांडा) येथे आयोजित.
- आंतरराष्ट्रीय धार्मिक स्वातंत्र्य शिखर परिषद: नैरोबी (केनिया), ही आफ्रिका खंडातील पहिलीच परिषद आहे.

पर्यावरण आणि वन्यजीव संवर्धन

- जागतिक संवर्धन कॉन्फ्रेंस २०२५: अबुधाबी. IUCN द्वारे दर ४ वर्षांनी आयोजित केली जाणारी ही महत्त्वाची परिषद आहे.
- भारतीय संवर्धन परिषद (ICCON) २०२५: देहरादून (उत्तराखंड). जैवविविधता आणि वन्यजीव व्यवस्थापनातील सहकार्यावर भर.

सांस्कृतिक आणि युवा महोत्सव

- आदि तिरुवदिराई महोत्सव: तामिळनाडूतील गंगैकोंडा चोलपुरम येथे आयोजित. राजेंद्र चोल यांच्या १००० वर्षापूर्वीच्या ऐतिहासिक सागरी मोहिमेच्या स्मृतीप्रित्यर्थ आयोजन.
- Youth Spiritual Summit: वाराणसी येथे 'विकसित भारतासाठी नशामुक्त युवा' या थीमवर आयोजित. आयोजक: युवा व्यवहार व क्रीडा मंत्रालय.

तंत्रज्ञान आणि उद्योग

- आंतरराष्ट्रीय पॅरिस एअर शो २०२५: ५५ वी आवृत्ती, फ्रान्स. हे जगातील सर्वात जुने आणि मोठे अंतराळ (Aerospace) प्रदर्शन आहे.
- Helicopter & Small Aircraft Summit: पुणे येथे नागरी हवाई वाहतूक मंत्रालयाद्वारे आयोजित.
- इंडिया ट्रेड फेअर २०२५: १६ वी आवृत्ती, टोकियो (जपान). उद्घाटन गिरीराज सिंह यांच्या हस्ते.

महत्त्वाच्या परिषदा: एका नजरेत

परिषद / महोत्सव	ठिकाण	प्रमुख वैशिष्ट्य
वर्ल्ड फूड इंडिया	नवी दिल्ली	४ थी आवृत्ती (Processing for Prosperity)
SCO संरक्षण बैठक	चीन	राजनाथ सिंह यांचा सहभाग
ICCON २०२५	देहरादून	वन्यजीव आणि जैवविविधता संवर्धन
आदि तिरुवदिराई	तामिळनाडू	राजेंद्र चोल यांच्या मोहिमेचे १००० वे वर्ष

९९ वे अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलन

- ठिकाण: सातारा (छत्रपती शाहू स्टेडियम).
- विशेष: सातान्यात होणारे हे चौथे संमेलन आहे. (यापूर्वी १९०५, १९६२ आणि १९९३ मध्ये झाले होते).
- मान: महाराष्ट्र साहित्य परिषदेची शाहूपुरी शाखा आणि माळवाड फाउंडेशन.

आंतरराष्ट्रीय शिखर परिषदा (जिनिव्हा, स्वित्झर्लंड)

- हेल्थ२० (H20) परिषद: जागतिक आरोग्यावरील सार्वजनिक विश्वास पुन्हा निर्माण करण्यावर भर (थीम: *Building back public trust in global health*).
- आंतरराष्ट्रीय कामगार परिषद (ILO): ११३ वी आवृत्ती. भारताचे प्रतिनिधित्व मनसुख मांडविया यांनी केले. कामगारांच्या जैविक धोक्यांपासून संरक्षणावर चर्चा झाली.
- GPDRR सत्र: आपत्ती जोखीम कमी करण्यासाठी UNDRR द्वारे आयोजित आठवे सत्र.

पर्यावरण आणि हवामान बदल

- बॉन हवामान बदल परिषद (६२ वी): जर्मनी येथे आयोजित. ही UNFCCC अंतर्गत COP परिषदेसाठी अजेंडा निश्चित करणारी महत्त्वाची बैठक आहे.
- तिसरा ध्रुव हवामान मंच (TPCF3): नवी दिल्लीत आयोजित. हिमालय-हिंदुकुश प्रदेशाला 'तिसरा ध्रुव' (Third Pole) मानून येथील हवामानाचा अभ्यास करण्यासाठी IMD व WMO चा पुढाकार.
- संयुक्त राष्ट्र महासागर परिषद (UNOC3): नाइस (फ्रान्स) येथे महासागर संरक्षणासाठी आयोजित.

संरक्षण आणि अंतराळ तंत्रज्ञान

- शांगरिला संवाद (२२ वी आवृत्ती): सिंगापूर येथे आयोजित. भारताचे प्रतिनिधित्व CDS जनरल अनिल चौहान यांनी केले.
- GLEX 2025 (ग्लोबल स्पेस एक्सप्लोरेशन): नवी दिल्लीत इस्रो (ISRO) आणि IAF द्वारे आयोजित. थीम: 'Reaching New Worlds'.
- ऑफशोर सुरक्षा समन्वय समिती (OSCC): १३७ वी बैठक, नवी दिल्ली. सागरी सुरक्षा आणि तेल क्षेत्राच्या संरक्षणासाठी महत्त्वाची.

डिजिटल इंडिया आणि ई-गव्हर्नन्स

- राष्ट्रीय ई-गव्हर्नन्स परिषद (२८ वी): विशाखापट्टणम (आंध्र प्रदेश). थीम: 'विकसित भारत: नागरी सेवा आणि डिजिटल परिवर्तन'.
- दिव्यांग सक्षमीकरण राष्ट्रीय AI परिषद: बेंगळुरू येथे दिव्यांगांच्या मदतीसाठी कृत्रिम बुद्धिमत्तेचा वापर करण्यावर चर्चा.

आरोग्य, आयुष आणि संस्कृती

- पारंपरिक औषध जागतिक शिखर परिषद: दुसरी आवृत्ती, नवी दिल्ली. WHO द्वारे आयोजित.
- राष्ट्रीय आयुष मिशन (NAM) कॉन्क्लेव्ह: केवळयधाम, लोणावळा येथे आयोजित.
- योगा कनेक्ट २०२५: नवी दिल्ली. थीम: 'एक पृथ्वी, एक आरोग्यासाठी योग'.
- राष्ट्रीय मध्यस्थता परिषद (पहिली): नवी दिल्लीत राष्ट्रपती द्रौपदी मुर्मू यांच्या हस्ते उद्घाटन.

आंतरराष्ट्रीय आणि द्विपक्षीय संवाद

- भारत-मध्य आशिया संवाद २०२५: चौथी आवृत्ती, नवी दिल्ली. अध्यक्ष: डॉ. एस. जयशंकर. (सहभागी देश: कझाकस्तान, किर्गिझस्तान, ताजिकिस्तान, तुर्कमेनिस्तान, उझबेकिस्तान).
- वर्ल्ड एक्सपो २०२५: ओसाका, जपान येथे 'ब्युरो इंटरनॅशनल डेस एक्सपोझिशन' द्वारे आयोजित.

महत्त्वाच्या परिषदा: उजळणी तक्ता

परिषद / उपक्रम	ठिकाण	प्रमुख वैशिष्ट्य
९९ वे मराठी साहित्य संमेलन	सातारा	सातान्यातील ४ थे संमेलन
GLEX २०२५	नवी दिल्ली	अंतराळ संशोधनावर जागतिक परिषद
NAM कॉन्क्लेव्ह	लोणावळा	आयुष मंत्रालयाचा उपक्रम
शांगरिला संवाद	सिंगापूर	आशिया-पॅसिफिक सुरक्षा चर्चा

दिनविशेष

मे २०२५: महत्वाचे दिनविशेष

१० ते १२ मे: तंत्रज्ञान आणि आरोग्य

- १० मे: * जागतिक ल्युपस आजार दिन
 - जागतिक स्थलांतरित पक्षी दिन (विषय: *Creating Bird-Friendly Cities and Communities*)
- ११ मे: * राष्ट्रीय तंत्रज्ञान दिन (विषय: *YANTRA – Yugantar for Advancing New Technology, Research & Acceleration*)
 - आंतरराष्ट्रीय मातृदिन (मे महिन्याचा दुसरा रविवार)
- १२ मे: * आंतरराष्ट्रीय परिचारिका दिन
 - आंतरराष्ट्रीय वनस्पती आरोग्य दिन (विषय: *The importance of plant health in One Health*)

१५ ते १७ मे: समाज आणि विज्ञान

- १५ मे: आंतरराष्ट्रीय कुटुंब दिन
- १६ मे: * आंतरराष्ट्रीय प्रकाश दिन
 - राष्ट्रीय डेंग्यू दिन
 - राष्ट्रीय संकटग्रस्त प्रजाती दिन (मे महिन्याचा तिसरा शुक्रवार)
- १७ मे: * जागतिक उच्च रक्तदाब दिन (विषय: *Measure Your Blood Pressure Accurately, Control It, Live Longer!*)
 - जागतिक दूरसंचार व माहिती समाज दिन (विषय: *Gender equality in digital transformation*)

१८ ते २१ मे: संस्कृती आणि पर्यावरण

- १८ मे: * आंतरराष्ट्रीय संग्रहालय दिन (विषय: *The Future of Museums in Rapidly Changing Communities*)
 - आंतरराष्ट्रीय सागरी क्षेत्रातील महिला दिन
 - जागतिक एड्स लस दिन
- २० मे: * जागतिक मधमाशी दिन (विषय: *Bee Inspired by Nature to Nourish Us All*)
 - जागतिक मापनशास्त्र दिन
- २१ मे: * आंतरराष्ट्रीय चहा दिन (विषय: *Tea for Better Lives*)
 - राष्ट्रीय दहशतवाद विरोधी दिन (राजीव गांधी यांची पुण्यतिथी)
 - संवाद व विकासासाठी सांस्कृतिक विविधता दिन

२२ ते २५ मे: जैवविविधता आणि जागरूकता

- २२ मे: आंतरराष्ट्रीय जैवविविधता दिन (विषय: *Harmony with Nature and Sustainable Development*)
- २३ मे: * जागतिक कासव दिन (विषय: *Dancing Turtles Rock!*)
 - आंतरराष्ट्रीय ऑब्स्टेट्रिक फिस्टुला निर्मूलन दिन
- २४ मे: * आंतरराष्ट्रीय सागरी दिन
 - जागतिक स्किझोफ्रेनिया जागरूकता दिन
- २५ मे: आंतरराष्ट्रीय बेपत्ता मुलांचा दिन

महत्वाचे 'Static' संदर्भ:

दिनांक	विशेष महत्त्व	परीक्षभिमूख टीप
११ मे	राष्ट्रीय तंत्रज्ञान दिन	१९९८ मधील पोखरण-II अणुचाचणीची आठवण.
२१ मे	दहशतवाद विरोधी दिन	माजी पंतप्रधान राजीव गांधी यांची स्मृती.

दिनांक	विशेष महत्त्व	परीक्षभिमूख टीप
२२ मे	जैवविविधता दिन	पर्यावरणातील जैवसाखळी जपण्यासाठी.

मे २०२५: उर्वरित महत्वाचे दिवस

- २५ मे: * जागतिक थायरॉईड दिन (विषय: *Thyroid Disease and Artificial Intelligence*)
 - जागतिक फुटबॉल दिन (२०२४ मध्ये पहिल्यांदा घोषित)
- २८ मे: * जागतिक मासिक पाळी स्वच्छता दिन (विषय: *Together for a #PeriodFriendlyWorld*)
 - आंतरराष्ट्रीय महिला आरोग्य कृती दिन व जागतिक भूक दिन.
- २९ मे: आंतरराष्ट्रीय एव्हरेस्ट दिन आणि संयुक्त राष्ट्र शांतिसैनिक दिन.
- ३० मे: आंतरराष्ट्रीय बटाटा दिन व हिंदी पत्रकारिता दिन.
- ३१ मे: जागतिक तंबाखू निषेध दिन (विषय: *Bright products. Dark intentions. Unmasking the Appeal*)

जून २०२५: महत्वाचे दिनविशेष

१ ते ७ जून: पर्यावरण आणि सुरक्षा

- १ जून: जागतिक दूध दिन (विषय: *Let's Celebrate the Power of Dairy*) व जागतिक पालक दिन.
- ३ जून: जागतिक सायकल दिन.
- ५ जून: जागतिक पर्यावरण दिन (विषय: *Putting an End to Plastic Pollution*). २०२५ चे यजमान: दक्षिण कोरिया.
- ७ जून: जागतिक अन्न सुरक्षा दिन (विषय: *Food safety: science in action*).

८ ते १५ जून: आरोग्य आणि जागरूकता

- ८ जून: जागतिक महासागर दिन (विषय: *Sustaining What Sustains Us*).
- ११ जून: आंतरराष्ट्रीय खेळ दिन.
- १२ जून: जागतिक बालमजुरी विरोधी दिन व मूत्रपिंड कर्करोग दिन.
- १४ जून: जागतिक रक्तदाता दिन.
- १५ जून: जागतिक पवन दिन (#WorkingWind) व आसियान डेंग्यू दिन.

१७ ते २१ जून: योग आणि निसर्ग

- १७ जून: जागतिक मरूभूमीकरण व दुष्काळ विरोधी दिन (विषय: *Restore the Land. Unlock the Opportunities*).
- १९ जून: राष्ट्रीय वाचन दिन व जागतिक सिकल सेल दिन.
- २० जून: जागतिक शरणार्थी (Refugee) दिन.
- २१ जून: आंतरराष्ट्रीय योग दिन (विषय: *Yoga for One Earth, One Health*). याच दिवशी जागतिक संगीत दिन आणि जलविज्ञान दिन देखील साजरा होतो.

२३ ते ३० जून: प्रशासन आणि सांख्यिकी

- २३ जून: आंतरराष्ट्रीय ऑलिम्पिक दिन (विषय: *Let's Move*) व संयुक्त राष्ट्र लोकसेवा दिन.
- २५ जून: संविधान हत्या दिवस.
- २७ जून: MSME दिन (सूक्ष्म, लघु व मध्यम उद्योग दिन).
- २९ जून: राष्ट्रीय सांख्यिकी दिन (पी.सी. महालनोबिस यांची जयंती; ७५ वर्षे NSS).
- ३० जून: आंतरराष्ट्रीय संसदीय दिन आणि लघुग्रह (Asteroid) दिन.

MPSC साठी महत्वाचे 'Static' संदर्भ:

दिनांक	विशेष महत्त्व	महत्त्वाची टीप
५ जून	जागतिक पर्यावरण दिन	१९७२ मधील स्टॉकहोम परिषदेपासून सुरुवात.
२१ जून	आंतरराष्ट्रीय योग दिन	भारताच्या पुढाकाराने २०१५ पासून जागतिक स्तरावर.
२९ जून	राष्ट्रीय सांख्यिकी दिन	भारताच्या सांख्यिकीचे जनक प्रशांतचंद्र महालनोबिस यांची स्मृती.

पुस्तके

राजकीय आणि प्रशासनविषयक पुस्तके

- Wings to Our Hopes – Vol II: राष्ट्रपती द्रौपदी मुर्मू (त्यांच्या भाषणांचा संग्रह).
- A Different Kind of Power: जेसिंडा आर्डर्न (न्यूझीलंडच्या माजी पंतप्रधान).
- PMO Through the Ages: हिमांशु राय (पंतप्रधान कार्यालयाचा इतिहास).
- Indira Gandhi and the Years that Transformed India: श्रीनिवास राघवन.
- India's Finance Ministers II (1998–2014): ए. के. भट्टाचार्य.
- The New World: 21st Century Global Order and India: राम माधव.
- The Undying Light: A Personal History of Independent India: गोपालकृष्ण गांधी.

आत्मचरित्रे आणि चरित्रे

- Chhunautiyaan Mujhe Pasand Hain: आनंदीबेन पटेल (उत्तर प्रदेशच्या राज्यपाल).
- Janta Ki Kahani Meri Aatmakatha: बंडारू दत्तात्रेय (हरियाणाचे राज्यपाल).
- My Life in Indian Politics: महेंद्रनाथ पांडे.
- Tested: पॅट कमिन्स (ऑस्ट्रेलियन क्रिकेटपटू).
- The One: Cricket, My Life and More: ऋषभ पंत.

क्रीडाविषयक पुस्तके

- The Diary of a Cricketer's Wife: पूजा पुजारा (चेतेश्वर पुजारा यांची पत्नी).
- Test Cricket: A History: टिम विगमोर.
- Celebrating V.V. Kumar @90: प्रवीण रामचंद्र.

इतिहास आणि समाजकारण

- The Golden Road: विल्यम डॅलरिपल.
- History That India Ignored: प्रेम प्रकाश (ANI चे अध्यक्ष).
- India: 5000 Years of History on the Subcontinent: ऑड्री टुश्के.
- The Ghadar Movement: A Forgotten Struggle: राणा प्रीत गिल.
- The Tamils: A Portrait of Community: निर्मला लक्ष्मण.
- Missing from G.H.Q. – Muslim Women in Lok Sabha: शशीकांत किडवे आणि अंबुजकुमार घोष.
- Kashmir Insurgency (1989–90): निवृत्त कर्नल योगिंदर कंधारी.

विविध आणि महत्त्वपूर्ण लेखन

- संघातील मानवी व्यवस्थापन: नितीन गडकरी.
- Akashvani: विक्रान्त पांडे आणि निलेश कुलकर्णी.
- Heart Lamp: बानू मुसताक (आंतरराष्ट्रीय बुकर पुरस्कार २०२५ साठी चर्चेत).
- Voice of the Voiceless: दलाई लामा.
- Billion Butterflies: A Life in Climate and Chaos Theory: जयदीप शुक्ला.
- One in a Billion: सोनल गोयल.
- Das Paise ka Postcard: एस. एन. अहमद.
- The School of Life: के. वाय. कुर्वी.

MPSC परीक्षेसाठी 'Must Watch' पुस्तके:

पुस्तकाचे नाव	लेखक	महत्त्वाचा संदर्भ
Wings to Our Hopes	द्रौपदी मुर्मू	राष्ट्रपतींचे विचार / भाषणे.
Heart Lamp	बानू मुसताक	कन्नड साहित्याला जागतिक ओळख.
Tested	पॅट कमिन्स	ऑस्ट्रेलियन कर्णधाराचे आत्मचरित्र.
संघातील मानवी व्यवस्थापन	नितीन गडकरी	राजकीय नेत्यांचे व्यवस्थापन कौशल्य.

UPSC 1.5 YEAR INTEGRATED BATCH 2027

From NCERT to Rank – One Integrated Journey

01

NCERT FOUNDATION PHASE

January – June

Objective: Build rock-solid conceptual clarity from scratch

Key Features:

- Complete **NCERT** Coverage (Beginner Friendly)
- Hard Copy Comprehensive **NCERT Notes** available in Marathi & English medium (Exam-oriented)
- 9 **descriptive** & 9 **objective** test
- **Subject-wise** MCQ Tests + Descriptive Tests
- **Personal Mentor** Assigned to every student
- Focus on concept building + answer orientation
- Ideal for **freshers & repeaters**
- **One to One** Evaluation & Discussion

02

MAINS ENRICHMENT PHASE

June – December

Objective: From syllabus mastery to answer writing excellence

Key Features:

- **Complete GS** Syllabus (Basic to Advanced)
- Faculty with 7+ years **real UPSC mains experience**
- **Mains-Specific** Comprehensive Notes
- Daily **Answer Writing Practice**
- Personalized **Mentorship & Evaluation**
- Structured approach for GS I-IV + Essay
- Continuous **Current Affairs Integration**

03

PRELIMS DOMINATION PHASE

January – Prelims 2027

Objective: Maximize accuracy, speed & exam temperament

Key Features:

- **Daily Rapid Revision** Crash Course Lectures
- Prelims-Oriented **Short Notes**
- **10,000+** MCQs Practice
- **Weekly Full-Length** Prelims Tests
- Tests conducted in **Actual Exam Environment** (Schools & Colleges)
- Dedicated **Current Affairs for Prelims**

ADDITIONAL POWER FEATURES

- ✓ **Personal Mentor** for Entire 1.5 Years
- ✓ **Special Current Affairs Classes** (Mains + Prelims)
- ✓ **Marathi & English Medium** – Separate Batches
- ✓ **Integrated GS + Test Series + Mentorship**
- ✓ **Daily Answer Writing** (Mains Phase)
- ✓ **UPSC Focused Strategy**
- ✓ **Online + Offline** mode available

ADMISSIONS OPEN

LIMITED SEATS